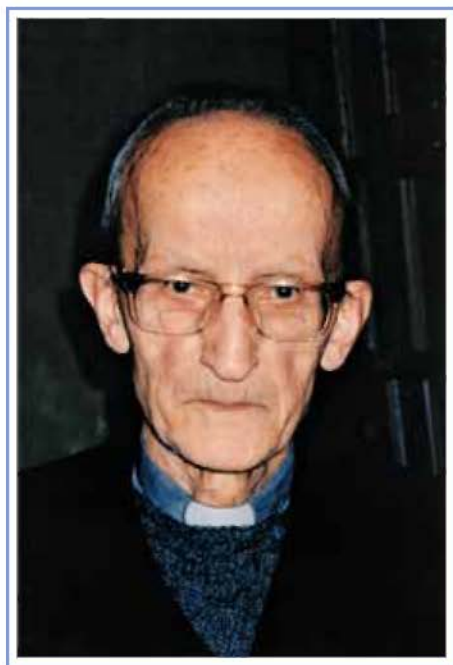

MEDNARODNA KATOLIŠKA REVIJA

COMMUNIO

*Božji služabnik Anton Strle /
Marija Pomagaj, varuj nas vojne!*

MEDNARODNA KATOLIŠKA REVIJA
COMMUNIO

Ustanovitelji:

Hans Urs von Balthasar, Joseph Ratzinger, Henri de Lubac

Izdaja:

SVET MEDNARODNE KATOLIŠKE REVIJE COMMUNIO
PRI SLOVENSKI ŠKOFOVSKI KONFERENCI

Uredniški odbor:

ALOJZIJ ČEMAŽAR, JANEZ FERKOLJ,
DAVID MOVRIN, JASMINA RIHAR,
CIRIL SORČ, STANISLAV ZORE, JANEZ ZUPET

Glavni in odgovorni urednik: ANTON ŠTRUKELJ

© Slovenska škofovska konferenca

Jezikovni pregled: JANEZ ZUPET

Izhaja pri založbi: DRUŽINA d.o.o.

Za založbo Tone Rode

Tisk: Tiskano v Sloveniji

Naklada: 1000 izvodov

Ljubljana 2015

Simpozij o prof. dr. Antonu Strletu (1915–2015)

SIMPOZIJ O ANTONU STRLETU	97	POZDRAVNI NAGOVORI
S. MARIJA JASNA KOGOJ OSU	100	DUHOVNA IN INTELEKTUALNA RAST ANTONA STRLETA
P. ANDREJ PIRŠ FSO	113	PREDAVATELJSKO DELOVANJE ANTONA STRLETA
BOGDAN DOLENC	128	OBJAVLJENA DELA ANTONA STRLETA
ANTON ŠTRUKELJ	142	PRIZADEVANJE ANTONA STRLETA ZA SVETO TELOGIJO
P. ANTON NADRAH OCIST	155	ANTON STRLE KOT MENTOR IN PEDAGOG
TAMARA GRIESSER-PEČAR	162	ANTON STRLE V ZAPORU IN PRED SODIŠČEM

70 let po drugi svetovni vojni

STANISLAV ZORE	174	MARIJA POMAGAJ, VARUJ NAS VOJNE!
TAMARA GRIESSER-PEČAR	179	SLOVENCİ: RAZDVOJEN NAROD
JOŽE DEŽMAN	195	SPOMINSKO LETO 2015: PORAZ – OSVOBODITEV – PRENOVA
STANE GRANDA	203	PREMALO ZNANJA IN LJUBEZNI DO RESNICE IN DOMOVINE

MEDNARODNA KATOLIŠKA REVIJA COMMUNIO

Nemška: INTERNATIONALE KATOLISCHE ZEITSCHRIFT COMMUNIO
Schenkenstrasse 8-10, A-1010 Wien, Dr. Jan-Heiner Tück, info@communio.de

Italijanska: RIVISTA INTERNAZIONALE DI TEOLOGIA E CULTURA COMMUNIO
JACA BOOK, Via Frua 11, I-20146 Milano, Dr. Aldino Cazzago, communio@jacabook.it

Hrvaška: MEĐUNARODNI KATOLIŠKI ČASOPIS COMMUNIO,
Kršćanska sadašnjost, Marulićev trg 14, HR-41001 Zagreb, Dr. Ivica Raguž, communio.hr@gmail.com

Ameriška: COMMUNIO. INTERNATIONAL CATHOLIC REVIEW
Washington, D.C. 20017, P.O.Box 4557, Dr. David L. Schindler, communio@aol.com

Francoska: REVUE CATHOLIQUE INTERNATIONALE COMMUNIO
F-75004 Paris, 5, passage Saint-Paul, Dr. Serge Landes, communio@neuf.fr

Nizozemska: COMMUNIO. INTERNATIONAAL KATHOLIEK TIJDSCHRIFT
B-Groenstraat 57, B-2860 Sint-Katelijne-Waver, Dr. Stefaan Van Calster,
vancalster@usa.net; wilkens@rodluc.nl

Španska: REVISTA CATÓLICA INTERNACIONAL DE PENSAMIENTO Y CULTURA COMMUNIO
Andrés Mellado, 29 2ªA, E-28015 Madrid, Dr. Gabriel Alonso, Procommunio@communio-es.com

Poljska: MIĘDZYKRAJOWY PRZEGLĄD TEOLOGICZNY COMMUNIO
Ołtarzew, Kilińskiego 20, PL 05-850 Ozarów Mazowiecki,
Prof. Paweł Góralczyk, Dr. Alfred Dyr, adyr@sac.org.pl

Portugalska: COMMUNIO. REVISTA INTERNACIONAL CATÓLICA
Universidade Católica Portuguesa Palma de Cima, P-1649-023 Lisboa, Dr. Henrique de Noronha Galvão,
communio@lisboa.ucp.pt

Argentinska: REVISTA CATÓLICA INTERNACIONAL COMMUNIO
Sánchez de Bustamante 2662(1425) Buenos Aires, Argentina, Dr. Luis Baliña,
communioargentina@gmail.com.ar

Madžarska: COMMUNIO. NEMZETKOZI KATOLIKUS FOLYORAT
H-1053 Budapest, Papnövelde n.7, Dr. Pál Bolberitz, communio@cela.hu

Ukrajinska: МІЖНАРДНИЙ БОГОСЛОВСЬКИЙ ЧАСОПИС СОПРИЧАСТЯ
МОНАСТІР МОНАХІВ СТУДІЙСЬКОГО УСТАВУ Užgorod/Lviv

Češka: MEZINÁRODNÍ KATOLICKÁ REVUE COMMUNIO
CZ 11000 Praha 1, Husova 8, Dr. Prokop Broz, communio@serznam.cz

Brazilska: REVISTA INTERNACIONAL DE TEOLOGIA E CULTURA COMMUNIO
Rua Sao Pedro Alcântara, 12. Centro, Petrópolis, RJ 25.685-300, Dr. Edson de Castro Homem,
communio@cieep.org.br

Mednarodna katoliška revija Communio. Naslov uredništva in uprave: Družina d.o.o., Krekov trg 1, 1001 Ljubljana, p.p. 95, tel. 01/360-28-28, faks 01/360-28-29. E.mail: [anton.strukelj@guest.arnes.si](mailto:anton.strukelj@gest.arnes.si) – Revija izhaja štirikrat letno. Cena posameznega zvezka: 8,50 €. Letna naročnina: 34,00 €, za tujino 41,60 €, letalska 43,20 €. DDV je vključen v ceno. Domači naročniki nakazujejo naročnino na transakcijski račun Družina d.o.o. NLB 02014-0015204714, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana; naročniki iz tujine nakazujejo denar na devizni račun pri NLB d.d., Trg republike 2, 1520 Ljubljana, IBAN: SI56020140015204714, Družina d.o.o., Krekov trg 1, Ljubljana, SLO SWIFT oz. BIC: LJBASI2X – Revija izhaja s finančno podporo ARRS.

ISSN 1408-9580

Simpozij na Teološki fakulteti v Ljubljani,
22. aprila 2015,
ob 100-letnici rojstva Božjega služabnika
prof. dr. Antona Strleta

Pozdravni nagovori

*Apostolski nuncij v Sloveniji, njegova ekscelenca
msgr. dr. Juliusz Janusz*

Spoštovani gospod nadškof in veliki kancler, gospod dekan Teološke fakultete, dragi udeleženci simpozija o Božjem služabniku prof. dr. Antonu Strletu.

Vse vas iskreno pozdravljam in se veselim, da ob stoletnici rojstva Božjega služabnika Antona Strleta poteka simpozij na Teološki fakulteti v Ljubljani, kjer je profesor Strle deloval skoraj pol stoletja. Zaradi službenih obveznosti se ne morem osebno udeležiti današnjega simpozija. Skupaj z vami se zahvaljujem troedinemu Bogu, da nam je v svojem služabniku Antonu Strletu dal tako velik zgled duhovnika, spovednika in bogoslovnega učitelja.

Veličina vsakega teologa se prepoznava v načinu, kako živi besedo, ki jo uči, v njegovi duhovnosti. Anton Strle je svojo duhovnost povezoval s skrivnostjo Božjega usmiljenja in je vsak prosti trenutek namenil podeljevanju zakramenta sprave. Nauki, ki jih je dajal ljudem v spovednici, so bili po mojem najbolj pomembni. Reči smemo, da je intuitivno spoznaval, kako pomembno je usmiljenje, o katerem papež Frančišek v buli ob napovedi izrednega jubileja usmiljenja pove: »Za Cerkev in za verodostojnost njenega oznanila je odločilno, da v prvi osebi živi in pričuje za usmiljenje. Njena govorica in dejanja morajo posredovati usmiljenje, da bo prodrla v srca ljudi in jih izzvala, da bodo našli pot vrnitve k Očetu.«

Strletovo vodilo »Povsod Boga« naj vas spodbuja, da boste pozorno spremljali življenje Cerkve, ki nam v bližnjem jubileju podarja nov teološki in duhovni navdih.

*Ljubljanski nadškof metropolit msgr. Stanislav Zore,
veliki kancler Teološke fakultete*

Gospod apostolski nuncij je zaradi službenih obveznosti zadržan, zato smem prebrati njegov pozdravni nagovor (prebere zgornje besedilo). Sam pa bi se ob pozdravu vseh cenjenih predavateljev in udeležencev simpozija najprej rad zahvalil organizatorjem zaradi tega, ker bomo tudi po današnjem simpoziju поблиže spoznali velikega človeka te ustanove, Teološke fakultete v Ljubljani in tudi Cerkve na Slovenskem, prof. dr. Antona Strleta, ki je s svojim delovanjem, s svojo zavzetostjo in prodornostjo segel tudi bistveno širše, v samo vesoljno Cerkev. Zahvalil bi se rad zaradi tega, ker bomo po eni strani spoznali življenje človeka, ki se je ves predal Bogu, ki je živel iz Boga, ki je bil Božji človek in ki je prav iz te povezanosti z Bogom živel tudi svoje profesorsko delovanje, svoje teološko snovanje. Po drugi strani bi se zahvalil zaradi tega, ker bomo spoznali, kako pomembno je učiti trden nauk katoliške Cerkve, posebej še v današnjem tolikokrat zbeganem svetu, v katerem se lahko ljudem zamajajo temeljne vrednote. Zato je naše poslanstvo, da ljudje lahko slišijo resnico in se nanjo naslonijo, se nanjo zanesejo. Božji služabnik prof. Strle nam je zgled v obojem: v tej bližini z Bogom, v molitvenem življenju, v predanem apostolskem služenju in v zasidranosti v vero katoliške Cerkve – oznanjevanje celovitega nauka. Želim, da nad tem simpozijem počiva Božji blagoslov tako, da bodo misli, ki bodo tukaj izrečene in posredovane, v resnici postale del našega življenja, obogatitev in navdih za našo osebno vero in za naše služenje Cerкви.

Dekan Teološke fakultete prof. dr. Christian Gostečnik

Dober dan, dobri ljudje! Izjemen pozdrav g. nadškofu Stanislavu Zoretu. Vem, da imate danes veliko obveznosti, dolžnosti na svojem urniku. Hvala, da ste nas počastil s svojim obiskom. Hvala nadškofu Turnšku, da je danes z nami. Hvala vsem profesorjem, ki ste steber te fakultete in ste prišli, da danes damo čast ikoni naše ustanove, prof. Strletu, ki ga vsi, ki smo danes tukaj, verjetno že zelo dobro poznamo, zelo radi navajamo njegove besede, se tu in tam nasmehnemo kakšnemu njegovemu dovtipu.

Anton Strle je bil najprej mož vere. To ga je najgloblje zaznamovalo. Bil je profesor iz srca. Vse, kar je povedal, je prihajalo iz globine njegovega srca in njegove vere. Bil je tudi izjemen znanstvenik. V tem, kar je bil on zmožen narediti v svoji znanstveni metodologiji, ga verjetno še nobeden izmed nas ni dosegel in ga tudi najbrž ne bo. Ne samo, da je imel izjemen spomin, ampak tudi izjemen, izjemen, izjemen analitični um. On je znal svojo metodologijo tudi vsepovsod uporabiti, ne samo pri predavanjih, ampak predvsem pri pisanju.

Iskreno pozdravljam naše današnje predavatelje: priznано zgodovinariko prof. dr. Tamaro Griesser-Pečar in s. dr. Marijo Jasno Kogoj, ki kot mravljica išče v različnih zgodovinskih arhivih tisto, kar je najpomembnejše, da bo naš Božji služabnik poznan tudi širši javnosti. Pozdravljam nekdanjega stiškega opata in našega profesorja dr. Antona Nadraha in prof. dr. Bogdana Dolenca. Pozdravljam voditelja Strletovega odbora, prof. dr. Antona Štruklja in postulatorja p. dr. Andreja Pirša, ki promovirata našega prof. dr. Antona Strleta, da bi nekoč dosegel čast oltarja. Iskrena hvala vam. Vsem zbranim želim lep in blagoslovljen dan!

S. MARIJA JASNA KOGOJ OSU

Duhovna in intelektualna rast Božjega služabnika prof. dr. Antona Strleta

Uvod

Duhovni in intelektualni temelji Božjega služabnika prof. dr. Antona Strleta, ki se je rodil 21. 1. 1915 v Osredku, v župniji Sv. Vid nad Cerknico, so bili postavljeni v domači hiši, ki jo je sam poimenoval »prva šola bogoslovja«. Po njegovih besedah je bila to v bistvu trdna krščanska družina, kjer je bil ves način življenja in dela, skratka vse prežeto s krščanskim duhom. Izrazit in odločilen božji poseg je Strle doživel na paši kot 10-letni pastirček. O tem je sam povedal:

»Na kraju, ki ga imam še danes živo pred očmi, sem izrekel strašno misel: ‚Kako lepo bi bilo, če bi ne bilo Boga – tako bi človek brez slehernega strahu in popolnoma svobodno delal karkoli!‘ V tej misli si je dala duška moja dotedanja življenjska usmerjenost. Nekaj trenutkov sem užival ob tej misli, ki sem o njej pozneje zvedel, da je bila Nietzschejeva. Nato pa me je prvikrat v življenju z vso močjo prešinila silna groza pred neskončno svetim Bogom. Zavedel sem se svoje grešnosti do vseh globin. Zgodilo se mi je tedaj nekaj podobnega, kakor če bi me nekdo prijel za vrat, me vrgel ob tla in mi neizprosno ukazal: ‚Ne, tako ne sme iti naprej! Hoditi moraš v čisto drugo smer, sicer boš izgubljen za vedno!‘ Nekaj dni sem bil kakor omamljen od notranjega pretresa; več večerov kljub utrujenosti od trdega dela čez dan nisem in nisem mogel zaspati, vedno znova sem trepetaje obujal kesanje ... Sam nisem vedel, kdaj in kako, pa se je čez nekaj dni začel čisto polagoma naseljevati v

dušo mir in globoko veselje, kakršnega prej nikoli nisem občutil. Ob misli na Jezusa Kristusa je obraz neizrekljivo svetega in pravičnega Boga začel sijati v usmiljeni ljubezni, ki odpušča vse in nepreklicno. Prevzelo me je ‚neizrekljivo in veličastno veselje‘, o kakršnem govori sv. Peter (1 Pt 1,8).¹ Dogodek je tako globoko posegel v njegovo življenje, da ga je sam vedno imel za temeljnega, prelomnega na njegovi nadaljnji poti. Obrnil ga je k »obličju živega in usmiljenega Boga«, od katerega se ni nikoli več odvrnil. Odtlej je bil drug človek.

Na teh trdnih krščanskih temeljih je njegovo duhovno in intelektualno zgradbo začel graditi domači župnik Janez Pucelj, ki je bil izvrsten katehet, učen mož in duhovnik po Jezusovem Srcu, obenem pa tudi pesnik, pisatelj in prevajalec. Fanta je usmerjal na pota duhovnega življenja in intelektualne omike. Ob njem se je naučil, kaj pomeni občestvo svetih in duhovni boj v zvesti hoji za Kristusom. Mati, ki je nadomeščala tudi prezgodaj umrlega očeta, je budno spremljala razvoj tega otroka in prepoznala bistrino njegovega duha. Z župnikom Pucljem in s fantovim soglasjem sta se dogovorila, da ga pošljeta v šole. Občudovanja vredna je bila mati, ki je kljub pomanjkanju in gospodarski krizi imela pogum, da mu omogoči študij.

Pripravo na odhod v šole je Strle sam kasneje takole opisal: »Tako je prišlo do tega, da sem leta 1929 odšel v spremstvu najstarejšega brata Jožeta in mame v Št. Vid, nesoč s seboj vse, kar je bilo potrebno za stanovanje in šolanje v 'zavodu'. Vse je bilo že dogovorjeno, a zdaj je ob vpisovanju na gimnazijo ravnatelj ugotovil, da sem za redni pouk vsaj pol leta prestar.« Na prosvetni upravi so mu povedali, da lahko študira le privatno in ob koncu dela izpite. Stvar je vzel v roke župnik, ki se je odločil, da ga bo sam pripravil na izpite čez prva dva razreda gimnazije. Fant je dvakrat do trikrat tedensko hodil eno uro daleč k Sv. Vidu, kjer ga je župnik učil potrebne predmete. Učenec je bil ne le bister, temveč tudi zelo delaven in vztrajen.² Naslednje leto je na državni klasični gimnaziji uspešno opravil izpite čez prva dva razreda gimnazije.

I. Klasična gimnazija v Šentvidu

Anton Strle se je v jeseni leta 1930 vpisal v 3. razred klasične gimnazije v Šentvidu. Takrat je bil tam ravnatelj Anton Koritnik, leta 1933 pa ga je nasledil dr. Anton Ratajec. Vzgojni vodja v zavodu je bil Martin Štular; njegova služba je bila namenjena ne le dijakom, temveč celotnemu življenju v zavodu, tudi profesorjem.

Uspehi in preizkušnje

Prvo leto Strletovega šolanja je bil njegov razrednik profesor slovenščine Jakob Šolar, vsa naslednja leta pa Maks Miklavčič. Med profesorji sta imela nanj največji vpliv Jakob Šolar in Anton Breznik. Tretji in četrti razred je izdelal z odličnim uspehom, zato je bil oproščen male mature. Peti razred je izdelal s prav dobrim uspehom, vse naslednje pa zopet z odličnim, zato je bil po končanem osmem razredu gimnazije oproščen ustnega izpita pri veliki maturi.

Lepi učni uspehi, ki jih je dosegal s pridnostjo, so predstavljali le eno plat njegovega dijaškega življenja. Dejansko se je Strle v tem času soočal s preizkušnjami in ovirami, ki so grozile, da bo moral opustiti šolanje, do katerega je prišel z velikim trudom. Njegovo notranje doživljanje razodevajo pesmi, ki jih je objavil v dijaškem listu *Jutranja zarja* pod psevdonimom Samo.³ Prvo, ki nosi naslov *Jesen prihaja*, je napisal oktobra 1931. Verjetno je takrat zvedel za težko zdravstveno stanje mame, ki je umrla 8. januarja 1932.

Samo, *Jesen prihaja*

*Jesen prihaja, tiha in otožna,
prinaša tožno žalost mi s seboj;
mladost odšla mi je cvetoča,
skrbi se zgrinjajo zdaj nad menoj.*

*Slovo so vzele lastovice
in odletele so na gorki jug;
stemnilo se je meni lice,
na srce se zgrnilo tisoč muk.*

*In venejo na polju cvetke lepe,
pa z njimi tudi moja radost, –
postaralo se srce moje –
in mora bojevati težke boje.*

Kmalu po mamini smrti je nastala pesem *Pri Jezuščku*, ki razodeva veliko bolečino ob izgubi preljube mame, obenem pa zavest, da ga Jezus sprejema, da pri njem najde tolažbo, ljubezen, zato hoče tudi on le njega ljubiti in samo njemu služiti. Zadnji kitici se glasita⁴:

Samo, Pri Jezuščku

*Četudi prijatelje svoje zgubim,
Pri Tebi še vedno utehe dobim,
In trnje četudi me zbada na poti,
Saj prideš naproti Ti bedni siroti!*

*V veliki sem sili, o Jezušček moj,
Nesreča se zgrinja sedaj nad menoj.
Oh, mati preljuba umrla mi je –
Kje zame na svetu ljubezen je še ??
.. O Jezus, le Tebe zdaj hočem ljubiti,
Na veke jaz hočem le Tebi služiti.*

Pesem, ki jo je napisal le dva tedna kasneje in nosi naslov *Noč se k meni je prikradla*, je razpoložensko nekoliko drugačna od prejšnje. Razodeva veliko notranjo stisko. Fant se je zavedel, kakšne posledice ima zanj smrt ljubečih staršev. Naenkrat je bila prihodnost temna, brezupna:

Samo, Noč se k meni je prikradla

*Noč se k meni je prikradla,
temna senca name padla.
Prej pač bil sem zadovoljen,
a zdaj nimam več je sreče.*

*Starše sem imel ljubeče,
cilje visoko leteče.
Zdaj pokriva starše zemlja,
moja je bodočnost temna.*

*Kje sedaj je cvet mladosti,
kje sedaj so vse radosti?
Kam je šla brezskrbnost moja,
srca kam, ljubeča mene?*

*Ah, nikjer je ni mladosti.
Vse minule so radosti,
kajti vsa ljubeča srca
v črnem grobu zdaj trohne mi.*

V temi, ki ga je obdajala, pa je naenkrat zablestela pred njim svetla zvezda – Marija, ki jo je takrat zavestno izbral za Mater.⁵ Odslej ni bilo več omahovanja. Gledal je v Zvezdo, ki ga je varno vodila k želenim ciljem.

Tudi zaradi finančnih težav je kazalo, da bo moral prekiniti šolanje in se vrniti domov. Z znižano oskrbovalnino zaradi študentskega štipendija, ki jo je prejel, in s pomočjo župnika Puclja se je tudi to uredilo. Pomagal pa si je tudi sam, z inštrukcijami.

Ljubezen do književnosti

Že pri župniku Puclju se je mladi Tone nasrkal velike ljubezni in posebnega čuta za lepoto slovenskega jezika. V škofijski gimnaziji se je to veselje poglobilo, tako da ga velika skrb za čistost jezika in pravilno izrazoslovje spremljala vse življenje. Dobro je poznal naše literate, znal veliko del na pamet in jih kasneje tudi rad navajal. V gimnazijskem glasilu *Domače vaje* sta ohranjena dva njegova spisa. V prvem je predstavil izbrane pesmi Simona Gregorčiča v pesniški zbirki *Cvetje iz domačih in tujih logov*, v drugem pa pesmi Edvarda Kocbeka v zbirki *Zemlja*.⁶ Ob profesorju Brezniku in deloma Šolarju je mladi dijak dobil veselje do slavistike. Nekoč je povedal: »Ko sem po ovirah, ki so se zdele povsem nepremagljive, končno le prišel ... na gimnazijo, me je za nekaj časa leposlovje, posebno nemško pesništvo, tako pritegnilo, da je začela zame bledeti prejšnja živost 'Kristusovega božjega-človeškega okolja'. Prek čeri mi je pomagala zlasti ... lepa duhovna knjiga 'o našem učenjenju v Kristusa'.«⁷ Nanj so vplivale tudi besede velikega vzgojitelja F. W. Foersterja⁸ in sv. Avgušтина, tako da po zrelostnem izpitu ni bilo več nobenega dvoma: odločil se je, da bo sledil prvotnemu klicu in odšel v bogoslovje. Kristus je doživljal kot osvoboditelja, prinašalca prave, resnične svobode, kot tistega, ki je sonce našega življenja.

Ko se je Strle proti koncu gimnazijskih let skušal naučiti na pamet celoten Prešernov *Sonetni venec*, pravi, da »je dobila začetna kitica takoj svojevrstno vsebino. *Življenje mojga magistrale* je bil v mojih mislih takoj poistoveten s Kristusom. Pesnitev je s tem dobila živo in vesoljstveno prostrano in obenem do globin segajočo vsebino: *Ti si življenje mojga magistrale. Vse misli 'zvirajo z ljubezni ene. In kjer ponoči v spanju so zastale, zbude se, ko spet zarja noč prežene*«. Enako se mu je zgodilo, ko se je na pamet učil *Sonete nesreče*. Zmago nad gnusom življenja, nad stiskami in nadlogami je mogoče doseči le v naslonitvi na Zmagovalca nad smrtjo. Samo on rešuje iz »globokega brezna brez vse rešnje poti«⁹.

II. Leta bogoslovja

Življenje v Bogoslovnem semenišču

Anton Strle je 25. avgusta 1936 zaprosil za sprejem v semenišče in se 3. oktobra vpisal na Teološko fakulteto v Ljubljani. Takrat je bil ravnatelj ljubljanskega Bogoslovnega semenišča Ignacij Nadrah, ki je v obdobju med obema vojnama odločilno vplival na oblikovanje bodočih duhovnikov ljubljanske škofije. Med drugim je sestavil tudi nova semeniška pravila. O njih je Strle zapisal, da so tudi delo Svetega Duha in imajo to linijo: biti mož molitve, mož dela, mož žrtve. »To naj bo linija, ob kateri bo potekalo moje življenje. Pred očmi mi mora biti Jezus sam.«¹⁰ Nadrah je sodeloval tudi pri razširitvi teološkega študija s štirih na šest let.

V prvem in drugem letniku bogoslovja je bil Strletov spiritual dr. Ciril Potočnik, pozneje pa dr. Janez Kraljič. Strle je kasneje zapisal: »Takratni predstojniki semenišča so bili zares dobri, vsaj spiritual in vodja. Njima sem popolnoma zaupal, čeprav ... samega sebe nikoli nisem razkrival pred njima ...«¹¹ O semeniškem vodju je zapisal: »Izkušeni semeniški vodja in božji mož Ignacij Nadrah je rad poudarjal, da za duhovnika, ki resnično išče samo Boga in zveličanje duš, ni nova maša najlepša, marveč vsaka naslednja je še lepša in bogatejša ...«¹²

Študij

Profesor L. Ehrlich je bogoslovcem že pri prvi uri osnovnega bogoslovja priporočil, naj vsak od slušateljev izbere en evangelij in si ga čim bolj usvoji pod vidikom razumskih in drugih temeljev vere. Strle je zapisal: »Jaz sem si izbral Janezovega. Za vse poznejše odločilno 'odkritje' je bilo, ko sem bral: 'Kako bi mogli verovati vi, ki prejimate čast drug od drugega in ne iščete časti, ki jo daje edino Bog ... Če boste v mojem nauku vztrajali, boste zares moji učenci; spoznali boste resnico in resnica vas bo osvobodila'« (Jn

5,44; 8,31–32). Dejansko se je profesor Strle v svojem življenju vedno odločno in trdno držal tega, kar je sklenil v bogoslovju, ter je dobesedno bežal od vseh časti in naslovov.

Strle je jemal študij resno in odgovorno. Njegovi dnevniški zapiski razodevajo, kako se je prva leta v bogoslovju odločno spodbujal k delavnosti, čim popolnejšemu izpolnjevanju dolžnosti.¹³ Koristna izraba časa pri študiju, pri delu in tudi pri razvedrilu, natančen dnevni red, nobenega zapravljanja časa – vse to si je večkrat zapisal v dnevnik in to je postalo vodilo v njegovem življenju. Nekomu je priporočil: »Radi kaj pametnega berite, čas natančno uporabljajte. Jaz sem ga mnogokrat uporabljal še preveč, da so me mnogi zelo obsojali in se naravnost norčevali iz mene. /.../ V veliki meri mi je izredna delavnost pomagala po božji milosti, da se nikoli od 10. leta dalje doslej nisem vdajal kakršni koli zablodi – seveda se nimam prav nič sebi zahvaliti.«¹⁴

Isti osebi je kasneje še enkrat spregovoril o tem: »Povem, da sem kot študent v veliki meri kar skoraj divje študiral ravno zato, da bi se varoval greha, in sem se le toliko naučil, ..., da morem uporabljati knjige v 10 jezikih – in to kljub slabotnemu zdravju in velikim preizkušnjam, katerim sem bil podvržen ...«¹⁵

Temeljito se je ukvarjal tudi s tistimi predmeti, ki ga niso veselili in je do njih čutil odpor. Zapisal je sklep: »Brez pridržka in brez odpora sprejemem prav vse predmete, ki se jih bom učil. Vse te predmete bom vzljubil, saj so končno od Cerkve in torej od Svetega Duha. Pogumno bom sprejel žrtve, ki jih bo to zahtevalo od mene ...«¹⁶ V prvih letih študija se je zelo boril s tremo, ki jo je imel pri izpitih in nastopih.¹⁷

Sklenil je, da se ne bo pritoževal čez profesorje, da ne bo govoril o uspehih ali neuspehih pri izpitih. »Študija nikakor ne smem jemati zgolj iz neke navdušenosti in zaletavosti, ampak z mirno hladnokrvnostjo, z jasnim pogledom na njegovo smotrnost in z neomajno vztrajnostjo tudi pri stvareh, ki bi mi ne ugajale.« Odločil se je, da bo resno študiral tudi med počitnicami, vendar tako, da se bo varoval vsake nečimrnosti.¹⁸

Izmed vseh profesorjev je najbolj cenil profesorja Aleša Ušeničnika, ne le zaradi njegovih izvrstnih predavanj in izredne bistrine uma, temveč zaradi njegove celostne naravnosti in skladnosti njegove osebnosti, ki je izžarevala duhovno veličino.

Duhovno življenje

V bogoslovju se je Strle popolnoma usmeril na teološko področje. Bil je ves zagledan v Kristusa, v prizadevanju, da se temeljito pripravi na poslanstvo duhovniške službe. Močno sredstvo za rast duhovnega življenja bogoslovcev in za pripravo na duhovniško poslanstvo so bile letne duhovne vaje, ki so bile večinoma ignacijanske. Ob premišljevanjih si je Strle zapisoval spoznanja, oblikoval svoj odnos do Boga, do poklica, do tistih, s katerimi je živel, do profesorjev in študija. Uresničevanje konkretnih sklepov iz duhovnih vaj je potem temeljito preverjal v mesečnih rekolekcijah.¹⁹ Dragocene zapise o njegovem odločnem boju proti napakam, ki jih je odkrival v sebi, o posluževanju vseh sredstev za rast v duhovnem življenju ter za temeljit študij najdemo v njegovem dnevniku. Vmes naletimo tudi na drobce, ki odstirajo njegovo vsakdanje življenje.

V središče duhovnega življenja je Strle postavil sv. evharistijo. Takoj za sv. mašo je bila premišljevalna molitev (meditacija), na tretjem mestu pa molitev vsaj enega dela rožnega venca. Tudi duhovno branje je vzel kot molitev. Med dnevom si je prizadeval, da je vse delal v združenju z Bogom. K temu so mu pomagali tudi obiski Najsvetejšega. Nepogrešljivo sredstvo za napredovanje v duhovnem življenju sta mu bila vsakdanje izpraševanje vesti in redna spoved. Vsak petek je molil križev pot. V nekem pismu je zapisal: »Moj ideal je bil že od prvih semeniških let izčrpati se v službi Bogu po Marijinem posredovanju ... Jaz sem nekoliko pretiraval, vsaj z ozirom na svojo slabotnost, in zdaj se precej maščuje.«²⁰ V svojem stremljenju po popolnosti je bil tarča posmeha sovrstnikov, ki so si ga večkrat privoščili.²¹

Strle je bil že od 6. gimnazije tudi član Katoliške akcije za srednješolce in visokošolce. O njej je Ignacij Nadrah zapisal: »Ta v vsakem oziru strogo disciplinirana organizacija ... je rodila zelo lepe sadove ... Mladci so bili vsa leta svojega obstoja zavedni, odločni, integralni katoličani, zvesto vdani škofu in papežu.«²²

Knjige in njihov vpliv na A. Strleta

Anton Strle je vedno rad in veliko bral. Knjige tujih duhovnih pisateljev je navadno bral v originalnem jeziku. Že v gimnazijskih letih se je namreč sistematično posvečal učenju jezikov, za katere je bil zelo nadarjen. Tudi v semenišču si je v svoj dnevni red točno določil čas, ki ga bo posvetil učenju določenega jezika. Vsak dan je bral *Sveto pismo* in *Hojo za Kristusom*. Poleg Avguštinovih *Izpovedi* je rad bral dobre ascetične knjige in take, ki so bile usmerjene bolj dogmatično. Omenila bom nekatere knjige, ki so našle odmev v njegovem dnevniku in so vplivale na njegovo duhovno oblikovanje.

V 1. letniku bogoslovja je bral življenjepis francoskega duhovnika *Prêtre et victime – L'abbé Leopold Giloteaux*. Lik tega duhovnika je mladega bogoslovca zelo prevzel. Ob njem je naredil primerne sklepe tudi za svoje življenje. Hettingerjeva knjiga *Thimotheus: Briefe an einem jungen Theologen* mu je pomagala do spoznanja, da se po premišljevanju teološko znanje prenaša v življenje.²³ Iz knjige Romana Guardinija *Briefe über Selbstbildung (Pisma o samooblikovanju)* je misli, ki so ga posebej nagovorile, obrnil nase, na oblikovanje svoje osebnosti. V prvih letih bogoslovja mu je bil močan vzor sv. Frančišek Saleški; Hamonov življenjepis tega svetnika je bral v francoskem izvorniku.²⁴ Bil mu je zgled človeka, ki je dosegel v sebi popolno harmonijo.

V drugem letniku bogoslovja se je Strle prvič srečal z J. H. Newmanom, ki je postal njegov veliki vzornik. Nekoč je povedal: »Jaz sem kot bogoslovec v semenišču prebral in premeditiral vso Newmanovo knjigo *Premišljevanja in pobožnosti* v originalu in mi je bila silno všeč. Za Newmanom sem čutil svetnika in trdnega

misleca z globino in hkrati trdnostjo in izredno lepoto, odsevom božje lepote ...«²⁵ Vsak dan se mu je priporočal. Po besedah jezuita p. Böhma je bil Strle najboljši strokovnjak za Newmana pri nas.²⁶

Odločilnega pomena za Strletovo duhovno usmerjenost pa je bila knjiga Ludvika M. Grignona Montfortskega *Popolna podaritev samega sebe Kristusu po Mariji*. Tu je našel potrditev tega, kar je zavestno živel že od tistega trenutka, ko mu je umrla mama. Strle nikoli ni pozabil poudariti Marijine vloge v svojem življenju; zvest ji je ostal do konca. V duhovnih vajah v pripravi na diakonat je bral knjigo Georga Siegmunda *Christentum und gesundes Seelenleben*. V njej je našel potrditev tega, »da je krščanstvo veselje, je optimizem; krščanstvo daje življenju najglobljo vsebino«²⁷.

Razvedrilo in počitnice

Kot bogoslovec je Strle v počitnicah vedno pomagal domačim pri kmečkem delu, predvsem pri košnji. Vsako jutro je šel k maši v župnijsko cerkev, ki je bila oddaljena eno uro hoda. Tudi ta čas je koristno uporabil za molitev in učenje.

Strle je imel rad naravo; o tem pričajo njegovi lepi, pesniški opisi narave. Bil je družaben človek, zelo rad je prepeval. V sedmi gimnaziji je bil član okteta, tenorist. Kot bogoslovec se je tudi v tem z železno voljo discipliniral. Točno si je določil čase in kraje, kjer si je dal duška v petju.²⁸ Med počitnicami pa je tudi veliko bral.

Prefekt v Marijanišču

Jeseni leta 1940 je bil Strle kot bogoslovec 5. letnika določen za prefekta v dijaškem konviktu v Marijanišču. Takrat je bil med gojenci tudi Lojze Grozde, o katerem je Strle po njegovi mučeniški smrti napisal življenjepis. Tu se je hkrati pripravljal na mašniško posvečenje, ki ga je prejel 29. 6. 1941 v ljubljanski stolnici. Po

posvečenju je opravljal prezbiterijske posle v stolnici in semenišču, jeseni 1942 pa je ponovno šel za prefekta v Marijanišče.

Delo v Marijanišču ga je veselilo. Ko so morali fantje aprila 1941 zaradi vojne oditi domov, mu je bilo zelo hudo. Ob slovesu jih je bodril s svetopisemskimi in Cankarjevimi besedami: »Luč je in Bog je, radost in življenje – svetlejši iz noči zasije dan!«²⁹

Sacrae theologiae doctor

Po dovršenem rednem bogoslovnem študiju je 7. julija 1942 prejel diplomo Teološke fakultete.³⁰ Na željo predstojnikov je nadaljeval s študijem in že 18. decembra 1943 naredil rigoroz iz splošne teologije. Doktorsko tezo z naslovom *Naravno hrepenenje po nadnaravnem smotru po nauku sv. Tomaža Akvinskega* je branil 22. decembra 1943. Takrat je v dnevnik zapisal: »Žeja me po tesnejši zvezi z Bogom. Kaj vsi naslovi in časti ... Višje od duhovništva sploh ni mogoče priti... Boga prosim samo za to, da bi res delal vse samo v Njegovo čast ...«³¹ Za doktorja svete teologije (*sacrae theologiae doctor*) je bil promoviran na Univerzi v Ljubljani 23. marca 1944.

Sklep

Anton Strletu je v letih študija uspelo, da je prekipevajoče vode mladostne zagnanosti, ki so pljuskale čez robove, polagoma umiril in speljal v strugo, ki jo je obvladoval z močno voljo. Dosledno se je boril proti slabostim, se utrjeval v krepostih, brez oklevanja klesal svoj značaj in z velikimi koraki napredoval v duhovnem življenju. Privzgojil si je odlične delovne navade, natančno držanje dnevnega reda in dobro izrabo časa, kar je bilo značilno za vse njegovo življenje. Duhovnost in teologija sta bili zanj neločljivi. Z močno vero, neomajnim upanjem in ljubeznijo, ki je izgorevala za Boga in zveličanje duš, se je oziral na edini vzor, na učlovečenega Boga Jezusa Kristusa.

Opombe

- ¹ A. Strle, *Kaj mi pomeni Jezus iz Nazareta*, Družina 45(1974)8; prim. tudi Božje okolje, 1(1977), 70–73.
- ² V kroniko župnije Sv. Vid je za leto 1930, na strani 312 župnik Pucelj zapisal: »V jeseni je šel v III. gimnazijo v Zavod sv. Stanislava Anton Strle iz Osredka. Bil je prejšnje leto eno leto prestar, da bi bil sprejet v gimnazijo, in mu tedanji prosvetni šef Lončar Dragotin ni hotel dati dispenze. Mali »Peter Pavel Glavar« je bil ves obupan. No potem je hodil od časa do časa do župniku in učitelju, ki sta ga poučevala prvi v latinščini, drugi v nemščini, ter je v enem letu naredil skušnjo čez I. in II. razred gimnazije in tako stopil v 3. šolo. – Sčasoma boš še za ministra, ako vedno priden boš!« Prof. Strle je v starih letih ves pouk pripisal Puclju, a na osnovi tega zapisa sledi, da ga je nekaj poučeval tudi krajevni učitelj. (p. Andrej Pirš).
- ³ NŠAL/ŠAL, Zavodi Št. Vid, šk. 24, Jutranja zarja 5 in 6, 1930–1934, str. 191, 235–36.
- ⁴ V ohranjenih izvodih *Jutranje zarje* manjkajo štiri predhodne strani, zato sta od te pesmi ostali le zadnji dve kitici.
- ⁵ Pismo F. Perku, 9. 9. 1980. Strle je bil takrat dejansko v 4., ne v 5 gimnaziji.
- ⁶ NŠAL/ŠAL, Zavodi Št. Vid, šk. 17, Domače vaje, letnik 65, 1934/35, št. 1 in 4.
- ⁷ Božje okolje 1(1977), 5–6, str. 73.
- ⁸ Friedrich Wilhelm Foerster (2. 6. 1868 – 9. 1. 1966, umrl star 96 let). O njem je prof. Strle pisal v BV 32(1972)182–185).
- ⁹ Iz Strletove pisne zapuščine *Kristus v mojem življenju*.
- ¹⁰ Dnevnik, 10. 10. 1938.
- ¹¹ A. Strle, rokopis, brez datuma.
- ¹² Družina 1964, 13, 114. *Kristus v mojem življenju*.
- ¹³ Dnevnik, 11. in 13. januar 1937.
- ¹⁴ Pismo J. P., 3. novembra 1964.
- ¹⁵ Pismo J. P., 25. marca 1965.
- ¹⁶ Dnevnik, 10. oktober 1938.
- ¹⁷ Dnevnik, 6. marec 1937.
- ¹⁸ Dnevnik, duhovne vaje od 3. do 10. januarja 1939.
- ¹⁹ Prim. dnevnik 5. januar 1939.
- ²⁰ Pismo Luku Cirimotiču, 27. 12. 1962.
- ²¹ Prim. dnevnik, 1. februar 1937.
- ²² Matjaž Ambrožič, Spomini in Semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha, v: Viri, Ljubljana 2010, str. 48.
- ²³ Prim. dnevnik, januar 1937.
- ²⁴ A. Strle, dodatek k oporoki, 31. januar 1994.
- ²⁵ Pismo p. N. Bregantu, 19. 6. 1981.
- ²⁶ Pismi p. E. Böhma, 27. 1. 1977 in 27. 3. 1979.
- ²⁷ Dnevnik, 19. april 1941.
- ²⁸ N. m., duhovne vaje od 3. do 10. januarja 1939.
- ²⁹ N. m., 26. 4. 1941.
- ³⁰ Strle Anton, *Curriculum vitae*.
- ³¹ N. m., 23. 3. 1944.

p. ANDREJ PIRŠ FSO

Predavateljsko delovanje prof. dr. Antona Strleta

Nemogoče je na nekaj straneh podati celovito podobo predavateljskega delovanja Božjega služabnika prof. dr. Antona Strleta. Poleg tega se je pri njem dušnopastirsko in predavateljsko delovanje prepletalo in medsebojno dopolnjevalo. Tukaj bodo nakazani samo nekateri poudarki pod vidikom njegovega delovanja na teološki fakulteti.

1. Prihod na teološko fakulteto

Da je Strle prišel na teološko fakulteto za predavatelja, je bil skoraj čudež. Država si je namreč prek verske komisije lastila pravico soodločanja. Še leta 1964 so dekanu TF Stanku Cajnkarju na verski komisiji zelo jasno povedali, da je zanje pomembno, kdo bo nastavljen za novega profesorja.¹ Strle je imel za seboj petletni zapor, po končanem zaporu pa še triletni odvzem državljskih pravic. To za pristanek verske komisije ni bilo ravno najboljše priporočilo.

A teološka fakulteta je nekoga potrebovala za predavanje dogmatike, saj sta bila tako Franc K. Lukman kot Janez Fabijan, oba predavatelja tega predmeta že v letih, oba bolehna in že tudi upokojena. Lukman (1880–1958) je bil leta 1955 zlatomašnik, star že 75 let, Fabijan (1889–1967), ki je bil resda devet let mlajši, pa je bil v letih 1952–1955 dve leti in pol v zaporu in ga je nadomeščal prof. Vilko Fajdiga.

Prof. Franc Lukman je bil prvi, ki je profesorski zbor opozoril na Strleta kot možnega profesorja. Ko je dekan Cajnkar 21. 9. 1953

na seji profesorskega sveta sprožil vprašanje novega nastavljenca za dogmatiko in sam predlagal dr. Schöndorferja iz Maribora za to mesto, »je prelat Lukman opozoril na sposobnega znanstvenika dr. Strleta, ki naj bi ga imeli v evidenci, če ga ni mogoče takoj nastaviti.«² S strani oblasti je po približno enem letu prišel negativen odgovor glede morebitne nastanitve dr. Strleta.³ Končno je posegel škof Vovk in na njegov predlog in na njegovo priporočilo je profesorski zbor TF 25. 5. 1956 soglasno sklenil, da se dr. Strleta postavi za honorarnega predavatelja za dogmatiko.

Dekan Cajnkar je poslal prošnjo za pristanek Komisiji za verska vprašanja pri izvršnem svetu LRS. V njej je med drugim zapisal: »Dr. A. Strle je sedaj edini duhovnik, ki se z dogmatiko strokovno bavi, o čemer ne pričajo le njegovi predštudiji, ampak še posebej resno in plodovito znanstveno delo na tem področju v zadnjih letih, odkar se je vrnil iz zapora.«⁴

Ta Cajnkarjeva trditev je popolnoma ustrezala resnici, saj je Strle kmalu po svojem prihodu iz petletnega zapora (1952) sredi intenzivnega dušnopastirskega dela v Planini pri Rakeku začel s pisanjem resnih razprav, ki jih je posvetil raziskovanju slovenskega mariologa Schönlebna. Objavljati je začel v Zborniku teološke fakultete leta 1954 (nekatero razpravo pa je dokončal že leta 1953), ki je bil tipkan in je izhajal v vsega skupaj štirih izvodih (po en izvod sta dobila ordinariata v Ljubljani in Mariboru, prav tako po en izvod pa knjižnici na teološki fakulteti in v ljubljanskem seminšču). Do leta 1956 se je nabralo toliko objavljenih razprav, da je to gradivo dejansko ustrezalo zahtevam za kandidaturo na teološki fakulteti. Glede strokovne usposobljenosti pri Strletu ni bilo težav.

Cajnkarjeva prošnja in Vovkovo zavzemanje za Strletovo profesuro sta versko komisijo le omehčala in tako je dekan Cajnkar prof. Strleta mogel 1. 10. 1956 pozdraviti med člani fakultetnega sveta. Brez škofa Vovka Strletu ne bi uspelo priti v zbor profesorjev teološke fakultete.⁵ Ni bil več tako mlad. Imel je že dobrih 41 let, a za seboj bogato intelektualno in življenjsko pot.

Težav z državno oblastjo pa še ni bilo konec. Zaradi obiska neke matere v župniji Planina, ki ni dala otroka k verouku, je bil

obsojen najprej na pol leta zapora, na drugostopenjskem sodišču mu je bila kazen skrajšana na dva meseca in na prošnjo teološke fakultete in škofa Vovka mu je bila kazen odložena toliko, da je lahko zaključil v šolskem letu 1956/57 s predavanji in izpiti, nato pa dva meseca počitnic v juliju in avgustu 1957 preživel v zaporu. Verjetno je bil namen tega sodnega procesa in zapora prepričati Strletovo poučevanje na teološki fakulteti. Tudi tokrat sta se zanj zavzela tako dekan Cajnkar kot tudi škof Vovk.

Glede težav, ki jih je imel Strle z oblastjo in glede njegovega odnosa do CMD nam marsikaj povedo besede, ki jih je leta 1962 napisal Alojziju Šuštarju, katerega je na vso moč vabil v Slovenijo na mesto teološkega profesorja v Ljubljani. Strle v pismih zavrača nekatere pomisleke in strahove, ki so se pojavljali pri Šuštarju. V pismu 9. 6. 1962 pravi: *»Mislim, da za človeka, ki ima korenine globoko v božjem svetu in je z druge strani tudi 'prudens ut serpens' (moder kot kača), niti 'prudencia carnis' (modrost mesa) in niti 'conformatio huic saeculo' (prilagajanje temu svetu) ni potrebna, da izvrši svojo nalogo. Morda doživlja ostro ozračje, a če hoče, je navsezadnje to ozračje zelo čisto, krepko in za rast hrasta kvišku ugodno, čeprav mora biti pripravljen na kak vihar, ki sem in tja koga zlomi. Končno pa iskren in jasen, a vedno brez napačnih namenov k Namenu usmerjen človek pridobiva tiho spoštovanje tudi pri tistih, ki tega niso zmožni in ki so morda takemu usmerjanju nasprotni.«* Ali ne vidimo v teh vrsticah opis samega Strleta?

Značilno je tudi pismo, ki ga je pisal Strle Šuštarju 20. 7. 1962: *»Jaz sem se več kot dve leti vozil iz 40 km oddaljenega kraja v Ljubljano. – Preveč strahu, mislim, je brez potrebe. Jaz n.pr. nisem spremenil glede pripadnosti kakim organizacijam ničesar, ko sem bil sprejet za docenta dogmatike. Rekel sem: Če me sprejmete takega, kakršen sem, dobro, sicer pa tudi lahko ostanem tam, kjer sem; clara pacta, boni amici. – Jasno je, da mora človek večkrat tehtati besede, kar pa je končno le v korist stvari sami. Z odkritosrčno dobrohotnostjo do vseh si človek vendar osvoji tla, s katerih ga ni mogoče kar tako potisniti. Seveda je treba včasih potrpežljivo čakati, da ljudje začno verjeti v to odkritosrčno dobrohotnost, ki končno le zmaga, ker je*

pravzaprav caritas Christi, quae nos urget (Kristusova ljubezen, ki nas priganja).« Kasnejši nadškof Alojzij Šuštar je imel trden namen že leta 1962 priti v Slovenijo, a ni dobil pravočasno potnega lista in tako je ostal v Švici.

Strle je bil po eni strani zelo načelen. Ni hodil na novoletne sprejeme. Tudi državnih proslav, ki jih je prirejalo Cirilsko društvo za 29. november, se ni udeleževal. V CMD ni vstopil. Z vso odločnostjo je odklonil kakršnokoli poročanje (ovajanje) državni oblasti. Po drugi strani pa je bil spoštljiv tudi do svojih kolegov, ki so bili člani CMD. V tem pogledu je zgovorno pismo, ki ga je pisal 27. 5. 1977 uredniku Družine po svojem imenovanju za prelata in zahteval, da Družina o tem odlikovanju ne poroča. To zahtevo je utemeljil z dvema razlogoma. Prvi je bil, da dejansko kot profesor ni napravil nič posebnega. Drugi razlog pa je bil sledeč: »Dobro vem, kako čutijo ob vsakih takih dejanjih s strani škofa ali Rima (člani CMD) 'brco'. In brez potrebe se dela neka nadvse škodljiva polarizacija. Tukaj se dela resnična škoda za Cerkev. In dolžni ste tudi pri Družini kaj napraviti v tej smeri, da se ne bo delala brez potrebe takšna škoda – saj smo vendar tako strašno na tleh.... Ne morem pomagati: že ko sem bil v zaporu, sem bil veliko bolj vesel, če so drugi dobili paket, kakor pa če sem ga dobil jaz. Znebite me zdaj 'paketa', ki je zelo škodljiv za moje zdravje, še bolj pa za zdravje premnogih, kajti včasih neka malenkost zastruplja ozračje daleč naokoli. Preprečite to okuženje!« Prof. Strle je imel resnično spoštljiv odnos tudi do tistih profesorjev na TF, ki so bili člani CMD oziroma duhovniškega društva. Z njimi je tudi sodeloval, če je bila neka stvar v skladu z naukom Cerkve. Načelnost in spoštljivost – tako bi lahko na kratko označili njegov odnos do CMD in posredno tudi do oblasti.

2. Napredovanja

V akademskem letu 1956/57 je Strle postal honorarni predavatelj. Po dveh letih je po smrti Franca K. Lukmana (+12. 6. 1958)

napredoval v docenta. 23. 9. 1958 je v dnevnik zapisal: »Danes sem molil protimodernistično veroizpoved, preden nastopim službo docenta za dogmatiko. Škof mi je dobro dejal: »Da boste z učenjem in življenjem to veroizpoved izpolnjevali!« In me je blagoslovil. Kako majhen sem za tako važno nalogo! Potem sem šel na Rakovnik in se priporočil Mariji Pomočnici, pa tudi mladinskemu svetniku sv. Dominiku Saviu in sv. Janezu Bosku. Pred veroizpovedjo sem se za nekaj trenutkov pomudil v stolnici pred podobo brezjanske Matere Božje.« Naziv docenta mu je zadostoval. S tem je postal polnopravni član profesorskega zbora in sam ni imel želje in hrepenenja po nadaljnjih stopnjah.

Imenovanje za izrednega profesorja je potekalo bolj po domače. V zapisniku 5. redne seje fakultetnega sveta z dne 25. 9. 1967 beremo: »Dekan (dr. Stanko Cajnkar) predlaga, da bi fakulteta poslala velikemu kanclerju vlogo, naj imenuje za izredne profesorje docente: Janeza Oražma, Antona Strleta in Vekoslava Grmiča. Z ozirom na dejstvo, da fakultetni svet omenjene docente, njihovo delo in spise dobro pozna, so se profesorji zedinili izjemoma za skrajšan postopek in so predlog dekana sprejeli, ne da bi zahtevali komisijski pregled in oceno spisov omenjenih docentov...«⁶ Na osnovi tega sklepa je veliki kancler nadškof Jožef Pogačnik Strleta 6. 11. 1967 imenoval za izrednega profesorja.

Po svoje je zanimivo tudi Strletovo imenovanje za rednega profesorja. Tu se še posebno jasno pokaže, kako mu ni bilo do tega naslova. V zapisniku 2. redne seje fakultetnega sveta v Mariboru dne 28. 6. 1972 je navedena cela vrsta predlogov za napredovanja in med njimi tudi Strle. Takole piše: Janžekovič in Fajdiga predlagata, da izredna profesorja Grmič in Strle postaneta redna profesorja. Njuna referenta sta Fajdiga in Janžekovič.« Tako v zapisniku. Referenta sta imela nalogo, da prebereta in ocenita kandidata za napredovanje in povesta, ali se jima zdi primeren za rednega profesorja. V zapisniku z dne 28. 9. 1972 beremo: »Dr. Strle ni predložil seznama spisov za napredovanje za rednega profesorja. Temu navkljub sta ga imenovana recenzenta Janžekovič in Fajdiga predlagala za rednega profesorja, za kar ga je fakultetni svet tudi

soglasno izvolil.«⁷ S tem da ni predložil svojih znanstvenih del, se je očitno skušal izogniti napredovanju v rednega profesorja, pa mu ni uspelo. To pomeni, da je bil izvoljen tako rekoč proti svoji volji, a soglasno. Nadškof Pogačnik ga je na osnovi te izvolitve 24. 11. 1972 imenoval za rednega profesorja.

3. Strletovo delovanje na teološki fakulteti

Prof. Strle je na teološki fakulteti aktivno deloval od šolskega leta 1956/57 do zaključka šolskega leta 1984/85, to je do 70. leta starosti. 29 let je doba njegove aktivne profesorske dejavnosti. Po upokojitvi je spremljal še nekatere diplomante in celo kakšnega kandidata za magisterij in doktorat, predvsem pa se je usmeril na teološki pregled in lektoriranje najrazličnejših besedil. Izredno dejaven je bil kot uradni škofijski cenzor, ni pa več veliko pisal, zlasti ne obsežnejših samostojnih razprav. Omejil se je v glavnem na recenzije, pisanje raznih uvodnih misli za knjige, ki jih je lektoriral, ter na krajše članke.

Prof. Strle se je do začetka leta 1959 vozil na predavanja iz 40 km oddaljene župnije Planina, kjer je bil župnijski upravitelj. Ali je leta 1959 prišel takoj stanovat na TF ali pa je stanoval nekaj časa v stolnem župnišču, iz ohranjenega gradiva še ni povsem jasno. Iz zapisnikov plenarnega sveta TF je razvidno, da se je 23. 10. 1969 Strle selil iz enega v drugo stanovanje na teološki fakulteti. V njem je ostal do svoje smrti 20. 10. 2003, v celoti 34 let.⁸ Če se je takoj po prihodu iz Planine preselil na TF (kar pa ni povsem gotovo), je na TF stanoval skoraj 45 let.

Glede gospodinjstva pa je bil po prihodu v Ljubljano vsaj 5 let, morda vse do namestitve za duhovnega pomočnika pri uršulinkah v novoustanovljeni župniji Ljubljana Sveta Trojica (19. 3. 1966), na hrani v stolnem župnišču skupaj z Jakobom Šolarjem in Vencljem Snojem. Nato je imel za gospodinjo gospo Frančiško Repnik (roj. 12. 6. 1886 v Zalogu, župnija Cerklje), ki je gospodinjala že bratoma Alešu in Francu Ušeničniku, nato Opeki in Stanoniku. Prof.

Strle jo je sprejel in večkrat pohvalil njeno izredno pobožnost. Ko je ona onemogla, mu je na določen dan v tednu prišla čistit in kaj skuhat Marijina sestra, najprej s. Mihaela Pekovec, zadnje leto pa s. Anamarija Stele.⁹

Strletovega prihoda na teološko fakulteto se je razveselil še posebno prof. Lukman, ki mu je tudi 5. 7. 1956 pisal in mu odstopil del svojih predavanj.¹⁰ Lukman je bil ne le dober prevajalec cerkvenih očetov, ampak tudi pesnik, celo skladatelj. Poleg tega pa še tretjerednik. V svoji notranji naravnosti in po svoji duhovnosti je bil v mnogih pogledih zelo podoben Strletu. Tako je Strle prevzel Lukmanova predavanja, to je kristologijo in soteriologijo ter zakramente. Predavanja so bila ciklična za dva letnika skupaj. Eno leto je predaval zakramente, drugo leto nauk o odrešenju. V sklopu predavanj o soteriologiji je prof. Strle iz leta v leto dajal večji poudarek mariologiji (skripta o mariologiji so obsegala kar dva dela).

V letu 1959/60 je prevzel še predavanja iz uvoda v znanstveno delo, ki ga je pred njim predaval prof. A. Snój. Ta predmet je v letu 1962/63 dobil naziv Metodika znanstvenega dela, od šolskega leta 1965/66 pa se je imenoval Uvod v metodiko znanstvenega dela. Ob tem predmetu je skušal slušatelje navaditi na znanstveno delo. Da bi predmet bolj resno vzeli, je napisal posebna skripta in sčasoma dosegel, da je bilo potrebno delati iz tega predmeta izpit in da so ga prestavili iz letnega v zimski semester¹¹.

Nekaj časa je predaval tudi patrologijo in o zahodnih očetih napisal tudi skripta. V letu 1971/72 je imel tudi predmet Uvodna vprašanja iz dogmatične teologije.

V zimskem semestru 1963/64 je nadomeščal predmet nauk o Cerkvi. V šolskem letu 1964/65 je celotno dogmatiko predaval sam, ker je bil prof. Grmič na izpopolnjevanju v Rimu.¹² Ko je nastal oddelek teološke fakultete v Mariboru in je Grmič odšel tja, je v šolskem letu 1968/69 začel predavati o Bogu, milosti, eshatologiji, o treh teologalnih krepostih in je pri teh predmetih ostal do svoje upokojitve leta 1985. Že iz tega pregleda vidimo, da se je spoprijemal z vsemi dogmatičnimi traktati.

K rednim in obveznim predavanjem moramo dodati še specialna predavanja, ki jih je po izbiri pripravil sam ter seminarje, kjer so sodelovali študenti s pisanjem seminarskih nalog na določeno temo. Napravil sem pregled do vključno šolskega leta 1972/73.¹³ (Za preostala leta do upokojitve leta 1985 je potrebno seznam še dopolniti.) Iz tega pregleda vidimo, da je pri specialnih predavanjih dal že takoj na začetku poudarek na mariologijo, nato pa so v ospredju teološke teme drugega vatikanskega koncila in vprašanja, ki so se ob tem pojavila. Pri seminarjih pa je v prvih letih v ospredju nauk sv. Tomaža Akvinskega, še posebej glede zakramentov in kristologije, nato drugi vatikanski koncil, pa seveda tudi sodobni teološki pogledi, kjer se je prof. Strle po eni strani naslanjal na najboljše teologe, a se v duhu razlikovanja spoprijemal tudi s Kerševanom, kasneje tudi s Hansom Küngom, Josipom Vidmarjem in podobno. Sad teh specialnih predavanj in seminarjev so bile Strletove teološke razprave, pri študentih pa seminarske naloge, ki so jih morali napraviti, da so prejeli diplomu teološke fakultete. Diplomске naloge so se namreč pojavile šele kasneje.

Ohranjen je osnutek za prvo uro seminarja o smislu človekovega življenja, ki je potekal v 2. semestru 1969/70. V njem je med drugim zapisal: »Pregledati bi skušali nekatere novejšje slovenske mislece in pisatelje, koliko o tem govore. Pa tudi izjave preprostih ljudi. ... Ni dvoma, da se Cerkev mora usmerjati na to vprašanje. ... Vidmar, Jakopič, Kerševan, Ušeničnik. Kaj naj reče teologija glede smisla življenja? Kako naj se izraža pridigar? ... Vsak udeležene seminarja naj bi nekaj prispeval. Vsaj iz svojih lastnih izkušenj in iz stika z ljudmi, npr. pri vojakihtd. Ali ni navsezadnje to isto kakor vprašanje vere in nevere. Če ne verujem, se odpovedujem zadnjemu smislu življenja in se ustavim ob relativnih vrednotah. Če govorim o absolutnih vrednotah, podstavljam vključno absolutno vrednoto, Boga, čeprav to z besedami odklanjam. Mislim, da sploh ni izhoda med nevero in nesmisлом. Če ne verujem v to, da je v osnovi (na začetku), na temelju vsega umno, neskončno umno bitje – Bog – ne morem pokazati, da ima življenje res v polnosti kakšen smisel, da ga je vredno živeti, pa naj bi bile žrtve pri tem

še tako velike. Bog se izkaže kot 'smisel vsega'. Kdor taji Boga, že s tem samim zanika, da bi življenje imelo res življenja vreden in resnično bogat smisel. ... Ali je potrebna vera v Kristusa, če naj utemeljimo absolutno smiselnost življenja? Mislim, da je potrebna.«

Že iz tega kratkega povzetka vidimo, da so bili seminarji zelo življenjski. Prof. Strle se je po eni strani boril zoper »prakticizem«, ki so ga vedno znova želeli bogoslovci. Oni bi najraje videli, da bi bila predavanja taka, da bi jih lahko kar neposredno uporabili za pridigo in katehezo. Prof. Strle je želel nasprotno podati jasne usmeritve, v moči katerih bi bili bogoslovci sposobni jasno razlikovati, kaj je prav in kaj je narobe in se tudi ustrezno pripraviti na čisto konkretno pastoralno delo, npr. na pridigo. Hkrati pa se je prof. Strle vedno trudil, da bi bila teologija kar najbolj življenjska in naj bi odgovarjala na temeljna vprašanja, ki se porajajo v času.

4. Način Strletovega dela

Že od 6. gimnazije naprej si je Strle izpisoval vse, kar je prebral, sprva na roke, kasneje s pisalnim strojem. Če je bral v tujem jeziku, je redno vsebino vsaj v povzetku tudi prevedel. Pri tem je zgoraj navedel naslov dela, vmes pa strani, kjer je bila določena vsebina. Tako je imel vedno pri roki gradivo, opeko, iz katere so nastajali najrazličnejši sestavki. Tega gradiva se je nabralo na metre. Večinoma je tudi razporedil po abecedi. Delal je hitro, tako je tisto, kar je bilo bolj pomembno, običajno naknadno izpilil v lepo slovenščino. Pri branju tuje literature je večkrat kakšen izraz pustil kar v tujem jeziku in zanj kasneje našel ustrezen prevod.

Ta način dela ga je prisilil, da je bil pri stvari, da je hitro povzel bistvo, včasih pa tudi dobesedno prevedel. Imel je sicer odličen spomin, a s pomočjo teh svojih izpiskov je mogel vedno navedek tudi točno citirati. Tu je skrivnost njegovega stila pisanja sestavkov, ki ima v razpravah običajno kopico citatov. S citati se je seveda identificiral, drugače jih ne bi navajal. Obilno citiranje pa lahko razložimo tudi iz njegovega značaja. Nikoli ni sam rinil

v ospredje in je rad prepustil besedo drugim. Manj citatov pa je v kratkih prispevkih za Družino, ki jih je moral tako rekoč napisati v trenutku in niti ni imel časa, da bi kaj dosti iskal svoje izpiske.

Kljub obilnim citatom pa je bil zelo samostojen. Na tekočem je bil glede vsega, kar se je dogajalo na teološkem področju. Znana so mu bila zelo različna, včasih tudi nasprotujoča in celo izključujoča mnenja. Med njimi je že dobro izbiral in se odločil za tisto, kar je videl, da je pravilno. Ker je bil tudi obdarovan s pisateljsko in celo pesniško žilico, je zlasti ob kakšnih kontroverznih temah vsemu skupaj dal zelo osebno noto in tudi logično in dosledno izpeljal osrednjo misel.

Upoštevati moramo tudi to, da je bil neprestano pod časovnim pritiskom. Bil je eden redkih, ki se je držal dogovorjenih terminov.

Prof. Strle je napisal celo vrsto skript za študente. Večkrat je med predavanji dejal, da so tako obsežna zato, da bi mogli študenti kasneje kot duhovniki zajemati iz njih snov za svoje duhovno življenje in za pridige.

5. Delo s študenti

Vsakega je poznal po imenu in od vsakega zahteval po njegovih zmožnostih. Strožji je bil do tistih, ki se niso posvečali dovolj študiju ali se preveč ukvarjali s čim drugim, kar ni bilo ravno potrebno za pripravo na duhovništvo. Večkrat je o kom rekel, da je zanemarjeno veleposestvo.

Vodil je natančen pregled, kdo vse je že napravil pri njem obvezno branje ali kolokvij. Nekaj seznamov je ohranjenih.

Vsakega je spodbujal k študiju. Zelo je poudarjal resen študij in pomen delavnosti.

10. avgusta 1976 je Božji služabnik Strle pisal nekemu redovnemu novincu, ki je imel težave z molitvijo, študijem in zdravjem, da mora poskrbeti tudi za zdrav način življenja in pri tem navedel izkušnjo iz svojega življenja: *»Zdravnik mi je dejal, da moram pustiti vse delo, vsaj za dve leti; pa ga nisem, marveč sem skušal le bolj*

zdravo živeti – ne da bi kaj zmanjšal ideal res duhovniškega življenja; obenem od tedaj vsak dan tudi za zdravje molim, ne zaradi zdravja samega, marveč, da bi mogel kaj storiti za zveličanje ljudi in za božjo čast. Mislim, da je treba ob določenih točkah v življenju še posebno trdnega vztrajanja; potem človeka prevzame silna luč, prej neslutena toplina in moč, novi studenci se odpro, ki so bili prej neznani.«

Svojim študentom, še posebej doktorandom je prof. Strle govoril, da jih študij usposablja za pastoralno delo, hkrati pa je lahko odlično sredstvo za pokoro še posebno v postnem času. Marsikdo je ob pisanju disertacije začel omahovati naveličan napornega dela. Doktorandu Miju Bosankiću je npr. 25. 2. 1974 pisal: *»Postni čas je kakor nalašč primeren čas za intenzivno delo, ki ga prav lahko vzamete kot nadomestilo za pritrgovanje v jedi in v drugih stvareh. Tako še posebno upam, da bo velika noč za Vas tudi s te strani vesela – ko boste pri koncu z delom, ki je brez dvoma zelo utrudljivo, a Vas bo usposobilo bolj kakor marsikaj drugega za naloge, ki Vas bodo brez dvoma čakale, kakor hitro boste dokončali sedanje delo.«* Ne samo za študente, tudi za Strleta samega kot profesorja je bil študij zaznamovan z velikonočno skrivnostjo: z naporom velikega petka in po končanem delu z veseljem velike noči.

Franc Kramberger, kasnejši mariborski nadškof, se v pismu Strletu z dne 18. 8. 1963 spominja sledečih Strletovih besed pri nekem predavanju: *»Posvečenje duhovnika naredi, a študij ga poglobi in bliža Bogu.«* Eden od mlajših duhovnikov (Anton Kotar) pa je 25. 1. 1963 Strletu pisal: *»Po izpitu mislim začeti z načinom meditativnega študija, kakor ste mi svetovali.«* Študij naj bi bil hkrati meditacija, ki se preliva v molitev in tako sredstvo duhovne rasti.

6. Strletovo sodelovanje s profesorji

Božji služabnik Anton Strle je bil član profsorskega zbora. Po službeni dolžnosti se je redno srečeval s svojimi kolegi na sejah fakultetnega sveta, ki so bile med šolskim letom v povprečju nekako štirikrat. Biti je moral zelo resen razlog, da ni prišel. Pri spreminja-

nju statutih in pravilnikov ni prav dosti sodeloval. To je prepustil drugim, vsaj tak vtis sem dobil pri prebiranju zapisnikov. Tudi pri gospodarskih stvareh je besedo prepustil v glavnem drugim, čeprav je bil nekaj časa celo član gospodarskega sveta oziroma sosveta¹⁴, kakor ga je dosledno imenoval prof. Fajdiga. Bolj aktiven pa je bil pri doktorandih in kasneje pri licenciatih.

Daljši čas je bil član znanstvenega sosveta¹⁵, katerega naloga je bila v prvem obdobju v prvi vrsti skrb za nove knjige iz tujine. Imel je stike z različnimi ljudmi po Evropi, ki so zanj osebno in za knjižnico teološke fakultete pošiljali teološke knjige in revije.

Brez ugovora je sprejemal v pregled vse tiste naloge študentov, ki so potrebovale več cenzorjev. Pa tudi mentor je bil pri številnih doktorandih in licenciatih. Tega dela se ni branil. Nekateri drugi profesorji so se tega izognili, če se je le dalo. On se ni. Za prof. Antona Strleta je značilna misel, ki jo je zapisal dekanu TF 28. 11. 1994, ko je bil že nekaj let v pokoju: *»Boljše je, da profesor manj naredi svojega, namesto tega pa več časa uporabi za prebujanje učencev, četudi ne bodo vsi zrasli do najvišjih vrhov, kakor pa da bi se gnal za kar najvišje lastne dosežke.«* Pogosto je bil tudi v komisijah za licenciatske in doktorske izpite. Tudi tedaj, ko ni bil glavni mentor. Zanimivo je to, da je bil pri pregledih nalog zelo natančen. Kjer je bil glavni mentor, je bil zelo zahteven, ne pa malenkosten in puščal je veliko svobode. Zlepa pa ni bil zadovoljen s tem, kar je kandidat napravil. A pri izpitu samem je bil z oceno precej radodaren, običajno bolj kot drugi, in je včasih celo na izpitu ali zagovoru samem kandidata zagovarjal vpričo drugih profesorjev.

Na osnovi ohranjenih pisem vidimo, da je zlasti koprskemu škofu Janezu Jenku večkrat svetoval, kdo bi bil primeren za nadaljnji študij. Gotovo je to svetoval tudi ljubljanskemu nadškofu, ki je bil hkrati veliki kancler, a njemu ni bilo potrebno pisati, saj mu je mogel ustno povedati svoje predloge. Ko je po koncilu prišlo v doktrinalnem pogledu do razhajanj med profesorji, se je na vse načine trudil, da bi bile te napetosti premagane in da bi prišlo do večje edinosti v nauku in medsebojnem spoštovanju. Če je bilo potrebno, je dotičnemu profesorju zelo jasno povedal, kaj vidi

pri njem napačnega, a vendar vedno spoštljivo in argumentirano. Dosleden, zvest nauku Cerkve in hkrati spoštljiv: tako moremo označiti Strletov odnos do njegovih kolegov profesorjev.

Kot polnopravni član profesorskega zbora je vplival tudi na napredovanja teoloških profesorjev in na izbiro novih učnih moči.

7. Ostale dejavnosti

Kot teološki profesor je bil imenovan za prosinodalnega eksaminatorja, za cenzorja, člana doktrinalne komisije pri Jugoslovanski škofovski konferenci, kasneje pri Slovenski škofovski konferenci in v letih 1974–1979 pri Mednarodni teološki komisiji. Poleg tega pa je bil kot profesor vedno v pastoralni: najprej v Planini kot župnijski upravitelj; po preselitvi v Ljubljano je hodil ob koncu tedna na različne župnije in od leta 1966 naprej je deloval v uršulinski cerkvi v Ljubljani kot spovednik in priljubljen pridigar. Ko je na enem od plenarnih srečanj v Rimu povedal drugim članom MTK, koliko je vsak dan v spovednici, so se mu vsi čudili. Seveda je imel tudi predavanja na raznih duhovniških in katehetskih srečanjih, pogosto na pastoralnih tečajih, večkrat tudi za študente. Bil je z vsem srcem profesor, a prav tako z vsem srcem dušni pastir.

Odločilna pa je svetost

Prof. Strle je v osnutku za novomašno pridigo (verjetno gre za leto 1972) zapisal: »Sv. Ivana Arška je dejala – tako ji polaga na usta B. Shaw: 'Cerkve ne bodo prenovili teologi, ampak svetniki.' In pred kratkim mi je neka slovenska pesnica zapisala v pismu: 'Cerkev bolj potrebuje Vianejev kakor pa učenih doktorjev, bolj Janezov Vianejev kakor pa Rahnerjev.'« Za Božjega služabnika Antona Strleta je bila teologija pomembna. Njej je posvetil velik del svojega življenja, veliko svojih naporov. A svetost mu je bila pomembnejša. Tako je bil tudi glede teologije prepričan, da je dobra, kolikor nas vodi k svetosti.

Opombe

¹ Dekan Cajnkar je na seji fakultetnega sveta 1. 7. 1964 poročal o svojih pogostnih stikih z versko komisijo in povedal, da so tam poudarili, da se nočejo vmešavati v to, kako in kdo na fakulteti napreduje, pač pa je za zanje važno, kdo pride na fakulteto predavat (prim. arhiv TF, f. 4).

² Arhiv TF, f. 4.

³ Arhiv TF, f. 4.

⁴ Dekan Cajnkar je skušal prepričati državno versko komisijo še z naslednjimi razlogi, ki jih navaja v navedeni prošnji: »Res je bil dr. A. Strle l. 1947 obsojen na 5 let zavora, vendar je kazen v celoti že prestal in ima v smislu čl. 31 KZ že pravico javnega nastopanja. Do polne pravne rehabilitacije mu še nekaj manjka, toda zadrži se lojalno in moralno neoporečno ter živi le čisto duhovniškemu delu in znanosti. Okoliščina, da je predavanje dogmatike že po svoji naravi takega značaja, da ne more negativno posegati v današnjo stvarnost, ta sklep fakultete še krepi.« Poleg prošnje za soglasje je Cajnkar kot dekan poslal verski komisiji še Strletov življenjepis, ki ga je napisal Strle sam po Vovkovih navodilih in škof Vovk je lastnoročno popravil tisti del, ki govori o pisanju Grozdetovega življenjepisa. V curriculum vitae je Strle prvotno zapisal: Po želji ordinarija je začel izdelovati tezo za doktorat in se pripravljal na rigorozo, ki jih je izvršil pred božičem 1943, nekaj dni za tem pa tudi branil tezo z naslovom »Naravno hrepenenje po nadnaravnem smotru po nauku sv. Tomaža Akvinskega«. Promocija se je vršila potem, ko je bil dotiskan del disertacije – 23. 3. 1944. – V tem času mu je vodstvo tedanje Katoliške akcije ponudilo gradivo za življenjepis rajnega dijaka Alojzija Grozdeteta in ga naprosilo, naj sestavi življenjepis tega člana KA, ki je bil znan kot zelo priden in vesten dijak in bi mogel biti v vzpodbudo k pridnosti in globokemu verskemu življenju tudi drugim. Po dolgem prigovarjanju je v naslovu imenovani storil. Brošura je izšla jeseni 1944 in je bolj ureditev gradiva; da je pisana z verskim, ne pa s političnim namenom, to pa se – upošteva razmere – dovolj jasno vidi.« V popravljeni verziji se konec tega odstavka glasi: »V tem času ga je uredništvo glasila Naši vzori prosilo, da uredi gradivo za življenjepis rajnega dijaka Alojzija Grozdeteta. Grozde je bil gojenec Marijanišča in je bil v hiši in gimnaziji znan kot zelo priden in vesten dijak ter bi zato mogel biti njegov življenjepis v vzpodbudo k pridnosti in globokemu verskemu življenju tudi drugim. Po daljšem prigovarjanju je podpisani gradivo uredil.«

⁵ Sam prof. Strle mi je ob priliki povedal, da mu je škof Vovk dejal: »Mene so zažgali in se pred svetom osramotili. Sedaj pa bom jaz vse storil, da boš prišel na teološko fakulteto.«

⁶ Arhiv TF, f. 4.

⁷ Arhiv TF, f. 5.

⁸ Arhiv TF, f. 44: Strletovo opravičilo glede navzočnosti na izredni seji fakultetnega sveta 23. 10. 1969 se glasi: »Danes se moram seliti in ne morem biti niti eno uro navzoč.« Preselil se je v adaptirano bivše stanovanje g. Maksa Stanonika (30. 9. 1891– 13. 6. 1969). Iz arhiva TF vzemo (f. 44: 7. 4. 1970), da so sklenili, da se bivše Strletovo stanovanje pripravi za prostore dekanata. Na osnovi tega zapisa bi se dalo ugotoviti, kje je stanoval pred selitvijo 23. 10. 1969.

⁹ Glej pričevanje obeh sester v: Milanka Dragar, Življenje iz vere, Ljubljana 2009, str. 213–218 in 221–222. Pred tem je bilo pričevanje obeh objavljeno tudi v reviji Luč Cerkve, leto 2004, št. 4, str. 10–12 (s. Mihaela Pekovec MS, Spomini na prof. Strleta) in 13–14 (s. Anamarija Stele MS, Zadnje leto življenja prof. Strleta).

¹⁰ Pismo se glasi:

V Ljubljani, 5. julija 1956

Dragi gospod doktor!

Hvala Bogu, da so ovire izginile in da boste mogli predavati na teološki fakulteti. Vse boste uredili z gospodom velikim kanclerjem in z dekanatom. Jaz Vas – čisto zasebno – prosim: Mislite na to, da bi prevzeli moje tri ure dogmatike. V prihodnjem študijskem letu pride na vrsto nauk o zakramentih. Za silo bi se mogli opreti na »skripta«, ki sem jih priredil po Diekampovem dobrem učbeniku brez vsake ambicije, da bi sestavil nov učbenik. To boste v nekaj letih – Deo favente – naredili Vi.

Želel bi z Vami govoriti. Pridete v kratkem v Ljubljano? Ali so primerne zveze, da bi mogel priti za nekaj ur k Vam?

Verjemite mi, da sem Vašega prihoda na fakulteto res vesel. Če prevzamete moje dogmatične ure, se bom umaknil na zgodovino stare cerkve in patriističnega slovstva. Dela dovolj, če mi Bog podari še kako leto.

Priporočam se Vam v spomin Vas prav lepo pozdravljam. Vaš vdani F. Lukman

¹¹ Na seji plenarnega sveta 22. 1. 1964 je prof. Strle opozoril, da slušatelji zelo slabo izdelujejo znanstvene naloge. Po njegovem mnenju je krivo tudi to, ker je metodika znanstvenega dela v 1. letniku v 2. semestru, ko mnogi že odidejo k vojakom in pravil znanstvenega dela sploh nikoli ne predelujejo. O tem naj bi razmišljali pri sestavi predmetnika za naslednje leto. Na seji plenarnega sveta 21. 1. 1965 je sklenjeno, da bodo zaradi slabe usposobljenosti slušateljev za znanstveno delo, morali ti odslej naprej delati izpit pri prof. Strletu, ki jim bo v ta namen pripravil skripta. Na plenarni seji so profesorji 30. 1. 1968 ponovno sklenili, da morajo študenti delati izpit iz uvoda znanstvenega dela pri Strletu.

¹² Nadškof Jožef Pogačnik je celo iz Rima, kjer je bil na zasedanju koncila, pisal 22. 10. 1964: »Zvedel sem, da imaš mnogo ur. Poleg predavanj še marsikaj. Ne pozabi skrbeti tudi za zdravje.« Škof Janez Jenko pa mu je pisal 10. 10. 1964, prav tako iz Rima: »Slišim, kar ne morem verjeti, da so Te tako letos obremenili, da boš imel kar vso dogmatiko. Res preveč za tako šibko občutljivo telo. Duh je voljan, ali je meso slabo.«

¹³ *Strletova specialna predavanja do akademskega leta 1971/72:*

Izbrana vprašanja iz mariologije 1957/58 (p)

Izbrana vprašanja iz soteriologije in mariologije 1959/60 (z+p)

Nekateri važnejši problemi in vidnejši predstavniki današnje teologije 1961/62 (z)

Teologija med I. in II. vaticanskim koncilom 1962/63 (p)

Izbrane teološke teme v zvezi z 2. vaticanskim koncilom 1965/66 (z)

Vprašanje mariologije v zvezi z 2. vaticanskim koncilom 1965/66 (p)

Izbrana vprašanja iz soteriologije in mariologije 1967/68 8 (z+p)

Nekatera vprašanja iz teološke antropologije 1968/69 (p)

Kristusovo vstajenje v današnji teologiji 1969/70 (z)

Eshatologija v luči Kristusovega vstajenja 1970/71 (z)

Seminariji do akademskega leta 1972/73:

Izbrana vprašanja iz nauka sv. Tomaža Akvinskega o zakramentih 1958/59 (z+p);

Krst in birma, zlasti pod vidikom medsebojnega odnosa 1960/61(z);

Izbrana vprašanja iz nauka o krstu in birmi 1960/61 (p);

Izbrana vprašanja iz kristologije sv. Tomaža 1961/62 (z+p)

Questiones selectae ex doctrina de SS. Eucharistia ut sacrificio et de s. Ordine 1962/63 (z)

Mysterium paschale pri sv. Tomažu Akvinskem in dokumentih 2. vat. cerkv. zbora 1967/68 (z+p)

Teološka antropologija v pastoralni konstituciji 2. vat. koncila 1968/69 (p)

Izbrana vprašanja iz dogmatike 1969/70 (p)

Eshatologija v luči Kristusovega vstajenja 1970/71 (z)

Ob knjigi »Kerševan: Religija in sodobni človek« 1970/71 (p)

Nekatera vprašanja o Bogu 1971/72 (z)

Dogmatično teološki seminar 1972/73 (z)

¹⁴ V gospodarski svet je bil Strle izvoljen na seji plenarnega sveta 2. 4. 1963 (arhiv TF, f.4), in sicer namesto Andreja Snoja. V njem ni ostal dolgo. Naloga gospodarskega (so)sveta je bila upravljanje s finančnimi sredstvi in razna nujna popravila zgradbe TF. Članstvo v gospodarskem svetu mu je prenehalo 28. 6. 1972 (gl. arhiv TF, f.5).

¹⁵ Na seji plenarnega sveta TF 22. 3. 1961 je prodekan Fajdiga predlagal, da bi bil za čas odsotnosti prof. Grivca zaradi bolezni v znanstveni svet pritegnjen še dr. Strle, kar je fakultetni svet sprejel. Dejansko je vse do svoje upokojitve ostal član tega organa, ki se je v prvem obdobju ukvarjal predvsem z nabavo teološke literature.

BOGDAN DOLENC

Objavljena dela prof. dr. Antona Strleta

Kdor se loti preučevanja objavljenih del prof. Antona Strleta, se utegne počutiti kot planinec ob vznožju visoke gore, na katero se ob branju počasi vzpenja, se krepča ob žuborečih potokih sveže teološke misli in ko se bliža vrhu, se mu pri tem vse bolj širijo obzorja, vse svetleje postaja, zrak je vse bolj svež in korak vse lažji. Takšna občutja nas navdajajo ob branju vseh velikih teologov. Veličina teologa pa se ne meri nujno po njegovi izvornosti ali inovativnosti, ampak bolj po tem, ali je »čutil s Cerkvijo«, ali bolje, ali je z njo in zanjo živel. Eno in drugo za prof. Strleta nedvomno velja.

»Moja duša naj bo s svetniki« (Newman)

Teološki opus prof. Strleta zbuja spoštovanje in občudovanje. Zbirni seznam njegovih objavljenih del obsega kar 660 enot – to so knjige, znanstveni, strokovni in poljudni članki ter prevodi. Najprej se bomo kratko pomudili ob njegovi disertaciji ter knjigi o bl. Lojzetu Grozdetu, ki sta njegovi prvi objavljeni deli v letu 1944. Vsaka po svoje kažeta avtorjevo temeljno naravnost prav od začetka teološkega udejstvovanja: disertacija na to, da se je želel učiti ob enem največjih teologov-svetnikov Cerkev, Grozdetov življenjepis pa, da ga je privlačil lik svetnika-mučenca. Ta izbira je s tem postala obenem njegova temeljna duhovna orientacija, podobna tisti, ki jo je bl. John H. Newman, Strletu nadvse drag pisec, v urah najbolj daljnosežne življenjske odločitve opisal z vzklikom: »Moja duša naj bo s svetniki!«.

Prvo Strletovo objavljeno delo je delni natis njegove inavguralne disertacije z naslovom *Naravno hrepenenje po nadnaravnem smotru po nauku sv. Tomaža Akvinskega* (Ljubljana, 1944). Izbira teme razodeva, da je bil sv. Tomaž Akvinski Strletova »prva ljubezen«, ki se mu je nedvomno porodila ob njegovem velikem učitelju dr. Alešu Ušeničniku. Ob sv. Tomažu se je hotel naučiti zdrave katoliške teologije. V sklepu disertacije je zapisal: »V nauku o razmerju med naravo in milostjo stopa pred nas sv. Tomaž tako rekoč s svojo celotno osebnostjo: prisrčna pobožnost svetnika in avguštinski polet nauka o Bogu in milosti z ene strani, z druge strani globok uvid učenjaka ter trezna in kritična aristotelska modrost.« (56) Mladi teolog je prav kmalu spoznal, da se človek uči teologije ne toliko iz skript in knjig, ampak ob duhovnem liku teologa, ki je hkrati svetnik. Od prvega objavljenega dela zanj šteje predvsem naslednje: v teološkem nauku mora pred nas stopiti »celotna osebnost« teologa, njegova »prisrčna pobožnost svetnika« pa tudi »globok uvid učenjaka ter trezna in kritična modrost«. S tem je bilo zakoličeno vse Strletovo nadaljnje teološko raziskovanje in pedagoško delo. V skladu s tem je študentom teologije, ki so želeli diplomirati pri njem, rad priporočal preučevanje velikih teologov-svetnikov, kot so bili J. H. Newman in drugi.

K sv. Tomažu se je Strle v dveh razpravah še vrnil. V tipkanem *Zborniku teološke fakultete* je objavil predavanje, ki ga je imel na akademiji v čast sv. Tomažu Akvinskem, 3. marca 1957, z naslovom *Sv. Tomaž Akvinski, »doctor eucharisticus«*. Izraz je prvi uporabil papež Pij XI. v okrožnici *Studiorum ducem* ob 600-letnici razglasitve sv. Tomaža za svetnika. Strle podkrepi upravičenost tega naslova s tremi razlogi: sv. Tomaž je »oblikoval svoje življenje iz evharistične skrivnosti«, »kot teolog je močnejše kakor drugi osvetlil kristološko in soteriološko ozadje zakramentov in posebej sv. evharistije« ter njeno »centralno in prvenstveno mesto«, in končno: »Je tudi velik kot pesnik sv. evharistije, ustvaritelj čudovitih himen za praznik sv. Rešnjega telesa, ki je bil tedaj ustanovljen in je zanj sv. Tomaž sestavil oficij.«¹ V drugi razpravi, ki se dotika sv. Tomaža Akvinskega, pa Strle prikazuje, kako naš mariolog J. L. Schönleben (1618–1681) razlaga gledanje tega svetnika na Marijino brezmadežno spočetje.²

V sklepu podčrtuje Schönlebnovo ugotovitev, da je »sv. Tomaž v svojem nauku postavil načela, ki nujno vodijo ... k zaključku, kateremu je nezmotljivo vrhovno učiteljstvo Cerkve leta 1854 dalo dokončen pečat« (185).

Letnico 1944 nosi tudi Strletova knjiga, ki je imela za njegovo življenjsko pot usoden pomen: *Lojze Grozde, mladec Kristusa Kralja*.³ Pisec v svojem kratkem življenjepisu iz leta 1956 skromno omeni okoliščino, da mu je leta 1944 »vodstvo tedanje Katoliške akcije ponudilo gradivo za življenjepis rajnega dijaka Alojzija Grozdeta in ga naprosilo, naj sestavi življenjepis tega člana Katoliške akcije, ki je bil znan kot zelo priden in vesten dijak in bi mogel biti v vzpodbudo k pridnosti in globokemu verskemu življenju tudi drugim. Po dolgem prigovarjanju je v naslovu imenovani to storil. Brošura je izšla jeseni 1944 in je bolj ureditev gradiva; da je pisana z verskim, ne pa s političnim namenom, to pa se - upošteva je razmere - dovolj jasno vidi« (*Curriculum vitae*, 1956).

Poljudni in strokovni članki v Oznaniilu in Družini

Kakor je veljalo za Newmana, da je pisal prvenstveno iz pastoralnih potreb časa, je tudi prof. Strle velikansko število člankov objavil v omenjenih dveh verskih listih. S 15. decembrom 1946 se začena vrsta njegovih prispevkov za verski tednik *Oznaniilo*.⁴ Do 27. julija naslednje leto to glasilo objavi trideset nepodpisanih člankov v rubriki *Vera*. Gre za poljudno razlago katekizemskih resnic o veri, razodetju, cerkvenem učiteljstvu, Bogu in njegovih lastnostih, izvirnem grehu, odrešenju, Jezusu Kristusu in njegovi daritvi, Mariji, zakramentih, Svetem Duhu in milosti. Biografski podatki povedo, da je v tem času opravljal službo stolnega vikarja in kaplana v Ljubljani. Članki se vrstijo v tedenskem ritmu vse do julija 1947, ko je na god sv. Ane aretiran, čez en mesec pa pride v zapor v Novo mesto. Sledi pet let zaporov in prisilnega dela, izpuščen je natanko pet let kasneje, na god sv. Ane 1952.

Strletovo poljudno teološko delo se leta 1962 nadaljuje v listu *Družina*, kjer je objavljial vse do leta 1999. Od skupno 196 člankov jih je 78 nepodpisanih. Njegov zadnji prispevek v *Družini* je recenzija knjige njegovega učenca prof. dr. Antona Štruklja; s tem poslednjim oglašanjem na neki način izroča baklo svojega neutrudnega duhovniškega in profesorskega delovanja svojemu nasledniku.⁵

Prvi članek v *Družini*, ki je objavljen le nekaj dni pred začetkom 2. vatikanskega koncila, pisec namenja prav koncilu, s katerim naj bi Cerkev »v žile sodobnega sveta vlila večne, oživljajoče božje energije evangelija.«⁶ S temi pomenljivimi besedami, ki si jih je Strle izposodil pri papežu Janezu XXIII., lahko povzamemo tudi njegovo poljudno in strokovno pisanje za ta list. Z razmišljanjem o koncilu je ubral tisto struno, ki bo v štirih naslednjih desetletjih dajala ton njegovemu znanstvenemu, pedagoškemu in pastoralnemu delovanju. Vse sile bo posvetil ciljem, ki si jih je Cerkev zastavila s koncilom, da bi »zbrana v skupni, goreči molitvi okoli Marije, Jezusove Matere,« doživela »nove binškošti«. Celo vrsto člankov v naslednjih mesecih posveča koncilu in se sprašuje, kaj naj pričakujemo od njega, razloži njegov teološki pomen, vabi k molitvi zanj ter spodbuja k prenovi, ki naj se začne pri nas. S trezno besedo razblinja tudi različna naivna pričakovanja npr. glede odprave celibata. Piše o krščanskih laikih, brez vsakega sledu klerikalizma, o možnosti zedinjenja vseh kristjanov ter o drugih temah, ki se jim je posvečal koncil: o vprašanju vere, razkristjanjenju, ateizmu. Ko oktobra 1964, tik pred razglasitvijo Dogmatične konstitucije o Cerkvi (21.11.1964), razlaga pojem zbornosti, poudari, da »gre za tisti red, ki ga je hotel Kristus«⁷ in razloži odnos med zborom škofov in papežem. Rad se pomudi ob velikih spreobrnjenjih v katolištvo, kot so bili J. H. Newman, J. Loew, G. K. Chesterton in drugi. Članki se ozirajo na obdobja cerkvenega leta; rad piše o Marijinih praznikih in o nedelji in s tem že pripravlja gradivo za *Leto svetnikov*. Vedno postavlja v središče Kristusa. Že 1964 kratko predstavi J. H. Newmana, saj se je 1955 začel proces za razglasitev za blaženega (razglasil ga je papež Benedikt XVI. 19.9.2010).

Leta 1966 je *Družina* uvedla rubriko *Pogovarjamo se*. Uredništvo je sprejemalo vprašanja bralcev in teden za tednom zasipalo prof. Strleta s prošnjami, da napiše odgovore. Poljudno in tehtno odgovarja na najrazličnejša vprašanja: Zakaj katoliška Cerkev ne pozna ženskega duhovništva? Kako gledati na zasebna razodetja? Ali je vera v Stvarnika združljiva z razvojnim naukom? Razblinja razširjene predsodke o škofu dr. A. Mahničju in o djakovskem škofu J. J. Strossmayerju ter njegovi vlogi na 1. vatikanskem koncilu. Blizu so mu še druge teme: izvirni greh in poligenizem, zakrament sprave, trpljenje, čudeži, posvetitev Jezusovemu in Marijinemu srcu itd.

Strletovi številni članki za *Družino* so največkrat razlaga »večno stare in večno nove« vere Cerkve, ki se je je tudi sam z vsem srcem oklepal. Pisanje zanj ni bila polemika, temveč oznanjevanje »s krotkostjo in strahospoštovanjem, iz dobre vesti« (1 Pt 3,16). Ni oznanjal sebe, ampak Kristusa in resnico, ki jo je on zaupal Cerkvi. Večkrat preprosto navaja stavke iz tridentinskega katekizma. Kaj njemu osebno pomeni Kristus in kaj želi položiti na srce bralcem, jedrnato izrazi v članku iz leta 1963: »Nihče pred Kristusom in nihče za njim ni in ne bo prinesel ob vseh prvinskih globinah toliko in tako osrečujoče luči glede vprašanj, odkod in kam in zakaj, glede sveta in človeka, greha in zla, smisla in namena vsega stvarstva. Do danes je katoliški katekizem, ki podaja na vsa ta vprašanja Kristusove odgovore, v teh stvareh nedosežna knjiga svetovnega slovstva. F. W. Foerster, svetovno znani vzgojeslovec, je zapisal, da pesnik Goethe z vso svojo lepoto ni ljudi odvrnil niti od enega nelepega dejanja, vsaka črka Jezusovega evangelija pa je rodila junake kreposti in npravstvene lepote. Kristus namreč ni le učil najbolj vzvišenih in najglobljih življenjskih resnic, marveč je svoj nauk tako rekoč utelesil s svojim življenjem in svojo smrtjo.«⁸

Ko so se v pokoncilski Cerkvi začeli oglašati teologi liberalne smeri kot npr. švicarski teolog Hans Küng, je prof. Strle tudi v *Družini* jasno in glasno povedal svoje mnenje. Leta 1978 se je odzval na neki Küngov nastop na Dunaju in zapisal: »Žal, da tudi v navedenem govoru pride do veljave nekaj od znanega Küngovega razmerja do Cerkve, s kakršnim ne more soglašati kristjan, če

resno jemlje evangelij in sploh sveto pismo nove zaveze ter zgled vseh velikih kristjanov, zlasti svetnikov, zares pravih reformatorjev Cerkev. Tu so nekako v ozadju več ali manj posmehljive Künigove pripombe ali pa zamolčevanja še druge strani medalje... Ne moremo iti nazaj pred Kristusa in delati tako, kakor da bi ga sploh ne poznali. Ne moremo mimo Cerkev ali pa se ji postaviti v nasprotje, saj jo je vendar 'Kristus ljubil in samega sebe zanjo dal, da bi jo v vodni kopeli z besedo očistil in posvetil' (Ef 5,26). Ne moremo trgati narazen Boga, Kristusa in Cerkev (razlikovati seveda moramo). Kar je Bog združil, tega naj človek ne loči. Sv. Ambrož, ki se je sam junaško bojeval zoper arijanstvo, je dejal: 'Kjer je Peter (in njegovi nasledniki), tam je Cerkev. Kjer je Cerkev, tam je Kristus. In kjer je Kristus, tam ni smrti'«. ⁹ O omenjenem teologu piše še nekajkrat, ko razčlenjuje njegove knjige in utemeljuje ukrep rimske kongregacije za nauk vere, ki mu je odvzela pooblastilo za poučevanje katoliške teologije.

Med Strletovimi strokovnimi članki v *Družini* omenimo še kratke ocene verskih knjig, ki so izhajale pri nas. Rad je napisal recenzijo in priporočilo knjig, ki jih je izdajala Kartuzija Pleterje. Dobro knjigo s teološko ali duhovno vsebino je z veseljem pospremil s priporočilom. Veliko takšnih knjig je imel na zalogi in jih podarjal ljudem, ki so ga obiskovali.

Skripta za dogmatiko

Prof. Anton Strle je kot docent za dogmatiko (od 1958), izredni (od 1967) in redni profesor (od 1972) je veliko časa in moči posvetil pripravi kakovostnih ciklostilnih skript za študij vseh področij dogmatične teologije. Za svoje slušatelje je napisal dvajset skript ter tri dodatke k skriptom. Mnoga skripta so doživela ponatis in prenovljeno izdajo. Skupno število strani je ok. 4670, če upoštevamo samo prve izdaje, brez dopolnjenih izdaj. Njegovo neutrudno pedagoško prizadevanje kaže spodnja preglednica:

NASLOV	LETO IZDAJE	STRANI
Kristologija in soteriologija, I. del	1962 1967 ponatis 1971 predelana in dopolnjena izdaja	280
Kristologija in soteriologija, II. del	1962 1967 ponatis 1972 predelana, dopolnjena izdaja	247
Zakramenti I. del (krst, birma)	1962 1966 ponatis 1970 prenovljena izdaja	269
Zakramenti II. del, Nauk o evharistiji	1963 ponatis 1966 1971 prenovljena izdaja	273
Mariologija I. del	1964 1968 ponatis	205
Mariologija II. del	1964 1970 prenovljena izdaja	346
Zakramenti, III. del	1965	271
Osnovne resnice o Kristusu in Mariji	1966	104
Uvod v metodiko znanstvenega dela	1966 1971 izpopolnjena izdaja	102
Kristusova milost	1968	320
Nauk o odrešenju po Jezusu Kristusu (skripta dopisnega katehetskega tečaja)	1968	136
Teološka antropologija	1971	397
Dodatek k skriptom »Teološka antropologija«	1971	32
Dodatek k skriptu Eshatologija dr. Vekoslava Grmiča	1971	38
O veri, upanju in ljubezni	1972	289
O skrivnosti Boga (De Deo unitrino)	1972	395
Patrologija (zahodni očetje)	1973	81
Teološka antropologija, II. del (Kristusova milost)	1977	247

Dodatek k skriptom o milosti	1977	41
Eshatologija, Smrt in večno življenje	1978	195
O angelih in hudobnih duhovih	1982	47
Teološka antropologija I. del	1984	215
Krščanska eksistenca	1988	137
		SKUPAJ 4667
Dodatki skupaj		111

Ne le zaradi števila strani temveč tudi zaradi skrbnosti in vestnosti, s katero je Strle pripravljaj skripta, so to izdelki prvovrstne kvalitete. Če odštejemo Dodatke, ki so manjšega obsega, dobimo povprečni obseg njegovih skript: 228 strani. Mnogim je dodal stvarno in imensko kazalo.

Pri pisanju se je naslanjal na različne tuje priročnike dogmatike, katerih avtorjev vedno ne omenja. V 1. delu *Kristologije in soteriologije* (1962) piše, da »so upoštevana in uporabljena skripta rajnega apost. prot. prof. dr. Fr. Lukmana, ki se je ... naslonil na Diekampov učbenik«. Tujih priročnikov ni suženjsko prevajal, ampak tehtal, kaj je res nujno potrebno. V skriptih o *Kristusovi milosti* navaja izvirno delo,¹⁰ a pripomni, da »se bomo kdaj po potrebi oddaljili od te knjige, marsikaj izpustili ali pa dodali, kar bo potrebno«. Pri pisanju dela *O skrivnosti Boga* mu kot vir služi švicarski dogmatik, benediktinec Magnus Löhrer, ki je z J. Feinerjem začel izdajati zajeten dogmatični priročnik *Mysterium Salutis*. Skripta *Teološka antropologija II. (Kristusova milost, 1977)* izdela ob naslonitvi na dva rimska jezuitska profesorja.¹¹ Skripta *Eshatologija. Smrt in večno življenje* (1978) so nastala ob naslonitvi na J. Ratzingerja.¹² Tu prof. Strle pripomni, da je gradivo priredil ali prevajal, obenem pa je skušal »ponašiti v marsičem precej zapleteno filozofsko (in hkrati pesniško) avtorjevo govorico«. Tudi tu je snov po lastni presoji izpuščal ali dodajal.

Kot dober profesor daje marsikje v uvodu v skripta dragocene didaktične napotke ali spodbude glede študija. Naj posebej ome-nim dragocena in še vedno uporabna skripta *Uvod v metodiko znanstvenega dela* (1971), v katerih je veliko spodbudnih nasvetov za študente teologije - v njegovem času so to bili skoraj izključno bogoslovci. Skripta kljub naslonitvi na tuje vire nosijo Strletov osebni pečat, saj temu, kar najde v literaturi, doda marsikaj iz osebne izkustva in prepričanja. Iz njegovih napotkov za študij in samodisciplino moremo v veliki meri razbrati, katerih načel se je sam zvesto držal.

Znanstveno teološko delo v ožjem pomenu

Največ svojih moči je prof. Strle posvetil strogo znanstvenemu teološkemu delu to je pisanju razprav, poročil in recenzij. V glav-nem obravnavajo teme iz dogmatične teologije, nekaj jih je tudi o fundamentalno-teoloških in liturgičnih temah. V celoti je napisal in objavil 49 razprav, danes bi rekli: »izvirnih znanstvenih člankov«, od tega 17 za *Zbornik teološke fakultete* (od 1954 do 1962), 29 za *Bogoslovni vestnik (BV)*, eno kot uvod v okrožnico (*Haurietis aquas*, 1958), eno je objavil v zagrebški *Bogoslovski smotri* (1967), eno za revijo *Svesci* (prevod že objavljene razprave v slovenščini, 1971). V *BV* je nadalje objavil 9 poročil, 44 recenzij, 12 pregledov in 10 prevodov. S tem verjetno dosega največje celokupno število objav v tej znanstveni reviji vse od njenega nastanka (od 1921).

Opazno znanstveno delo je Strletov prispevek za hrvaško se-rijo *Komentari dokumenata drugog vatikanskog sabora*, za katero je napisal obsežen komentar 7. poglavja Dogmatične konstitucije o Cerkvi z naslovom *Eshatološki značaj putujuće Crkve i njezino sjedinjenje s nebeskom Crkvom*.¹³ Razprava obsega kar 131 strani in bi bila vredna, da kot monografija izide tudi v slovenščini, saj ni nič izgubila na svoji tehtnosti.

Vsebinsko bi lahko Strletove teološke članke razvrstili tako, kot so razporejeni v štirih knjigah njegovih *Izbranih spisov*. Prvo

skupino tvorijo članki o veri in razodetju (Vem, komu sem veroval, 1988), drugo članki o velikonočni skrivnosti (Živo upanje, 1990), tretjo članki s področja teološke antropologije (Božja slava živi človek, 1992), četrto skupino pa članki o teologih, ki so mu bili najbližji in ob katerih se je navdihoval (Teologi za prihodnost, 1998). Kdo so bili torej njegovi veliki učitelji in vodniki v teologiji? Prav od zgodnjih let in vseskozi zagotovo najprej kardinal John H. Newman,¹⁴ ki mu posveča tri članke v *BV* in obsežen uvod v Apologijo.¹⁵ Drugi teološki velikani, ki so mu predstavljali varno orientacijo, so bili: naš filozof Aleš Ušeničnik, spreobrnjenec Heinrich Schlier, Romano Guardini, kardinal Jean Daniélou, jezuit Pierre Teilhard de Chardin, spreobrnjenec in oratorijanec Louis Bouyer,¹⁶ jezuit Karl Rahner, kardinal Hans Urs von Balthasar, mistikinja in teologinja Adrienne von Speyer, jezuit kardinal Henri de Lubac, kardinal Leo Scheffczyk ter kardinal Joseph Ratzinger.

Omenimo na tem mestu še Strletove strokovne objave v reviji *Cerkev v sedanjem svetu*. Tudi tu naštejemo kar 88 njegovih prispevkov: 54 člankov, 27 recenzij, dva pregleda in pet prevodov.

Najširšo branost so zanesljivo dosegli Strletovi prispevki za štiri knjige *Leta svetnikov*,¹⁷ (1968, 1970, 1972, 1973) za katere je napisal skupno 55 člankov. Najtehtnejši sta dve obsežni razpravi: *Svetniki in češčenje svetnikov* v prvem zvezku (13–58), kjer odgovarja na vprašanja: Kdo so svetniki? Kako ravna Cerkev pri ugotavljanju svetništva? Kakšen pomen ima njihovo češčenje? Zakaj se zatekamo k njihovi priprošnji? Drugi zvezek (1970) prinaša obširen opis svetega tridnevja (17–37) in razlago teološkega pomena nedelje, ki je »temelj in jedro cerkvenega leta« (37–47). Uredniki so Strletu zaupali predstavitev vseh Gospodovih in Marijinih praznikov, ob nekaterih svetniških godovih pa je pojasnjeval kakšno dogmatično ali liturgično vprašanje. Tako v zvezi z godom sv. Blaža piše o zakramentalih, ob godu nadangelov o angelih, v zvezi s Porciunkulo razlaga odpustke itd.

Odlično Strletovo teološko delo so nepodpisani uvodi v posamezne koncilске odloke (4 konstitucije, 9 odlokov, 3 izjave),¹⁸ ki so hkrati že jedrnatii komentarji. Na začetku je obsežen *Splošni uvod v*

dokumente (9–50), ki govori o koncilih v splošnem in posebej o 2. vatikanskem koncilu. Tudi prevodi koncilskih odlokov so njegovo mojstrsko delo.

Prevajalsko in jezikoslovno delo

Omenjeno je bilo, da so že Strletova skripta v veliki meri prevodi temeljnih tujih del, deloma dopolnjeni ali prirejani. Ob sestavljanju skript in pisanju razprav je pisec oblikoval in pilil natančen in prepoznaven teološki jezik. Naslanjal se je predvsem na filozofsko in teološko izrazoslovje, ki ga je izoblikoval filozof dr. Aleš Ušeničnik,¹⁹ sicer pa je zvesto sledil svojima učiteljema iz gimnazije, prof. Antonu Brezniku in prof. Jakobu Šolarju. Tako je bil odlično usposobljen za izjemno delo, ki ga je čakalo v letih po koncilu – prevajanje koncilskih odlokov. Pri nas so izšli v rekordno kratkem času najprej v snopičih (1964–1966), leta 1967 pa je izšla že 2. dopolnjena in popravljena izdaja vseh dokumentov v eni knjigi (v ponatisu še 1980). Kot prevajalec je bil Strle neizprosno dosleden in obenem inovativen.

Velik prevajalski dosežek je poleg koncilskih odlokov priročnik *Vera Cerkve – Dokumenti cerkvenega učiteljstva* (1977, 531 str.). Pri naša glavne listine cerkvenega učiteljstva o vsebini katoliške vere. V uvodu je rečeno, da hoče biti prevod »v prvi vrsti kar najbolj zvest latinskemu in grškemu izvirniku« (16). Strle je torej prevajal iz Denzinger-Schönmetzerja,²⁰ uvode v posamezna poglavja pa iz nemške izdaje.²¹

Največ je prevajal besedila cerkvenega učiteljstva: okrožnice in govore papežev, dokumente rimskih kongregacij in Mednarodne teološke komisije. Iz grščine je prevedel *Didaché, Nauk dvanajsterih apostolov* (1973) in napisal daljši uvod v ta dragoceni starokrščanski spis. V reviji *Cerkev v sedanjem svetu* je objavil vrsto prevodov ali priredb prispevkov tujih teologov o pastoralnih in duhovniških vprašanjih. Lektoriral je neštete prevode in izvirna teološka dela, ki so izhajala pri nas in prevajalcem ozirom piscem svetoval glede teološke terminologije. Bil je dolgoletni terminološki svetovalec

za religiozno izrazoslovje pri izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, ki je izhajal v letih 1970–1991.

Ko je šlo za pravilno teološko izražanje, se je Strle pogosto oglašal v *BV* ter v *Cerkvi v sedanjem svetu* in popravljajl manj primerne ali napačne izraze ter predlagal izboljšave, tudi pri prevodih liturgičnih besedil (misala in brevirja). Pri tem mu je šlo »le za takšne izraze, ki niso samo formalnost, marveč prizadevajo tudi tisto, kar imenujemo 'teologijo', se pravi, umevanje vsebine božjega razodetja, umevanje, ki prej ali slej najde odmev tudi v življenju iz vere.«²² Razčiščeval je dileme glede rabe posameznih izrazov in s teološkimi razlogi utemeljeval, kateri izraz je boljši in pravilen. Naj navedem nekaj primerov takšnih izboljšav: *sřednik*, ne: *posrednik*; *deležnost Boga*, ne: *udeležba Boga*; *veliki grehi*, ne: *težki grehi*; *božje kreposti*, ne: *božanske kreposti*; *Cerkev v Sloveniji*, ne: *slovenska Cerkev*; *zakrament sprave*, ne: *spoved*; *nezmotnost*, ne: *nezmotljivost*; *laiški apostolat*, ne: *laični apostolat*; *srčika*, ne: *srž*; *oznanilo/kerygma*, ne: *sporočilo*; *učlovečenje*, ne: *utelešenje*. S temi pripombami je hotel »vsaj nekoliko prispevati tudi k temu, da bi tudi drugod, npr. v veroučnih učbenikih ali v teoloških spisih bolj pazili na izrazoslovje, kakršnega so uvedli že naši predniki, ki so bili mnogokrat zelo razgledani in natančni.«

Ko je pisal ocene knjig za *BV*, je pri tem včasih kritično pretresel kakšen prevod drugih prevajalcev.²³ Ob natančni primerjavi z izvirnikom je npr. mojstru prevajanja prof. A. Capudru rad priznal, da je njegov prevod »v splošnem zelo lep in napravlja v človeku vtis, da bere originalno slovensko delo, ki ga piše močan oblikovalec besede«. Hkrati mu je brez dlake na jeziku predočil, da je ponekod zgrešil pravi teološki pomen izvirnika: »Tu in še ponekod se vidi, da bi bilo koristno in potrebno, če bi bil prevod pregledal tudi kak teolog.« Nato Strle pripomni: »Danes celo slovenski duhovniki, včasih tudi profesorji teologije, pozabljamo na ustaljeno slovensko terminologijo.« Ob sklepu ocene pove, kaj ga je nagibalo h kritiki: »Če sem se ustavil tudi pri nekaterih malenkostih, sem storil to zaradi velikega pomena, ki ga temu delu pripisujem; v splošnem občudujem tudi prevod« (138–139).

Sklep

Profesor Strle nam je zapustil izjemen teološki opus. Vedno se je držal nauka Cerkve in v spominu vseh, ki smo ga poznali in poslušali, je ostal kot branik pravovernosti, ki pa ni poznala ozkosti. Bil je človek dialoga z Bogom in ljudmi, po svoje tudi s teologi, ki jih je bral. Kadar se je srečeval s tveganimi teološkimi izvajanji, je v njih iskal to, kar je prepoznal kot resnično in sprejemljivo. Večkrat je svojo oceno sklenil s takimi ali podobnimi besedami: »Namen je brez dvoma hvalevreden.« V isti oceni je zapisal tudi značilen stavek: »Moj nepozabni profesor filozofije A. Ušeničnik je ob vsaki priložnosti opozarjal, da vsaka zmota vsebuje nekaj resnice, mnogokrat zelo velik kos.«²⁴

Posebna odlika Strletovih spisov je njihova osredotočenost na Jezusa Kristusa in na to, kar je v krščanskem verovanju središčno. Takšno usmerjenost je polagal na srce tudi bodočim duhovnikom in bralcem svojih spisov. Večkrat je pisal o »hierarhiji resnic«, ki jo omenja Odlok o ekumenizmu (E 11,3) in ki pomeni, da »se nekatere resnice opirajo na druge kot bolj prvenstvene in dobivajo od njih svojo osvetlitev«. Kristus oziroma »Kristusova skrivnost« je »srce« v tej hierarhiji. Z njim je treba povezovati celotno vsebino vere. Načelo, ki velja za katehezo in oznanjevanje, je prof. Strle upošteval tudi v svojem teološkem raziskovanju in poučevanju, za kar pričajo naslednje njegove misli: »Pri vsem naj bo mogoče videti povezanost s Kristusom. (...) V Kristusovi luči moramo gledati tudi na celotno človeško zgodovino, na nekrščanske religije, na razvoj kulture, na zgodovino človeške grešnosti in svetosti.« Ob sklepu članka ugotavlja, da »je tako teologija kakor kateheza, kaj šele življenje, še daleč daleč proč od ideala in da smo še komaj kaj posegli v zakladnico 'nedoumljivega Kristusovega bogastva'. Kristus bi nam moral - če na svoj način uporabimo Prešerna - postati 'magistrale' življenja: 'Vse misli 'zvirajo 'z ljubezni ene, in kjer ponoči v spanju so zaspale, zbude se, ko spet zarja noč prežene.«²⁵

Opombe

- ¹ Sv. Tomaž Akvinski, »doctor eucharisticus« (Predavanje na akademiji v čast sv. Tomažu A., 7. 3. 1957), v: *BV* 34(1974) 33–50; objavljeno že v: *ZTF* 5–7(1956/57) 19–39.
- ² Schönleben o mnenju sv. Tomaža Akvinskega glede Marijinega brezmadežnega spočetja, v: *Zbornik teološke fakultete* 5(1955) 171–190.
- ³ (Naši vzori 1), Ljubljana 1944, 123 str.
- ⁴ Skromen list *Oznanilo* je v letih 1945 do 1952 izdajal Škofijski ordinariat v Ljubljani. Tega leta je moral utihniti in zamenjal ga je list *Družina*.
- ⁵ »Klečeča teologija«. Prof. dr. Anton Štrukelj: zbirka teoloških razprav v nemščini, v: *Družina* 48(16.5.1999), št. 20, 5.
- ⁶ Drugi vatikanski koncil – zadeva nas vseh, v: *Družina* 11(1.10.1962), št. 19, 149–150.
- ⁷ Ne filozofski kongres, marveč koncil Cerkve, v: *Družina* 13(15.10.1964), št. 20, 177–178.
- ⁸ Živo pravilo življenja, v: *Družina* 12(1.9.1963), št. 17, 129 (pisec ni podpisan).
- ⁹ Novo vprašanje o Bogu, v: *Družina* 27(18.3.1978), št. 12–13, 3.
- ¹⁰ Ch. Baumgartner SJ, *La Grâce du Christ*, Tournai 1963.
- ¹¹ M. Flick et. Z. Alszeghy SJ, *Anthropologia Theologica, Liber II., De homine in Christo ...* Romae 1967/1968.
- ¹² Eschatologie. Tod und ewiges Leben, Regensburg 1978.
- ¹³ Eshatološki značaj putujuće Crkve i njezino sjedinjenje s nebeskom Crkvom, v: *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium* 2, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb 1981, 669–802.
- ¹⁴ Na Newmana se sklicuje že v svoji prvi razpravi in navaja njegove misli o soglasju vernikov kot teološkem viru: Slovenski mariolog Schönleben o soglasju vernikov kot teološkem viru, v: *Zbornik teološke fakultete* 4(1954) 2–23; o Newmanu 15–16.
- ¹⁵ John Henry Newman, *Apologia pro vita sua*, Kartuzija Pleterje 1973,7–42.
- ¹⁶ L. Bouyer (1913–2004), sprva francoski luteranski pastor, je 1944 prestopil v katoliško Cerkev in se – podobno kot J. H. Newman sto let pred njim – pridružil Oratoriju. Napisal je enega najboljših življenjepisov kardinala Newmana (Newman: Sa vie – Sa spiritualité, Paris: Cerf, 1952). Skupaj z J. Ratzingerjem in drugimi je pripadal skupini, ki so leta 1972 ustanovili revijo *Communio*.
- ¹⁷ Izšli so v letih 1968, 1970, 1972 in 1973; dopolnjena izdaja je izšla pri Mohorjevi družbi v Celju v petih knjigah v letih 1999–2001.
- ¹⁸ Koncilski odloki, Ljubljana: Nadškofijski ordinariat v Ljubljani, 1980.
- ¹⁹ V razpravi *Ob stoletnici rojstva doktorja Aleša Ušeničnika (1868–1952)* v povzetku pove bistveno: »Valde bemeritus est etiam pro cultura profana Slovenorum, qua quam plurimum contulit ad optima terminologiam philosophicam et theologicam efformandam« (*BV* 28(1968)3–4, 170).
- ²⁰ H. Denzinger-A. Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum*, Freiburg i. Br. 33,1965.
- ²¹ J. Neuner, H. Ross, *Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung*, Regensburg: Pustet, 1971.
- ²² Še nekaj pripomb k prevodom liturgičnih besedil, v: *BV* 37(1977)3, 375.
- ²³ Npr. prevod dela: Pierre Teilhard de Chardin, *Božje okolje. Poskus notranjega življenja*, Celje: Mohorjeva družba, 1975, 121 str., v: *BV* 36(1976) 135–139.
- ²⁴ Nekaj vprašanj k »Orisu kristologije« J. Mlakarja, v: *Znamenje* 6(1976) 190.
- ²⁵ Kaj je v krščanskem verovanju središčno? Hierarhija resnic in kateheza, v: *CSS* 15(1981)1–2, 21–23.

ANTON ŠTRUKELJ

Prizadevanje prof. dr. Antona Strleta za sveto teologijo

Božji služabnik Anton Strle je skoraj pol stoletja živel, molil in delal na teološki fakulteti v Ljubljani. S svojim Bogu posvečenim življenjem in neutrudnim služenjem Kristusovi Cerkvi je neizbrisno zaznamoval to ustanovo, našo »almo mater«. Ob njegovi 75-letnici je nadškof dr. Alojzij Šuštar pomenljivo zapisal: »Leta, ki so za prof. Strleta bolj ali manj hitro minevala, so bila izredno bogata, dobesedno življenje za druge in razdajanje v najrazličnejših oblikah: v dušnem pastirstvu, na prižnici in v spovednici, pri veroučnih urah in na predavanjih na Teološki fakulteti, v nešteto razpravah, člankih in pogovorih. ... Ne samo ljudje, učenci in sobratje prof. dr. Antona Strleta, in toliko drugih, ki so bili deležni njegovega duhovnega bogastva, njegove srčne dobrote in njegove pomoči iz vere, upanja in ljubezni, ampak tudi njegove knjige in njegovi spisi bodo še dolgo govorili o človeku, duhovniku, znanstveniku in pisatelju.«¹

1. *»Bog daj, da bi veliko napravili za sveto teologijo!«*

Anton Strle je v svojem pismu prof. dr. Francu Perku (dne 9. 9. 1980) takole opisal neko srečanje izpred 22 let: »Proti koncu junija 1958 je umrl dr. Franc Jerè. Dva ali tri dni pred njegovo smrtjo sem ga še zadnjič obiskal v njegovi sobi v 2. nadstropju ljubljanskega semenišča. ... Kar skoraj takoj, ko mi je dal izsušeno desnico, je rekel: 'Najrajši sem sam s svojim Bogom!' Nikoli nisem potem pozabil teh besed. Moj obisk je bil čisto kratek ... In pri slovesu je dr. Jerè

spet izrekel besede, ki so se mi neizbrisno vtisnile v spomin: 'Bog daj, da bi veliko napravili za sveto teologijo!' Ko so te besede padale izrazito in počasi, sem bil že pri vratih in sem jih odpiral. Solze so mi prišle v oči ... Kolikokrat so mi potem te zadnje Jeretove besede prihajale s takšno jasnostjo v spomin! 'Sveta teologija!' 'Sveta!' Ko sem pozneje bral pri Hansu Ursu von Balthasarju o 'klečeči teologiji', katere nikdar ne sme nadomestiti 'sedeča teologija', mi je bilo to globoko domače. Ko so mi prišle v roke čudne teološke razprave in knjige, ko so se mi kričeče vsiljevali nazori, ki so se oblekli v pisano in bleščeče perje modernosti, mi niti za trenutek niso mogli pridobiti duše in srca. Kakor da bi se vame zapičile oči izmozganega profesorja Jereta in kakor da mi z zadnjimi močmi kličejo njegove uvele, a tako žive ustnice, me je presunilo do globin: 'Bog daj, da bi veliko napravili za sveto teologijo!' 'Sveto teologijo!' Ne za zgolj možgansko, marveč sveto teologijo! Rajši nič kakor pa takšna teologija, kakršna se mi ponuja v tej kričeči knjigi! Rajši grem kamenje tolči kakor pa sprejemati in naprej prodajati takšno neevangeljsko žaganje! Ne, nikoli! – In če sem se čutil do kraja utrujenega in vsega naveličanega, kolikokrat mi je ob taki priliki spet prišla v ušesa beseda o 'sveti teologiji', za katero je vendar treba nekaj napraviti, vsaj nekaj! Napraviti nekaj ne za ideologijo, temveč za 'sveto teologijo', za 'sveto', ki edina more biti 'teologija v službi človeka' in njegovega odrešenja.² Za človeka, ne za abstrakcijo! Za človeka zato, ker za Boga. Prav zato za človeka, ker za Boga!«

2. Sveti teologi – steber Cerkve

Veliki teologi v zgodovini Cerkve so bili večinoma vsi tudi veliki dogmatiki. Bili so poklicni nosilci cerkvenega življenja s tem, da so v svojem življenju razodevali polnost cerkvenega nauka in v svojem nauku polnost cerkvenega življenja. Kot teologi so bili »stebri Cerkve« in »teološke eksistence«.

Prof. Strle je vedno deloval v dušnem pastirstvu in ohranjal živ čut za celoto. Nikoli se ni umikal v slonokoščeni stolp suhoparnih

abstrakcij, čeprav je bil kot pronicljiv duh spekulativno usmerjen. Znal je ustvarjati sintezo med znanstveno dogmatiko, ki jo je obravnaval v svojih učbenikih, in živo teologijo, ki se hrani pri izviri krščanskega razodetja. Vedel je, da se teološko razmišljanje začne in konča z molitvijo. Njegova teološka misel izvira iz poslušanja Boga in vodi k češčenju in molitvi.

Teologija brez molitve sploh ni mogoča. Če teologija ni molitev, potem ni uporabna. Sveti Bernard to jasno pove: »Brez molitve ni teologije.« Cerkevna teologija ne more biti nič drugega kakor pojasnjujoča meditacija o izpovedovanju vere pred svetom, da bi jo razumeli in napravili razumljivo tudi drugim. »Največ vedo o Bogu tisti, ki ljubijo. Njim mora teolog prisluhniti.« V resnici so samo svetniki pravi teologi. Za Strleta povsem velja čudovita beseda, ki jo je izrekel francoski dominikanec François-Marie L  thel: »Tous les saints sont théologiens, seul les saints sont théologiens« (Vsi svetniki so teologi, samo svetniki so teologi).³ Samo obstoj svetnikov, ki molijo in ki so prevzeti od Kristusovega Svetega Duha, more prepričati svet o resnici evangelija. Kako pravilno je to resnico uvidel in izrekel kardinal Henri de Lubac: »Puhli duhovi, ki niso molili in ki danes veljajo za svetilnike kulture, praviloma zbledijo po nekaj letih in jih nadomestijo drugi.«⁴

Glavno znamenje svetnikov, molivcev in pričevalcev, je pokor  cina Božjemu klicu. Bog jih kliče k posnemanju trpečega Kristusa. Teolog mora biti v hoji za Kristusom pripravljen z brezpogojno predanostjo izpri  evati Božjo resnico. Kolikokrat je prof. Strle izrekal odločilno vprašanje: »Teolog, ali si pripravljen umreti za Kristusom?« To je namreč resen primer kr  anskega pričevanja.⁵ Tudi Anton Strle spada »med ljudi, ki so svoje življenje zastavili za sijaj teologije – za pou  ivajo  i ogenj, med dvema no  ema, dvema prepadoma: molitvijo in pokor  cino.« Vsa njegova teologija izvira iz kontemplacije vere, iz poglobljanja v Kristusovo velikonočno skrivnost. Anton Strle hoče biti teolog samo zato, ker hoče biti apostol!⁶

3. Strletovo zorenje za sveto teologijo

Anton Strle je bil ves čas eshatološko naravnan. To potrjuje že izbira doktorske teze »Naravno hrepenenje po nadnaravnem smotru po nauku sv. Tomaža Akvinskega«. ⁷ V svoji prvi oporoki dne 1. 1. 1947 je Anton Strle zapisal: »Pogreb naj bo najpreprostejši. Rajši nimam prav nič slave, pa malo manj vic in več veselja pri Bogu.« Nekoč mi je na dvorišču fakultete, ko je odhajal na grad, rekel: »Jaz verujem v vice. Za nekaj časa bom šel v vice.« Sicer pa je znano, da je pogosto govoril: »Odhajam. Odhajam na Žale.« Pristna evangelijska pripravljenost, ker ne vemo ne ure ne dneva, ga je priganjala k še večji delavnosti.

Svojo predavateljsko dejavnost na teološki fakulteti je začel leta 1956 kot honorarni predavatelj za dogmatiko. A že leta 1957 je bil »zaradi vzbujanja verske nestrpnosti« obsojen na 6 mesecev, a pomiloščen na 2 meseca v Ljubljani. Kako je bilo dušnemu pastirju in profesorju pri srcu, razberemo iz njegovega dnevnika dne 20. 2. 1957: »Če bom moral spet v zapor, prepustim to Bogu. Morda Bog hoče od mene to za pokoro, ker je prostovoljno delam premalo. In kako silno je pokora potrebna! Saj duhovnik v svojem delu prihaja v stik z reko greha. Če sem se Bogu ponudil v žrtev – ah, kako slábo – ne bom jemal besede nazaj. Dokler sem na svobodi, mora biti moja askeza predvsem v discipliniranem delu. Morda sem v svoji samovoljnosti zdravju sam škodoval, da sedaj ne premorem ne toliko čutja in ne posta. Morda me hoče Bog očistiti tolikernih pogrškov in podzavestno posvetnih namenov, ki brodirajo v meni. Confido!« ⁸

V tem času je dr. Strle postal docent, nato izredni in redni profesor. Vmes je bil v dušnem pastirstvu kot duhovni pomočnik od 1959 do 1966 zaporedoma v Javorju pod Lj., v Dravljah in Preski, od 1966 naprej pri Sv. Trojici v Ljubljani. Kot profesor je stopil v pokoj z akad. l. 1985/1986. – Papež Pavel VI. ga je 18. 5. 1977 imenoval za svojega *častnega prelata*.

Od 1960 je bil prosinodalni eksaminator, od 1964 nadškofijski cenzor. Bil je član doktrinalne komisije pri Jugoslovanski škofovski

konferenci in član Mednarodne teološke komisije pri Svetem sedežu (od 1974 do 1979). Slovenska akademija znanosti in umetnosti ga je kot strokovnjaka vabila k sodelovanju že od 1964 dalje. L. 1970 pa je postal »terminološki svetovalec za religiozno izrazoslovje« pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki ga je pripravljala SAZU.

4. *Strletovo izgorevanje za sveto teologijo*

Naj vsaj okvirno navedem Strletova teološka in znanstvena dela. S skrajno osebno skromnostjo in neutrudnim delom je prof. Strle ustvaril skoraj nepregledno teološko delo. Seznam njegovih pisnih del je izredno obsežen. Razdeljen je v naslednje enote: A: 45 knjig in skript; B: 75 razprav; C: 65 raziskav in 110 člankov; D: 70 recenzij; E: 36 prevodov; F: 33 spremnih besed. Temu je treba dodati še veliko člankov, ki jih je objavljaval v Družini, katero je več let vestno urejal. Kot mentor je prof. Strle spremljal 100 diplomantov, 10 kandidatov za magisterij in 13 kandidatov za doktorat.⁹

Prof. Strle je napisal skripta, to je učbenike za naslednja področja dogmatične teologije: Zakramenti (veliko izdaj), Kristologija in soteriologija (veliko izdaj in več delov), Mariologija, Zakrament sv. zakona, Osnovne resnice o Kristusu in Mariji, Uvod v metodiko znanstvenega dela (več izdaj), Kristologija in soteriologija, Kristusova milost, Delovanje Svetega Duha po zakramentih, O skrivnosti Boga, Teološka antropologija (več izdaj), O veri, upanju in ljubezni, Kristologija in soteriologija (prenovljena in dopolnjena izdaja), Patrologija (Zahodni očetje), Odpustki, Skrivnost Boga, Vera Cerkve, Teološka antropologija II: Kristusova milost, Eshatologija (Smrt in večno življenje), Koncilski odloki 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora, V tretje tisočletje z Marijo, Krščanska eksistenca. – Prof. Strle je včasih v enem letu izdal tudi pet ali šest svojih skript (recimo 1968 in 1971). Bogoslovci smo jih razmnoževali, zlagali in vezali. Avtor je tipkarici plačal njeno delo, nato pa besedilo podaril skriptarni in študentom. Leta 1977 je v tisku

izšla njegova knjiga »Skrivnost Boga«. V času njegove upokojitve so pri Družini izšle štiri zajetne knjige Strletovih Izbranih spisov: 1: Vem, komu sem veroval. Vera in razodetje (Lj. 1988), 2: Živo upanje. Velikonočna skrivnost. *Avtorjeva bibliografija* (Lj. 1990), 3: Božja slava – živi človek. Teološka antropologija (Lj. 1992), 4: Teologi za prihodnost (Lj. 1998).

Kot bogoslovni učitelj se je vedno poglobljal v Božje razodetje, ki ga živo izročilo in cerkveno učiteljstvo verodostojno uči, varuje in ohranja. Teološki traktati, ki jih je vedno znova posodabljal v svojih skriptih, so zares »temelj in steber resnice«, ki ga je zvesto predajal naprej kot »zdravi nauk« (sana doctrina) in tudi svoje učence spodbujal: »To premišljuj, v tem bodi ves« (Haec meditare in his esto) (1 Tim 4,15). Hkrati je seveda vedno budno spremljal najnovejše teološke publikacije po svetu in doma. Nova spoznanja je zlasti v številnih recenzijah in ocenah v Bogoslovnem vestniku sprti posredoval drugim. Bil je dosleden in načelen branitelj pravega nauka. Če in kadar je bilo potrebno, je pogumno izrazil svoje kritično stališče in opozarjal na nepravilnosti. Kadar se je oglasil v razpravi, je takoj opozoril na jedro vprašanja in jasno razločeval pleve od zrna. Pri tem je bil spoštljiv sogovornik.

Strletove *razprave* so res vrhunske, temeljite in zelo obsežne. *Pregledi* so zrcalo časa in dogajanj na teološkem področju doma in na tujem. Po navadi je del besedila kar prevedel ali vsebinsko povzel ter liste vstavil v knjigo. Veliko njegovih skrbnih zapiskov, prevodov, povzetkov, konceptov in komentarjev je ostalo v rokopisu.

Strletova izredna razgledanost je vidna tudi v njegovih številnih *člankih*. Spet odkrivamo njegovo izredno razgledanost. Posebno pozornost zasluži petdeset mojstrskih predstavitev Gospodovih in Marijinih praznikov v cerkvenem letu, objavljenih v *Letu svetnikov*. Tukaj je ves Strletov genij. V teh opisih je ves Strle: znanstvenik, oznanjevalec in svetnik! Strle pripominja, da je kot prvi v slovenščini napisal obsežno razpravo o Svetnikih in češčenju svetnikov v prvem zvezku knjige »Leto svetnikov«. ¹⁰ Še prej pa je v pripravi na izdajo te knjige napisal obsežno razpravo v Bogoslovnem vestniku. ¹¹ Gospod Strle mi je vsako leto pred praznikom Vseh svetih izrekel

misel (zdaj že blaženega) kardinala J. H. Newmana: »Moja duša naj bo s svetniki!«¹²

Številne so Strletove *ocene in predstavitve* teoloških in duhovnih del iz tujih jezikov. Zelo pomembni so Strletovi *prevodi* cerkvenih dokumentov in drugih pomembnih spisov. Vsemu temu moramo dodati velikansko število zahtevnih teoloških spisov, ki jih je dr. Strle lektoriral z izjemno natančnostjo od črke do črke, od besede do besede. Kot škofijski cenzor je lektoriral številne knjige in revije, posebej pa je treba omeniti Katekizem katoliške Cerkve¹³ in Mednarodno katoliško revijo *Communio*. Anton Strle skoraj ni poznal počitnic, saj je tudi poleti pisal in prevajal. Vsak dan pa je redno hodil na grad in Golovec. Ob sobotah je počastil Marijo Pomočnico na Rakovniku. Vsak dan je zjutraj in zvečer hitel v cerkev Svete Trojice.

Ob pogledu na svoje delo je A. Strle zapisal: »Moram pa priznati, da niti od daleč nisem pričakoval, da mi bo – človeško gledano – Bog, neskončno dobri Bog, dal toliko svojega blagoslova! Ko mi je za zgodnjo očetovo smrtjo (ko nisem še hodil v šolo), umrla v 5. gimnaziji še mati, sem si izbral zavestno drugo Mater. Ta me je varovala tudi v najstrašnejših položajih večkrat naravnost čudovito.« – Strle se je ves izročil Jezusu po Mariji. V svoji oporoki, 12. marca 1974, je zapisal: »Po Marijinih rokah se vsega darujem Jezusu Kristusu, da bom potrpežljivo nosil svoj križ vse dni življenja – to je po vseh vodilih življenja moje zadnje vodilo.«¹⁴

5. Strletov pomen za sveto teologijo

Prof. Strle si je prizadeval za dosledno življenje po evangeliju. Kot zvest Kristusov učenec si je prizadeval hoditi po ozki in strmi poti, ki drži v življenje. Z askezo in odpovedovanjem samemu sebi ter z nesebičnem delom za Božje kraljestvo je stopal skozi ozka vrata. Vedno je iskal »le eno potrebno« (Lk 10,42). Kljub svojemu krhkemu zdravju je izgoreval v profesorskem in dušnopastirskem služenju. Sveto pismo je znal skoraj na pamet. »Veroval je, kar je bral; učil, kar je veroval, in živel po skrivnosti Kristusovega križa.«

Glede askeze prof. Strle jasno pravi: »Bistvo človekove svetosti obstoji v ljubezni, ne v samozataji in odpovedi. Toda ravno ljubezen je svetnike priganjala, da so se, posebno zavestno na začetku svoje poti k višji svetosti, veliko pokorili in zatajevali. Predvsem so svetniki seveda z junaško potrpežljivostjo in stanovitnostjo spolnjevali svoje dolžnosti in prenašali križe, ki jim jih je nalagala božja previdnost po življenjskih razmerah, v katerih so živeli.«¹⁵ V članku »Tudi teologija mora iti v šolo krščanske askeze« zagovarja potrebnost močne, zdrave, žive teologije. Ob tem poudarja, da so bile dobe visokega duhovnega življenja in dobe bogate teologije hkrati tudi dobe visoke splošne kulture. »Če naj bo to uresničeno, je vedno znova nujno potrebno *intelektualno, moralno in asketično očiščevanje*. Tudi teologija tega potrebuje – zlasti še asketičnega, ki je temelj za drugo. Le da gre tu res za '*krščansko askezo, kakršno zahteva hrepenenje po paruziji*', po Kristusovem prihodu v slavi.«¹⁶ Te misli prof. Strle povzema po znanem konvertitu L. Bouyerju.

Prof. Strle je v vsem svojem oznanjevanju posebno poudarjal potrebnost spreobrnjenja. Spreobrnitev srca je bila zanj v središču. Le tako more človekov duh premagati tiste meje, ki mu zapirajo dostop k skrivnosti. Le tako more svoj pogled usmeriti na Kristusovo obličje. V članku »Spokornost – bistvena sestavina krščanskega življenja« je odločno zavrnil herezijo o »sladkem krščanskem življenju«. Na vprašanje: Zakaj je spokornost potrebna?, A. Strle odgovarja: »Čisto gotovo drži, da spokornost ni v krščanstvu prvo in največje. 'Spreobrnjenje' (metanoia), kakršno je Jezus zahteval od svojih učencev že takoj, ko je prvokrat oznanil, da se je približalo božje kraljestvo (Mr 1,15), ni povsem isto kakor 'spokornost'. Spreobrniti se pomeni spremeniti grešno pot, na katero je kdo stopil, in stopiti na pot, ki nam jo odpira Jezus. To je hoja za Kristusom, bistvena za veliko novo gibanje ter dinamiko, ki se je začela v Jezusu. Tu je prvo in največje, v nekem oziru edino – ljubezen ... Dovolj jasno je: spokornost je res bistvena sestavina krščanskega življenja. Brez tega – in brez resnega molitvenega duha, ki ga pa brez spokornosti sploh ni – postanemo sprijena sol, ki ni za nič drugega več, kakor da se proč vrže in jo ljudje pohodijo. Sprijena

sol! Ali ni to najboljša razlaga za vse tisto v Cerkvi, v družinah in v svetu, zaradi česar moramo biti žalostni?«¹⁷

Dr. A. Strle je do dna duše razumel, da se more teologija razvijati samo, če jo spremlja molitev, ki dojame Božjo navzočnost in se v pokorščini izroči Bogu. Zapustil nam je zgled resničnega teologa, ki v molitvi in premišljevanju zajema moč za apostolsko delovanje in pričevanje za Kristusa. Prof. Strleta se spominjamo kot moža vere in duhovnika, ki v pokorščini in v skritosti ni nikoli iskal osebne uveljavitve, marveč je vedno želel le večjo Božjo slavo. Bil je *cerkveni človek, anima ecclesiastica*. Bil je kakor plemenita oljka – po naravi suho in skromno, a trdoživo tisočletno drevo, ki preživi večino drugih, oljčno drevo, ki daje izdatno olje ne le za živilo in zdravilo, ampak tudi za zakramentalno prerodenje in posvečenje.

Prof. Strle je bil v sveti teologiji docela doma. Ne le s svojim osupljivim znanjem, ampak tudi z notranjim dojemanjem Božjih stvarnosti. Če bi prof. Strle objavljaval v kakšnem večjem svetovnem jeziku, bi se s svojim briljantnim poznavanjem klasične in sodobne teologije gotovo uvrstil med znamenite teologe 20. stoletja. A kaj zato! Anton Strle je svoji zadnji večji knjigi dal naslov »Teologi za prihodnost«. Ali ne spada v to častljivo družbo tudi on sam? Če bo po Božji volji dosegel čast oltarja, mu je zagotovljena vsa prihodnost med teologi za prihodnost, med svetimi teologi. Teološka fakulteta v Ljubljani bo z njim dobila našega, slovenskega zavetnika – poleg sv. Tomaža Akvinskega. S svojo molitvijo in dejavnostjo je že za časa svojega bivanja v Alojzijevišču posvečeval našo ustanovo. Kako jo podpira šele zdaj iz nebes! Tudi zavetnik dušnih pastirjev, sv. Janez Marija Vianney, veliki asket in spovednik, se veseli svojega slovenskega tovariša. Kaj pa bl. Lojze Grozde? Kako neizmerno se ga veseli. Saj vemo: *brez Strleta ne bi imeli bl. Grozdet!*¹⁸

6. Svetniki kot »živa, utelešena eksegeza Jezusa Kristusa«

Bl. Pavel VI. je apostolski spodbudi O evangelizaciji današnjega sveta zapisal znane besede: »Današnji človek raje posluša *pričevalce*

kakor pa učitelje ... Če pa posluša učitelje, jih zato, ker so *pričevalci*. Cerkev bo torej oznanjala svetu evangelij v prvi vrsti s svojim življenjem in s svojim vedenjem; se pravi, z živim pričevanjem zvestobe Gospodu Jezusu, s pričevanjem ubožstva in nenavezanosti ter svobode v razmerju do oblasti tega sveta, z eno besedo: z živim pričevanjem svetosti« (EN 41).¹⁹

Profesor Strle je označil svetnike kot »Kristusove priče pred svetom in kot dostop do razumevanja Kristusove skrivnosti. Svetniki so eksistenčni, bivanjski dokaz za to, da se je ta razlaga središčnega dejstva razodetja, namreč Jezusa Kristusa, izvršila skladno s stvarnostjo. Svetniki Cerkve so najbolj pomemben komentar k evangeliju; so utelešena razlaga učlovečene Božje Besede. Tako so svetniki zares dostop k Jezusu ... Morda manjka danes manj svetnikov kakor pa takih, ki bi imeli oko in uho za njihovo bivanje in njihovo oznanilo. Kjer namreč zvočnih valov slušni organ nič več ne sprejema, tam ti valovi ne dajo nikakršnega zvoka, kaj šele godbe ... Počasi prihajamo nazaj do tega, da tisti verniki, ki najjasneje živijo 'Credo' kristjanov, namreč tisti, ki so jih nekdanje imenovali 'svetnike' – pa naj bodo kanonizirani ali ne –, določajo veljavo in usodo Cerkve v današnjem in jutrišnjem svetu. Tem 'svetnikom' sploh ni treba, da bi bili v prvi vrsti izjemni liki ... Mnogokrat so tako neznatni, da se pozneje ljudje čudijo, ko tam zraste 'veliko drevo' ali 'poln klas', katerega izvora ni več mogoče zasledovati. Le ker je tukaj vstalo nekaj krščansko pristnega, je mogoče sklepati, da je moralo na tem mestu v zemljo pasti nekaj pristno krščanskega. In ta pristnost bo svetu dala veliko več kakor pa visoki stolpi hierarhije.«²⁰

Bl. John Henry Newman, ki ga je Strle zelo cenil in preučeval, je gotovo spadal med omenjene pristne kristjane. Svoj 5. univerzitetni govor, 22. januarja 1832, torej še v svoji anglikanski dobi, je v celoti posvetil takim kristjanom, njihovemu »osebnemu vplivu kot sredstvu za širjenje razodete resnice«. Na čelo govora je dal svetopisemsko vrstico: »Iz slabosti so postali močni v boju« (Heb 11,34). Resnica Božjega razodetja je namreč še vedno naletela in bo zmeraj naletela na nasprotovanje, kakor je Jezus sam javno na-

povedal. In ne bo se širila ter ohranjala na svetu »ne z miselnimi sistemi ne s knjigami ne s filozofskim dokazovanjem, pa tudi ne s svetno močjo, marveč z osebnim vplivom ljudi, ki so pričevalci za resnico in obenem njeni živi zgledi ... Iz načel se ljudje lahko norčujejo, knjigam se lahko posmehujejo, na račun dobrih ljudi se lahko šalijo. Toda tisto, čemur se ni mogoče posmehovati, je navzočnost svetosti. Svetost v živi osebi, ki jo gledamo iz oči v oči – tega človek ne prenese in ne vzdrži, ne da bi ga premaknilo ... Privlačnost, ki izhaja iz svetosti, ki se sama sebe ne zaveda, pa ima v sebi moč, ki se ji ni mogoče ustavljati. Takšna svetost prepriča slabotnega, boječega človeka, omahljivca in iskatelja; pridobi si simpatijo in predanost pri vseh tistih, ki so nekoliko dobro misleči ... Nekaj z milostjo visoko obdarovanih ljudi bo rešilo svet za prihodnja stoletja.«²¹

Sklep: »Tega suhega človeka je stik z Bogom povsem prežél«

Anton Strle je v sluhu svetosti odšel v Očetovo hišo, 20. oktobra 2003. Kakor bl. John Henry Newman je stopil *»Iz senc in podob v resnico«* (*»Ex umbris et imaginibus ad veritatem«*).²² Strle je bil tako zvesto in junaško poslušen vodstvu »blage luči«, da se je lani zanj začel škofijski postopek za razglasitev za blaženega. Očitno je tudi na teološki fakulteti mogoče postati svetnik!

Strletovo izjemno osebnost čudovito opiše kardinal Joseph Ratzinger, zaslužni papež Benedikt XVI. Takole pravi: »Profesorja Strleta sem smel spoznati leta 1974, ko smo se shajali člani Mednarodne teološke komisije. Mislim, da morem reči, da je srečanje z njim pri vseh članih te skupnosti tridesetih učenjakov iz najrazličnejših dežel sveta zapustilo velik vtis. Profesor Strle je sicer vedno ostajal skromno v ozadju; hotel se je učiti in spregovoriti samo tedaj, ko je imel povedati kaj zares svojega, česar drugi niso videli. A prav ta skromnost, da sam stopa v ozadje in daje prednost edinole boljšemu spoznanju resnice, je pritegnila pozornost nanj. Iz njegove ponižne in dobrotljive osebnosti je izhajala velika not-

ranja svetloba; čutili smo, da je tega suhega človeka stik z Bogom povsem prežal. Tudi če je bilo mogoče na njem videti globoko asketsko življenje, je ta askeza govorila o tistem pozitivnem: o notranji bližini do Gospoda, ki je vse drugo postavljala na drugotno mesto. To življenje in mišljenje v občestvu s Kristusom je dajalo profesorju Strletu tisto moč presoje in tisto zmožnost razločevanja, ki ne moreta izhajati iz gole učenosti. Imel je oster čut za to, kaj je pravilno in kaj zgrešeno, kaj vero očičuje in ji daje rast in kaj jo ruši; znal je – z eno besedo – razločevati duhove, in zaradi tega je bila njegova sodba dragocena in tehtna.«²³

Opombe

¹ Alojzij Šuštar, Spremnna beseda v: Anton Strle, Živo upanje. Velikonočna skrivnost, Ljubljana 1990, 5–6.

² Morda je mišljena knjiga: Vekoslav Grmič, Jože Rajhman, Teologija v službi človeka. Teološki pogledi na družbo, Katoliški dom prosvete, Tinje, 1975.

³ Pater François-Marie Léthel OCarm: »Tous les saints sont théologiens – seul les saints sont théologiens« je prvi stavek v njegovi knjigi: Connaitre l'amour du Christ qui surpasse toute connaissance. La théologie des saints, Venasque 1989.

⁴ Henri de Lubac, Ein Zeuge Christi in der Welt. Hans Urs von Balthasar, v: Communio 4 (1975) 390–409. V ostalem je povzeto po: A. Štrukelj, Klečeča teologija, Ljubljana 2000, 13–26.

⁵ Hans Urs von Balthasar o »krščanskem stanu« kot »resnem primeru« Cerkve današnjega časa, v: BV 39 (1979) 105–110.

⁶ Besede H. de Lubaca nav. Štrukelj, Klečeča teologija, Ljubljana 2000, 26.

⁷ Ljubljana 1944 (delni natis).

⁸ Strletov zapis z dne 20.2.1957. – A. Strle je bil 26. 7. 1947 aretiran in po dvomesečnem preiskovalnem zaporu v Novem mestu 1. 9. obsojen na pet let strogega zapora in 3 leta izgube državljskih pravic. Zapor je prestajal malo nad 1 mesec v Novem mestu, potem skoraj 2 leti v Ljubljani, nad eno leto in pol v Mariboru, zopet nekaj tednov v Novem mestu, potem pa je bil na delu v bližini Ljubljane (Žale in Medvode). Na svobodo izpuščen 26. 7. 1952; omejitve državljskih pravic je potekla 26. 7. 1955. – Glede nečloveških razmer v mariborskem zaporu je navedel naslednjo izjavo: »Tedaj jetnik dr. St. Žakelj (zdaj že rajni lazarist) je vpričo upravnika, političnega komisarja in nekakšnega revizorja izrekel drzno trditev: 'Šel sem skozi zapore (ali nekoliko drugače!) pri ustaših, pri ss-ovcih in pri Italijanih, vendar ni bilo nikjer tako nečloveškega ravnanja kakor tukaj v Mariboru.'« (A. Strle, Pričevanje o p. Marijanu Valenčaku OFM, Ljubljana, 31. 3. 2000).

⁹ Anton Strle, Bibliografija, v: isti, Živo upanje, 379–407 (sestavil A. Štrukelj).

¹⁰ Svetniki in češčenje svetnikov, v: Leto svetnikov I, Ljubljana 1968, str.13–58. – Delni ponatis v drugi izdaji: MD Celje 1999, str. 26–61.

¹¹ Anton Strle, Svetost, svetniki in češčenje svetnikov (Ob pripravah na izdajo knjige »Leto svetnikov«), v: BV 27 (1967) 233–254.

¹² Anton Strle, Teologi za prihodnost, Ljubljana 1998, 238.

- ¹³ Katekizem katoliške Cerkve, Slovenska škofovska konferenca, Ljubljana 1993.
- ¹⁴ Sv. Ludvik Marija Grignon de Montfort, Popolna podaritev samega sebe Kristusu po Mariji, Kartuzija Pleterje 1980, 144. – Glej Andrej Lažeta, Božji služabnik Anton Strle, v: *Communio* 24 (2004) 188–199.
- ¹⁵ A. Strle, Svetniki in češčenje svetnikov, v: *Leto svetnikov* 1, MD Celje ²1999, 33.
- ¹⁶ Anton Strle, Tudi teologija mora iti v šolo krščanske askeze, v: *BV* 36(1976)115–124, tu 124. Ponatis v: *Teologi za prihodnost*, Ljubljana 1998, 63–74, tu 74.
- ¹⁷ Anton Strle, Spokornost – bistvena sestavina krščanskega življenja, v: *CSS* 11 (1977) 34–36.
- ¹⁸ Anton Štrukelj, Strletova knjiga o Lojzetu Grozdetu, v: *Communio* 20 (2010) 207–211. Nemška knjiga Gerold Schmid: *Junger Held der neuen Zeit. Der Blutzeuge Christi Alois Grozde aus Slowenien (1923–1943). Ein Opfer des gottlosen Kommunismus*. Rex Verlag, Luzern 1950, strani 191. Na str. 190 piše, da je bil Strle obsojen in da je v zaporu 1948 umrl: »Na žalost tudi ta goreči duhovnik ni več med živimi. Preveč očitno je govoril o žrtvi komunizma... Bil je obsojen na pet let zavora. Že leta 1948 je umrl kot žrtev OZNE – menda zaradi pljučnice.« (Tako je avtorju povedal Ciril Lavrič, kar je aprila 1995 sam priznal dr. M. Smoliku).
- ¹⁹ Pavel VI., ap. spodbuda »O evangelizaciji današnjega sveta« (Evangelii nuntiandi), Ljubljana 1976, 59 str. A. Strle soprevajalec.
- ²⁰ Anton Strle, Svetniki kot dostop do razumevanja Kristusove skrivnosti, v: *BV* 39 (1979) 498–508. Ponatis v: *Vem, komu sem veroval. Vera in razodetje*, IS 1, Ljubljana 1988, 149–162. Ponatis v: *Communio* 22 (2012) 193–206, tu 194–197.
- ²¹ N. d. v: *Communio* 22 (2012) 202.
- ²² Anton Strle, *Teologi za prihodnost*, Ljubljana 1998, 256s.
- ²³ Kardinal Joseph Ratzinger, *Spremna beseda* v: Anton Strle, *Božja slava – živi človek. Teološka antropologija*, Ljubljana 1992, 5–6 nemško (7–8 slovensko).

p. ANTON NADRAH OCist

Profesor dr. Anton Strle kot mentor in pedagog

Navedel bom le to, kako je bil Božji služabnik profesor Anton Strle v letih 1966–1968 mentor in pedagog pri izdelovanju moje doktorske naloge *Oznanjevalno-liturgična vrednost Cerkvene ljudske pesmarice iz leta 1961*. Lahko se predvideva, da je bilo podobno pri drugih doktorandih. Profesor Strle je namreč, po ugotovitvi dr. Antona Štruklja, kot mentor spremljal 100 diplomantov, 10 kandidatov za magisterij in 13 kandidatov za doktorat.¹

Ob srečavanju s profesorjem Strletom sem vedno znova spoznaval, kako me je znal spodbujati in voditi. Ko sem izdeloval doktorsko disertacijo, sem mu nosil v pregled posamezna poglavja. Besedilo je vedno zelo natančno pregledal in popravil do zadnje vejice. Če s kakšnim sestavkom ni bil zadovoljen, mi je pripisal, katero literaturo naj še pregledam in kako naj napišem, da bo besedilo sprejemljivo. Tisto, kar je nasvetoval, je pri zagovoru pred drugimi profesorji, ki so bili morda drugačnega mnenja, tudi dosledno zagovarjal. Kakor je bil sam natančen, je zahteval natančnost tudi od svojih učencev. Moram mu biti hvaležen, saj sem se pri njem naučil vztrajnosti in natančnosti. Brez njega ne bi prišel na Teološko fakulteto za predavatelja dogmatične teologije, prav tako ne bi začel s pisanjem teoloških in duhovnih spisov.

Na prinesena poglavja je običajno pisno odgovarjal. Na začetku pisma je skoraj vedno zapisal: »Dragi sobrat!« ali pa latinsko »Carissime confrater!« Če se je po natipkanem in prebranem pismu še česa spomnil, je z lepo pisavo dopisal spodaj ali na rob pisma. Pripombe je pisal tudi na moje besedilo in moje spremno pismo. Na koncu pisma je poleg pozdrava včasih napisal: »Pogum!« Končni

pozdrav je bil največkrat latinski s prošnjo za molitveni spomin:
»Salve et memento!«

Odličen mentor

Profesor Strle se je za študenta, ki je pri njem delal doktorsko disertacijo, zelo zavzel. Znal ga je uspešno spodbujati. Ker je bil sam izredno delaven, je imel veliko osebnih izkušenj. Zato je znal pomagati tudi drugim. Računal je z osebno izkušnjo doktoranda. Spodbujal ga je k delavnosti, kajti le tako si bo pridobil osebnih izkušenj:

»Začnite delati, predelovati in spet dostavljati in predelovati. Pa bo polagoma nastajalo in dobivalo vedno polnejšo vsebino in vedno popolnejšo obliko. Razmišljajte toliko časa, da boste postali ustvarjalni in samostojni, čeprav v popolni naslonitvi na predmet in na izsledke dosedanjih razpravljanj drugih.«

Profesorju ni šlo le za to, da študenta privede do doktorata, ampak da bi njegovo delo bilo koristno za Cerkev: »Saj ne gre za to, da bi 'narodi strmeli' nad Vami, ampak za to, da nekaj dobrega prispevate in se naučite delati, videti tudi v majhnih stvareh kaj zelo uporabnega zrna.«

Kako je hotel vsestransko pomagati učencu, kaže njegov zapis: »Vedno mislite tudi na to, kako bi zagovarjali to in to svojo trditev v skladu s skupino, v katero boste svoje delo uvrstili, pa tudi v skladu z našimi profesorji, ki bodo morda mogli priti z ugovori. Veliko mi je do tega, da bi se dobro odrezali. Pravzaprav smo se dolžni za kaj takega potruditi zaradi velike stvari, za katero delamo (včasih na to ne pomislimo).«

Zavzet teolog

Profesor Strle je bil zavzet teolog, popolnoma v službi Cerkve in njenega oznanjevanja, vedno trdno zasidran v veri Cerkve. Hotel

je, da bi bila teologija v službi človeka. Pod tem vidikom je vodil tudi doktorande, pri čemer je bil zelo konkreten in praktičen:

»Povejte nekje, kaj je izrazito Vaše, v čem se razlikujete od drugih. Nedvomno bo Vaša razprava dala marsikaj novega in jo bo treba čimbolj publicirati.«

Ko boste študirali in razmišljali, »boste bolj in bolj čutili, kaj je v naših pesmih pozitivnega, kaj negativnega. Sodbe, ki smo jih že marsikdaj slišali, so pač dostikrat bile enostranske.«

»Ne dajte se vkleniti v drobnjakarstvo, odprite registre širokega in globokega gledanja, ki si ga boste pridobili polagoma z branjem živo pišočih teoloških avtorjev.«

Zlepa ni nehal navajati nove literature, ki jo je sam dobro poznal. Vedno znova je opozarjal: »Pa še to pogledjte...« Študentu skoraj ni bilo mogoče vsega upoštevati, zato je moral izbirati najpomembnejše in se naučiti tudi 'diagonalnega' branja.

Kot profesor dogmatične teologije je skrbel, da je imela naloga dogmatično vsebino. Zato me je usmerjal v dogmatično obravnavo: »Trebalo bo vzeti kdaj v roke kako večje delo o liturgičnem času, pisano čim bolj pod vidikom dogme. Tudi Vi morate paziti, da bo prihajala v Vaših sodbah do veljave dogmatična teologija, da Vam ne bodo preveč ugovarjali, da je to le liturgično delo, ne pa delo, ki bi spadalo pod dogmatično teologijo.«

Ni ostal samo pri dogmatiki, ampak mu je kot dušnemu pastirju šlo za celostno podobo cerkvenih pesmi, tudi za melodijo. Zapisal je:

»Ali ne bi bilo dobro vsaj nekoliko upoštevati tudi pevnost naših pesmi in posebno priljubljenost nekaterih, iz česar se da vsaj nekoliko sklepati na nagnjenost naših ljudi do neke sentimentalnosti, mehkode (morda niti ne ravno v slabem pomenu). Narodno čud je pač treba tudi upoštevati, čeprav ne brez kritičnega odnosa do tega.«

Ko sem se preveč držal šolske teologije, me je opozoril: »Ali ni nekoliko preveč sistematična ta razdelitev? Vsaj sem in tja bi se dalo pri pesmih kako drugače kaj postaviti kakor v učbeniku.«

Vodil me je k bistvenemu. Znal je pohvaliti in je potem z večjim uspehom tudi kaj pogrjal ali na kaj opozoril:

»Splošen vtis, ki ga dobim o tem Vašem delu naloge, je: Resnično vsestranska obravnava, nič izpuščenega. Vendar bi si pa želel kje, morda ob koncu tega dela, prav izrazitega poudarka na tistem, kar je najvažnejše; torej nekega povzetka vsega, kar ste v tem delu povedali – v tem povzetku pa poudarek na nečem, kar je kakor razgledni stolp za gledanje na vse drugo (...) Zdajle mi je pa prišlo na misel, da bi se morali vsaj nekoliko ozreti tudi k sosedom na Hrvaško. Hrvatje imajo nekatere zelo lepe pesmi, boljše glasbeno in morda tudi po besedilu, kakor so naše – vsaj tako sem včasih slišal.«

»Včasih uporabljate pridigarske izraze. Vživeti se boste morali v vlogo, ki jo boste imeli pri pisanju znanstvenega dela in pri obrambi 'zoper ljudi, ki jim je vsak pridigarski izraz odvraten'. Skušajte se vživeti v pojmovanje človeka, ki dela npr. na slavistični fakulteti ali študira svetno zgodovino. In potem pišite tako, da bo on mogel poslušati, čeprav morda niti ne veruje, le da priznava, da nekdo drugi veruje, pa kljub temu objektivno znanstveno raziskuje.«

»Sami pač vidite, da bo treba sem in tja še kaj dostaviti. To pa je mogoče presoditi le v zvezi s pogledom na celoto. Gotovo sami spoznate, da ste v marsičem zdaj po dolgem razmišljanju in pisanju postali v marsičem bolj zreli. Zato boste skušali tudi v ostale, že pripravljene osnutke vnesti kaj novega, kaj popraviti, strniti, skrajšati, dostaviti.

»Mislim, da gre Vaša razprava že proti koncu. Treba bo premisliti tudi razna metodična vprašanja: numeracija odstavkov, morda spremenitev označbe kakih naslovov, da ne bo preveč stereotipno, vendar pa enotno in pregledno – da omenim le najbolj zunanje stvari. Zdaj ko imate v večini že vse napravljeno, boste dopolnila ob novi literaturi čisto brez težav vnesli.«

Profesor Strle je kot dušni pastir sam veliko razmišljal o cerkvenih pesmih: »Pri naših pesmih vidim pomanjkljivost zlasti v tem, da ni nobene o krstu, in sploh o veličastvu božjega življenja ni kaj posebnega. Morda je odrešenje gledano vse preveč na črti negativnega in pa na črti nauka (kar je zlasti sad razsvetljenske dobe, čeprav je le ne smemo pretirano omalovaževati).«

Bil je vsestransko uravnovešen, zato je bil proti vsakemu pretiravanju: »Glede velikonočne skrivnosti je treba biti previden, da ne zaidemo v nasprotno pretiravanje. Najti moramo ravnotežje! Glavna napaka je bila dolgo v tem, da ni bilo zavesti o tesni povezanosti med obema vidikoma in nato zlasti v tem, da je Kristus tudi vstal za nas, ne le umrl, in da je njegov 'prehod k Očetu' temelj za naš prehod.«

Skoraj preroške so njegove besede: »Danes morajo zaradi posebnih razmer biti linije verskega življenja bolj jasne, bolj osredotočene na tisto, kar je v resnici središčnega. Zunanosti bodo kajpada še ostale, a dobiti morajo jasnejšo zvezo s središčem in jedrom krščanstva in z notranjim dinamizmom Kristusovega misterija, ki mora dobiti jasnejše poteze zato, ker se v nekem pogledu res vračamo v predkonstantinsko dobo.«

Profesor je sam gojil lep jezik, zato je to pričakoval tudi od študentov. Napačne izraze je popravil na robu naloge, večje 'cvetke' pa je posebej napisal na list. Opozoril me je:

»Ne piše se 'onostranstvo', 'onostranski', ampak 'onstranstvo', onstranski. »'Bog-človek' ni dobro. Morda Bogo-človek, še rajši učlovečeni Bog, božji Sin.« »'Zunaj Cerkve' je prav, ne pa 'izven Cerkve'. Na to nas je opozoril pred kratkim Gradišnik.«

»Spet sem naštel nekaj nepotrebnih hrvatizmov. 'Deležiti' na ste se naučili pri nekaterih profesorjih, a to se ne bo obdržalo, že zato ne, ker je nejasno in nepotrebno, ko vendar jasneje in lepše rečemo: biti deležen tega in tega, imeti delež pri, in podobno.«

»Mislim, da pišete v splošnem dober jezik, če upoštevamo, kako danes tudi mnogi slavisti postajajo površni. 'Preko' SP odsvetuje, čeprav ne prepoveduje; namesto tega hoče imeti 'prek'. 'Malo' se meni zdi včasih dvoumen izraz in rajši uporabljam vsaj v takem pomenu 'nekoliko'. Ne vem, zakaj so nekateri začeli namesto 'kaka žena' vedno uporabljati 'kakšna žena'.«

Kreposten človek

Profesorja Strleta je krasila izredna delavnost, kakršno je pričakoval tudi od svojih učencev:

»Pridno delajte, da se Vam bodo odpirale vedno nove perspektive, na katere Vas bom skušal vmes, ko mi boste od časa do časa kaj prinesli, opozarjati. Tako boste rastli in res organsko rastli v solidnega teološkega raziskovalca. Prepričani bodite, da je tudi to kamen v zgradbi duhovnega življenja.«

Veličina človeka se pokaže v njegovi pristni ponižnosti. Tak človek prizna tudi svoje napake in omejenosti: »Ravno jaz sem marsikdaj napravil kako veliko napako.« »Bodite tudi do mojih pripomb kritični, saj so premalo časa zorele.« »Ne rečem, da so vse moje pripombe docela utemeljene in morda tudi kateri od popravkov ne.« »Mislim pa, da je treba biti kritičen tudi zoper kritike. Samostojnosti, če ni trmasta in nedovzetna za razloge drugih, se prav nič ne bojte, marveč jo dobro uveljavite – tudi nasproti meni.«

»Na hitro sem predelal, kar ste mi poslali. Dal sem kar zraven svoje pripombe, pri katerih pa nočem vztrajati za vsako ceno, če mi boste dokazali, da je po Vaše bolje (marsikje sem tudi nakazal, da sem pripravljen odstopiti od svojega). Morda nisem kje razumel, kako hočete ukreniti s podnaslovi in podobno.«

Hotel je, da študij ne zamori duha molitve in poglobljenega duhovnega življenja: »Vsakdo izmed vernih ljudi pa bi bil žalosten, če bi se izpraznili Vi in Vaši sobratje ter postali sprijena sol. Ali ni važno, da vsi molimo, v globoki ponižnosti in zaupanju, da bi se izpolnili božji načrti ljubezni in luči, ne pa samo dopuščanja?« »Jaz še posebno ne bi niti od daleč želel, da bi odložili pravega redovniškega duha, prav duha Vašega reda, ki se mi zdi, da bi moral in mogel tako blagodejno izžarevati tudi na našo duhovščino in potem na vse božje ljudstvo.«

»Ne utrudite se in ne obupajte! Molite k Svetemu Duhu in Materi božji!«

Že ti drobni utrinki razodevajo, da je bil Božji služabnik Anton Strle odličen mentor in pedagog ter nadvse ponižen in goreč

Kristusov duhovnik, z izrazitim psihološkim čutom do študenta.
V vsem tem se razodeva njegova svetost.

Opombe

¹ Anton Štrukelj, Gorečnost za sveto teologijo v spisih božjega služabnika Antona Strleta, v: Brezjanski pogovori 2015, Božji služabnik Anton Strle – z geslom »Povsod Boga«, 31.

Navajamo podatke o doktorskih disertacijah pod mentorstvom prof. dr. Antona Strleta:

¹ Leonard Oreč OFM, Mariokoncentrizam u pučkoj pobožnosti i djelima pisaca u Bosni i Hercegovini za turske uprave 1463-1878. (Diss. leta 1956). Glej Zbornik razprav teološke fakultete v Ljubljani, Ljubljana 1962, 383 str.

² Marijan Smolik, Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja, Ljubljana 1963, 312+100 str.

³ France Oražem, Dogmatični nazori Primoža Trubarja in njegova odvisnost od početnikov reformacije, Ljubljana 1964, 210 str.

⁴ P. Anton Nadrah O.Cist., Cerkvene ljudske pesmi v liturgiji. Oznanjevalno-liturgična vrednost cerkvene ljudske pesmarice iz leta 1961, Ljubljana 1969, delni natis 104 str.

⁵ Ivan Pojavnik, Človek na meji dveh vesolij. Nekateri vidiki iz teološke antropologije sv. Gregorija iz Nise, Ljubljana 1975, 255 str.

⁶ Ciril Sorč, Soočenje z Moltmannovo teologijo upanja. Mesto Moltmannove teologije upanja v moderni teologiji in njen pomen za naš čas, Vipava 1980, 268 str.

⁷ Anton Štrukelj, Življenje iz polnosti vere. Teologija krščanskih stanov pri Hansu Ursu von Balthasarju, Ljubljana 1981, 384 str., ponatis 1986 in 1995. Nemško: Leben aus der Fülle des Glaubens. Theologie der christlichen Stände bei Hans Urs von Balthasar, Verlag Styria, Graz-Wien-Köln 2002, 367 str. Ruska izdaja pred izidom.

⁸ Božo Lujič, Iskustvo Boga i čovjeka u Jeremijinoj knjizi, Zagreb 1983, 153 str.

⁹ Andrej Pirš, Duhovni lik škofa Friderika Baraga, Leskovic 1983, delni natis 236 str.

¹⁰ Marijan Peklaj, Sveto pismo, izročilo in Cerkev v predgovorih Jurija Dalmatina v Bibliji 1584, Ljubljana 1984, 384 str.

¹¹ Mijo Bosankič, Samosaočjenje Božje, središnji teološki pojem Karla Rahnera, Plehan 1985, 193 str.

¹² Vlado Zupančič, Božja ljubezen kot središčna teološka misel pri Luku Jeranu, Dramlje 1993, 278 str.

¹³ Silvester Novak, Temeljne teološko-duhovne teme sv. Avgušтина v »razlagah psalmov«, Ljubljana 1992, delni natis 76 str.

TAMARA GRIESSER-PEČAR

Anton Strle v zaporu in pred sodiščem

Po koncu druge svetovne vojne maja 1945 je Slovenijo zapustilo 275 duhovnikov. Z njimi je odšel tudi prof. Anton Strle. Začetek maja je že zapustil Novo mesto in se napotil s skupino civilistov v Ljubljano. Na poti – pri Zalogu oz. Črnučah – so jih prestrašile govorice o obstreljevanju Ljubljane in so se napotili preko Gorenjske na Koroško. Iz Vetrinja so skupaj z domobranci Britanci vrnili tudi vojne kurate in še sedem svetnih duhovnikov. Profesor verouka v Novem mestu Anton Strle je na Koroško pobegnil skupaj s p. Anastazijem Bajukom in fr. Pijem Golijem. Zajet je bil pri Železni kapli in prepeljan v koncentracijsko taborišče Škofovi zavodi, kamor so prepeljali tudi del vrnjenih iz Vetrinja, tudi nekatere vojne kurate. Medtem ko so vojne kurate odpeljali na morišča in se je sled za njimi izgubila, so 18. julija 1945 brez obsodbe izpustili profesorje, tudi Strleta – in to še predno je bila izrečena amnestija meseca avgusta. Eden od profesorjev, Alojzij Strupi, je zaradi nečloveškega ravnanja v koncentracijskem taborišču umrl 18. avgusta 1945. Po izpustu je Strle pomagal mesec dni pri dušnem pastirstvu v stolnici, bil potem do decembra 1946 pomožni kaplan pri sv. Petru v Ljubljani. Po odhodu Dušana Rueha k vojakom pa je do aretacije julija 1947 opravljal službo stolnega vikarja.¹

Kar nekaj vernikov, tudi duhovnikov, je bilo po vojni kaznovanih zaradi sodelovanja s Katoliško akcijo (KA), ki je bila po komunističnem prevzemu oblasti prepovedana. Ožigosana je bila kot izdajalska, ilegalna organizacija s protidržavnim značajem, »zdržba, ki ima za cilj, da bi z nasiljem zrušila obstoječo ureditev v FLRJ« in eden »najbolj reakcionarnih vojnih odredov katoliške cerkve v borbi proti progresu«². Ker je bila KA označena kot ilegalna,

protidržavna organizacija, je vsak, ki je bil njen član, po mnenju Udbe in sodišč avtomatično deloval proti državni ureditvi Jugoslavije in je za to moral biti kaznovan. Zadostovalo je torej, da je nekdo bil član KA. Za oblast je bila in ostala Katoliška akcija »v bistvu fašistična organizacija ter je po svojem delovanju predstavljala špijonsko združbo.«³

Prav zaradi KA se je znašel na zatožni klopi v Novem mestu tudi stolni vikar Anton Strle. Aretiran je bil 26. julija 1947, javna razprava na okrožnem sodišču v Novem mestu (K 193/47) pa je bila je bila 1. septembra istega leta. Predsednik sodišča je bil Boris Sartori, sodniki-porotniki pa Franc Hočevar in Jože Udovc, zapisnik pa je vodila Darka Jesenko. Tožilstvo je zastopal javni tožilec Edi Grgič. V ta proces so bili vključeni še šivilja iz Šmihela pri Novem mestu Vera Štekar, ki je bila med okupacijo predsednica KA v Šmihelu, šolska sestra v Šmihelu s. Darina (Marija) Ogulin, provincialna prednica šolskih sester de Notre Dame v Šmihelu s. Stanislava Babnik, gospodinjska pomočnica Ana Štekar ter Jožefa Pungerčar z Gruče pri Št. Jerneju.

Kazensko preiskavo je do leta 1951 vodila tajna politična policija UDV. Vsa zaslišanja obtoženega Strleta je torej vodila organizacija, za katero je bila Katoliška cerkev – in to vse do osamosvojitve – sovražnik številka ena. Po ugotovitvi Ustavnega sodišča RS je bil Uprava državne varnosti (Udba) zločinska organizacija pod vodstvom totalitarne komunistične partije. Obtoženec je za zagovornika zvedel šele na javni razpravi in se zato ni mogel pripraviti na obrambo in zagovor. Tudi Strle in soobtoženi niso dobili pravočasno obtožnice, da bi se lahko pripravili za zagovor. Obtožnico z datumom 29. avgust 1947 je Okrožno sodišče prejelo šele 30. avgusta 1947, 1. septembra pa je bila javna razprava.⁴

Zanimivo je, da Antonu Strletu niso očitali, da je leta 1944 izdal življenjepis Lojzeta Grozdeta, ki so ga partizani 1. januarja 1943 na poti domov umorili. Grozde je bil v zadnjem srednješolskem letu, hotel je v bogoslovje. Bil je aktivni član KA in Marijine družbe, bil pa je tudi gojenec »Marijanišča«, in Strle je bil tam prefekt. Jožefu Pogačniku, poznejšemu nadškofu, ki je bil ravnatelj Marjanišča, so

na okrožnem sodišču v Ljubljani avgusta 1946 med drugim očitali, da je dovolil, da je visela Grozdetova slika po učilnicah. Grozde je bil dober dijak in Pogačnik ga je postavljajl v vzgled. KA pa ga je proglasila za mučenca.⁵

Obtožnica je Veri Štekar, ki je bila med okupacijo predsednica KA v Šmihelu in je sodelovala s kaplanom Karlom Wolbangom, očitala, da je za kaplana zbirala podatke o politični pripadnosti prebivalcev Šmihela. Vera Štekar je po vojni, kot ji je očitano sodišče, zaradi svojega izdajalskega početja pobegnila na Gručo pri Št. Jerneju, kjer se je skrivala pri Pungerčarjevi. Dr. Anton Strle je prišel v Novo mesto že novembra 1944 in je od kaplana Karla Wolbanga prevzel mesto asistenta pri dijaški KA. Sodišče mu je očitano, da *»je bil po osvoboditvi v pismenih in osebnih stikih z ilegalno obtoženko Štekar Vero vedoč, da se ta skriva pred oblastmi, ji nudil moralno pomoč s tem, da ji je svetoval, da naj potrpi in jo tako odvrnil, da bi se prijavila oblastem.«* S tem je *»osebi, ki je pobegnila pred oblastjo, nudil pomoč.«* Strle je zanikal, da bi odsvetoval soobtoženi Štekarjevi, da naj se ne prijavi oblastem, pri tej izjavi je vztrajal tudi po tem, ko so mu pokazali njen zapisnik. Če je to izjavila, tako Strle, ga je napačno razumela. Ker je bila po poklicu šivilja, pa je morala delati na polju, ji je rekel, da naj potrpi. Težave glede skrivanja niso spadale pod njegovo pristojnost, temveč v pristojnost dušnega pastirja v Št. Jerneju, kjer je stanovala, zato se ni čutil dolžnega, da to prijavi.⁶

Obtoževali so ga tudi, *»da je po osvoboditvi v svoji pridigi v Ljubljani v cilju, da odvrča ljudstvo od nedeljskega prostovoljnega dela na obnovi naše domovine, govoril, da je nedeljsko delo hlapčevsko in ko tako za katoličane prepovedano.«* S tem da je *»v cilju odškodovanja narodnogospodarskih koristi odvrčal ljudi od dela.«* Končno mu je bilo očitano, *»da je po osvoboditvi zbiral podatke za reakcionarne kroge v Ljubljani o razmerah in delu na mladinski progi Brčko–Banoviči, o metodi in učni snovi na srednjih šolah, o udejstvovanje mladine in tudi o tem, da so neko mater prijemali, ker je vzgajala otroke katoliško.«* S tem pa da je *»zbiral podatke za državo važnega značaja z namenom izročiti jih nepoklicani osebi«*⁷.

Vsem obtoženim je sodišče v sodbi očitalo, »da so bili v času narodnoosvobodilne borbe pristaši belogardističnega domobr. pokreta in tudi po osvoboditvi niso pokazali nobenih znakov, da hočejo sodelovati z ljudsko oblastjo, temveč so se izrazito izkazali kot njeni nasprotniki.« Za Strleta posebej pa so napisali: »Tako je obtoženec dr. Strle Anton kot kaplan imel pridige v stolnici v Ljubljani po lastnem priznanju pred služkinjami in kuharicami, ki so inteligenčno slabo razvite i.s. na ta način, da so bile pridige sicer besedno v skladu z navodili škofijskega ordinarijata, toda preprosti ljudje so te pridige razumeli popolnoma drugače. Kakor to predpostavlja obtoženec, namreč da so bila naperjena proti ljudski oblasti. Tako je obtoženec tudi pridigal, da je nedeljsko delo hlapčevsko in kot tako za katoličane prepovedano, kar je bilo ravno v času, ko se je vršila po vseh slovenskih cerkvah ofenziva proti udarniškem delu.«⁸ Strle sam je med zaslišanji pojasnil, da ni imel nikoli namena prižnice izrabljati za propagando proti »ljudski oblasti«, tudi da ni bil njegov namen govoriti proti njej, opozarjal pa da je na napake. V časopisih so se vrstili številni članki, ki so smešili vero, vendar, tako Strle, direktno ni nastopal proti, ni pa izključeval, da je to delal indirektno. Pridigal je, da je za katoličane hlapčevsko delo v nedeljo prepovedano, če za to ni važnega vzroka. Ako je podan tak vzrok, pa je prepustil presoji vernikov.⁹

Strle je po mnenju javnega tožilca z zvijačo odvrčal ljudi od nedeljskega prostovoljnega dela. Grgič je še navajal, da v času okupacije »protiljudska duhovščina«, kot jo je imenoval in v katero je vključeval tudi Strleta, »niti z besedico ni omenila nedeljsko kopanje strelskih jarkov in drugih del v pomoč italijanski in nemški vojski, ki so služila v borbi proti slovenskemu ljudstvu.«¹⁰ Ni potrebno posebno poudarjati, da je to nesmisel, saj bi okupator nekoga, ki bi kaj takega počel, takoj kaznoval.

Javni tožilec je Strleta označil kot posebno nevarnega: »Družbeno nevaren in v svojem protiljudskem delovanju izredno prefinjen je obt. Strle Anton. Ta je po osvoboditvi zaradi svojega protiljudskega delovanja skušal pobegniti v inozemstvo, vendar je bil na pobegu prijet in kratek čas priprt, nakar je bil deležen amnestije. Veliko-

dušnosti ljudske oblasti pa po osvoboditvi ni cenil, ter z vso silo, ter intelektualnimi sposobnostmi vrgel na gonjo zoper ljudsko oblast. V tem delovanju pa je bil skrajno previden, ter se je zvijaško posluževal svojega vpliva, ter lahkovernosti ljudstva.»¹¹

Strle je na zaslišanju pojasnil, da je imel pridige kot stolni vikar vsako nedeljo in ob praznikih ob 6 uri zjutraj. Pri jutranjih pridigah se je držal osnutka škofijskega ordinariata, če je kaj izpustil ali dodal je to večinoma sporočil kanoniku Josipu Šimencu. Imel pa je pridige tudi pri krščanskem nauku. Govoril pa da je prosto, čeprav jih je koncipiral. Za vsebino je uporabljal teološke knjige, za ilustracijo pa je bral tudi *Slovenski poročevalec*, *Mladino* in brošure: Škrl, *Postanek človeka*; Iljin, *Kako je človek postal velikan*; Svetozar Markovič, *Realna smer v znanstvu in življenju*. Poleg tega pa je vzel tudi razne primere iz življenja, ki jih je slišal od učencev ali tistih, ki so prihajali v župnišče.¹²

Grgič je Strleta obtoževal, da se poslužuje laži. Kot primer je navedel, da je Strle govoril o materi, ki jo je oblast prijela, ker je vzgajala svojega otroka v katoliškem duhu. S tem da je »z lažjo skušal doseči vtis, da ljudska oblast prepoveduje vzgajanje otrok v katoliškem duhu in po volji staršev, čeprav je splošno znano, da so Cerkve v Sloveniji polne vernikov, ki nemoteno opravljajo svoje verske dolžnosti.«

Med hišno preiskavo so pri Strletu našli podatke o progi Brčko–Banoviči, srednješolskem učnem načrtu, metodi in učni snovi, je dalje navajal tožilec. Reakcionarno časopisje in radiopostaje poročajo enostransko o Jugoslaviji in se pri tem poslužujejo »protiljudskih elementov«, od katerih dobivajo taka poročila. »Vsebina teh tujih sovražnih poročil, pa se tiče tudi snovi in podatkov, katere je zbiral obt. Strle.«¹³ Dodal je še: »kakor je slovensko ljudstvo obsodilo vse izdajalce, ki so med okupacijo delovali zoper lastni narod in se z gnusom odvrnili od njih, tako obsoja tudi vse delovanje protiljudskih oblasti za katero je bilo danih ogromno žrtev.« Ljudstvo se žrtvuje za petletni gospodarski načrt, ker so žrtve potrebne, obsoja pa »one škodljivce, ki nadaljujejo zločinsko delo zoper interese ljudstva.« Po njegovem je bilo že večkrat dokazano, da prihaja

iniciativa in vodstvo takega protiljudskega delovanja iz vrhov cerkvene hierarhije, »katera pa v te zločine pošilja predvsem še oni majhni del zapeljancev«. ¹⁴ Podatke o razmerah in delih na progi Brčko–Banoviči, tako Strle na zaslišanjih in med javno razpravo, ni zbiral za druge, temveč za svojo osebno objektivno presojo. Je tudi na katehetskem sestanku poudaril nekoč, da je potrebno vse, kar je pozitivno, sprejemati. ¹⁵

Sodišču so kot dokaz, da Strle ni zbiral podatke za sebe, temveč za to, da bi gradivo dostavil »reakcionarnim krogom, ki bi potem vršili propagando v inozemstvu proti sedanji ljudski oblasti«, predložili pismo, ki ga je poslal kaplan v Novem mestu ¹⁶ Jožef Jurak, ki je pobegnil v Italijo in ga je sodišče zato brez sodnega postopka označilo kot vojnega zločinca, pa ugotovitve iz montiranega Nagodetovega procesa. ¹⁷

Dr. Strle je bil obsojen na pet let odvzema prostosti s prisilnim delom in tri leta izgube aktivne in pasivne volilne pravice, Vera Štekar na štiri leta odvzema prostosti s prisilnim delom in tri leta izgube aktivne in pasivne volilne pravice, s. Darina Ogulin na tri leta odvzema prostosti s prisilnim delom in dve leti izgube aktivne in pasivne volilne pravice, Jožefa Pungerčar na eno leto odvzema prostosti s prisilnim delom in izgubo aktivne in pasivne volilne pravice za eno leto, s. Stanislava Babnik zaradi starosti le na sedem mesecev odvzema prostosti in Ana Štekar na šest mesecev odvzema prostosti s prisilnim delom.

Kazen je prestajal malo več kot mesec dni v Novem mestu, potem skoraj dve leti v Ljubljani, eno leto in pol v Mariboru, nato zopet nekaj tednov v Novem mestu in nato na Žalah in Medvodah. Kazen je odslužil 26. julija 1952, omejitev državljskih pravic pa mu je potekla 26. 7. 1955. O njegovem zadržanju v zaporu zvemo nekaj od križnika Jožeta Šavore. V jetniški sobi svoje sodbe ni podrobneje razlagal, pri dnevnih političnih razpravah nikoli ni sodeloval, njegovo načelno stališče proti komunizmu in komunistični diktaturi pa je bilo neomajno. V pogovorih o cerkvenih vprašanjih, o razmerju Cerkve in države je vedno zastopal strogo nepopustljivo stališče. Ob Kardeljevem govoru leta 1947 in sledeči

demonstraciji pred škofijo je bil ves iz sebe, češ, potem pa komunisti govorijo, da vlada pri nas verska svoboda. Hočejo, da bi ljudje Cerkvi obrnili hrbet, pa se bridko motijo. Ljudje vedo, da se tako proti Cerkvi ne sme postopati, zato se v svojem mišljenju ne bodo dali omajati. Poudaril je, da se bo za pravo svobodo Cerkve vedno boril in prepričan je bil, da bo svoboda prišla.¹⁸ Anton Pipan, ki je bil paznik v kazensko-popravnem domu v Mariboru, je v svojem pričevanju leta 2005 navedel, da je Strle od vseh duhovnikov največ bral in da je dobro poznal zgodovino. Veliko je molil, se je spominjal prejšnji paznik, zaupal pa da ni nikomur, »ker je nekoč na zaslišanju prepoznal svoje besede, ki jih je izrekel nekomu«. Na drugi strani pa ni nikogar obrekoval, tudi svojih zasliševalcev ne. »Bil je trdna osebnost. Ni pustil, da bi se z njim kdo igral. Imel je res močno hrbtenico.« Dodal je še: »Gospod Strle je bil res velik človek! Če pa kaj ni bilo v redu, je vzkipel. Bil je oster. Nikogar se ni bal. Dober človek je bil!«¹⁹.

Nadškof dr. Anton Stres je kot zakoniti zastopnik Nadškofije Ljubljana na Okrožno sodišče Novo mesto vložil 27. 12.2012 zahtevo za varstvo zakonitosti.²⁰ Zastopala ga je odvetnica Lidija Grbec. Hkrati je zahteval tudi izločitev iz postopka predsednika vrhovnega sodišča Branka Masleša, ker je bil član vladajoče KP in ker naj bi kot preiskovalni sodnik sodeloval pri verifikaciji umorov na državni meji²¹, in vrhovne sodnice Vesne Žalik, ker je bil njen krvni sorodnik v povojnem času funkcionar Javnega tožilstva LRS, kar vzbuja dvom o nepristranskosti.²² O zahtevah za izločitev je odločal kar Masleša sam in s tem kršil ustavno načelo o nepristranskosti, ki velja v pravnih državah.²³ Naj bi veljalo tudi v Sloveniji.

Zahteva za varstvo zakonitosti navaja številne bistvene kršitve kazenskega postopka in kršitve določb kazenskega zakona. Ker je vodila kazensko preiskavo UDV, je bila obtožnica nezakonita, v pripravljalnem postopku in preiskavi obtoženec ni imel pravnega zastopnika, sodišče ni pravočasno vročilo obtožnice obdolžencu in zagovorniku, zato mu ni ostalo dovolj časa, da bi se pripravil na zagovor. Opisi dejanj so bili nejasni, dokazi niso bili predloženi, po opisu ni bilo moč ugotoviti kaznivega dejanja po Zakonu zoper

narod in državo in Zakonu o zatiranju nedovoljene trgovine, nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže, Strle je bil kaznovan po zakonu, ki ga ob času očitane dejanja še ni bilo. Strle je bil obsojen tudi zaradi vohunstva, vendar mu sodba ne očita nobenega zbiranja »podatkov, ki po svoji vsebini predstavljajo posebno varovano vojaško ali državno tajnost.« Tudi ne navaja nobenega namena, zakaj naj bi zbiral podatke. Strleta so obsodili zaradi kaznivih dejanj po ZKLD, npr. čl. 3 (vojno zločinstvo), čl. 3 tč.10 (vohunstvo), čl. 3 tč.14 (pomoč storilcem kaznivih dejanj zoper narod in državo), čl. 5 tč. 15 (gospodarska sabotaža itd.). Manjka časovna opredelitev, piše »po osvoboditvi«. Izrek sodbe o tem, da je ljudi odvrčal od dela s ciljem, da gospodarsko škoduje koristim ljudi, je bil nedoločen in nejasen, tudi sodba ni ugotovila družbene nevarnosti obsojenčevih dejanj. Ker so bile v postopku kršene bistvene določbe kazenskega prava, predvsem pravica do poštenega zagovora in obrambe, je v zahtevi za varstvo zakonitosti navedena naslednja ocena: »Gre za procesno in materialno nezakonito sodbo, izdano z namenom zatiranja človekovih pravic in svoboščin idejno in politično drugačnih državljanov, za tipično sodbo revolucionarnega, t.j. zločinskega prava in pravosodja.«²⁴

Vrhovno sodišče v senatu, ki so ga sestavljali predsednik Branko Masleša, ter vrhovni sodniki Maja Tratnik, mag. Damjan Florjančič, mag. Kristina Ožbolt in Vesna Žalik, je zahtevi za varstvo zakonitosti 6. junija 2013 ugodilo po Zakonu o kazenskem postopku, kot je predlagal tudi vrhovni državni tožilec Boris Ostruh 25. aprila 2013.²⁵

Anton Strle se je 24. oktobra 1956 ponovno znašel na zatožni klopi pred okrajnim sodiščem v Ljubljani pod predsedstvom Andreje Jadek in ob sodelovanju sodnikov porotnikov Dušana Obersnela in Slavka Cvetka ter zapisnikarice Brede Gselman. Njegov zagovornik je bil dr. Jakob Mohorič. Obsojen je bil na šest mesecev in na plačilo stroškov kazenskega postopka zaradi kaznivega dejanja po čl. 119/3 Kazenskega zakonika, ki pravi: »Kdor z žalitvijo državljanov ali kako drugače zbuja narodnostno, plemensko ali versko nestrpnost, se kaznuje z zaporom do dveh let.«²⁶ »Z

žalitvijo državljanov« naj bi »vzbujal versko nestrpnost s tem, da je dne 15.11.1955 leta v stanovanju Žigon Cecilije v vasi Grčarevec 12 ob priliki njunega razgovora glede verouka dejal, da bi morala njenega sina Antona, s palico prisiliti k temu, da bi posečal verouk in da bo ostal pretepač, pijanec, skratka slab človek, če ne bo hodil k verouku in v cerkev ter da je sama lenoba ker ne hodi v cerkev in da so ljudje v vasi slabi, da so pretepači, pijanci in ubijalci.«²⁷ Priča Cecilija Žigon je to na obravnavi vse tudi potrdila.

Strle je v svojem zagovoru navedel, da je 12.11.1955 res obiskal omenjeno družino Žigon, ker je hotel vedeti, zakaj sin ne prihaja k verouku, čeprav ga je mati prijavila. Žigonova sama je povedala, da otroci ne ubogajo in da bi jih bilo potrebno kaznovati s palico in je navedla primer svoje matere, ki je vzgojila pet otrok. Zanimal je, da bi rekel, da bi morala s palico sina prisiliti, da bi hodil k verouku, govoril je samo o splošnih vzgojnih ukrepih. Zanimal je tudi, da bi se o sinu izrazil, da bo postal pretepač oz. slab človek, če ne bo hodil k verouku. Govoril pa je o sebi in rekel, da bi sam postal po vsej verjetnosti slab človek, če ne bi imel vere in da ga je vera obvarovala marsičesa slabega. Ko mu je Žigonova tožila, da redko prihaja v cerkev, ker je ta tako daleč, pa je pripomnil: »Gospa, če ni tukaj kaj lenobe.« Absolutno je tudi zanimal, da bi žalil ljudi iz Grčarevca in govoril, da so slabi, pijanci in podobno, da pa je Žigonova rekla, da so dostikrat tisti, ki hodijo v cerkev in prejemajo obhajilo, slabi in da radi opravljajo.

Čeprav ni bilo nobenih drugih dokazov, je po navadi montiranih procesov sodišče verjelo Žigonovi z argumentom, da »sodišče ni našlo nobenega razloga, da priči ne bi verjelo. Nasprotna priča Žigon Cecilija je naredila na sodišče verodostojen in resnicoljuben vtis.« Na drugi strani pa je zavrnilo zagovor obtoženca, češ da »svojih trditev z ničemer ni podkrepil oz. dokazal.« Sodišče je zaključilo: »Torej ni dvoma o tem, da je obdolženec inkriminiranega dne v pogovoru z Žigon Cecilijo rabil inkriminirane besede, kot je navedeno v tenorju sodbe«. Tukaj je bil prav tako kršeno pravno načelo. Sodišče bi moralo obtožencu dokazati krivdo in ne obratno. Zakaj naj bi bilo mnenje omenjen Žigonove bolj verodostojno kot mnenje Strleta?

Sodišče je nadaljevalo »Iz vsebine izrazov, ki jih je obtoženec porabil v pogovoru z Žigon Cecilijo je razviden naklep obdolženca, da je pri Žigonovi hotel doseči, da bi s temi besedami opredelil, kateri ljudje so v vasi na splošno dobri, kateri pa ne. Saj je sam obtoženec rekel v svojem zagovoru, da smatra, da so ljudje v vasi Grčarevci najslabši v župniji glede verskega pouka. S tem v zvezi je jasno zakaj je za Grčarevce rabil izraze, da so pretepači, pijanci in ubijalci. In da je nedvomno te besede za Grčarevcane rabil samo zato, da so taki zaradi tega, ker ne gredo v cerkev, – ker niso verni. S tem je dejanje in krivda v celoti dokazana. Sodišče je spoznalo obdolženca za krivega kaz. dej. vzbujanje nestrpnosti po čl.119/3 KZ. Po navedenem zakonitem predpisu je bilo izrečena kazen zapora do 2 let. Pri odmeri kazni sodišče ni našlo olajševalnih okoliščin, kot obtežilno pa je našli, da je obd. storil kaz. dej. v povratku.«²⁸

Na Strletovo pritožbo je Okrožno sodišče kot pritožbeno sodišče pod predsedstvom Jožeta Pernuša, ob sodelovanju sodnikov Jožeta Fistra in Stanka Klavska kot članov senata ter Zofije Vrkljan kot zapisnikarice razsodilo, da se pritožbi deloma ugodi. Oproščen je bil obsodbe, da je ob obisku rekel, da bi morala sina s palico prisiliti, da obiskuje verouk in da bo sicer postal pretepač, pijanec, skratka slab človek. Ostala pa je obsodba, »da so ljudje v vasi slabi, da so pretepači, pijanci in ubijalci.« Pritožbeno sodišče je pritrnilo Strletu, »da verske nestrpnosti ni mogoče vzbujati med verniki iste religije« in da je pri Žigonovi karal le versko mlačnost, neizpodbitno pa da je ugotovljeno – in tukaj se opira sodišče zgolj na pričevanje Žigonove – »da je izrekel obdolženec o drugih vaščanih iz Grčarevca zelo zaničevalno sodbo s tem, da jih je označil kot slabe, kot pretepače, pijance in ubijalce«. S tem da je rekel, da bo tudi sin tak, če ne bo hodil k verouku, je jasno povedal, »da so v njegovih očeh moralno pozitivni samo oni vaščani, ki se podrejajo cerkvi in udeležujejo verskih opravil ter izpolnjujejo druga njena pravila.« Kazen pa se mu je znižala na dva meseca zapora.²⁹

V imenu ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Antona Stresa je vložila pooblaščenca odvetnica Lidija Grbec zahtevo za varstvo zakonitosti 28. decembra 2002³⁰ in sicer »zaradi bistvene kr-

šitve določb kazenskega postopka in zaradi kršitve določb kazenskega zakona«. ³¹ Navaja, da sodba »nima ustrezne dokazne ocene«, ker ne navaja ustreznih dokazov. Ni navedbe o tem, katere državljane je obsojenec užalil, pri kom so žalitve vzbudile versko nestrpnost in kako se je ta kazala, ter kakšno konkretno škodo bi naj ta žalitev povzročila. »Izpodbijana sodba je procesno in materialno nezakonita. Izdalo jo je nepravno, revolucionarno sodišče v nezakonitem postopku, v katerem so katoliškemu sodniku očitno pristransko sodili zgolj sodniki komunisti zgolj z namenom zatiranja človekovih pravic in svoboščin idejno in politično drugačnih državljanov.« ³²

Vrhovno sodišče Republike Slovenije v senatu, ki so ga sestavljali predsednik Marko Šorli in člani Maja Tratnik, mag. Damijan Florijančič, mag. Kristina Ožbolt ter Barbara Zobec, je zahtevi za varstvo zakonitosti 24. oktobra 2013 po več kot desetih letih ugodilo in ga obsodbe oprostilo. Opiralo se je tudi na odgovor vrhovne državne tožilke Savice Poreber, ki je 27. junija 2013 navedla, »da je zahteva za varstvo zakonitosti utemeljena, ker v izreku pravnomočne sodbe nevedenemu ravnanju niso opredeljeni bistveni zakonski znaki očitanege dejanja.« »Za pravno opredelitev po tretjem odstavku 119. člena KZ tako zgolj žalitev državljanov ne zadostuje, sa je treba pri kaznivem dejanju žalitev presoјati glede na okoliščine, ki kažejo, da se je zaradi žalitev v nečem konkretizirala verska nestrpnost.« Takega očitka pa opis očitanege kaznivega dejanja, tako vrhovno sodišče, ne vsebuje. ³³

Opombe

¹ Okrožno sodišče Novo mesto, kazenski postopek K 193/47, UI 92/44–15, zapisnik zaslišanja, 28.7.1947.

² Tamara Griesser-Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, Družina: Ljubljana 2005, str. 486.

³ Prav tam.

⁴ K 193/47, zahteva za varstvo zakonitosti; Ob 87/VI.

⁵ Griesser-Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, str. 274.

⁶ K 193/47-43, javna razprava.

⁷ K 193/47-44, sodba.

- ⁸ K 193/47-44, sodba
- ⁹ K 193/47, UI 92/47-21, 3.8.1947, 32.
- ¹⁰ K 193/47, UI 92/43-41, javno tožilstvo v Novem mestu, obtožnica, 29.8.1947.
- ¹¹ K 193/47 UI 92/43-41, javno tožilstvo v Novem mestu, obtožnica, 29.8.1947.
- ¹² K 193/47, UI 92/47-19, zaslišanje 31.7.1947.
- ¹³ K 193/47, Obtožnica.
- ¹⁴ Prav tam.
- ¹⁵ K 193/47-43, javna razprava, 71
- ¹⁶ Bil je kaplan v Šmihelu pri Novem mestu.
- ¹⁷ K 193/47-44, sodba.
- ¹⁸ ARS, AS 1931, Božični proces, Jože Šavora, 1170–71.
- ¹⁹ *Življenje iz vere. Pričevanja o prof. dr. Antonu Strletu ob peti obletnici smrti*, ur. Milanka Dragar, Dragar: Ljubljana 2009, str.298–299.
- ²⁰ To je bilo mogoče na podlagi 30.člena Ustave Republike Slovenije in določb čl. 420 in 421 Zakona o kazenskem postopku v zvezi z določbami 20. Čl. Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o kazenskem postopku (ZKP-G, *Uradni list RS*, 101/2005).
- ²¹ Na podlagi določb 6.točke 1.odst. 39. Člena ZKP, ker so se v državi SFRJ kršile človekove pravice in ni delovala kot pravna država (preambula k temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije)
- ²² K 193/47, zahteva za varstvo zakonitosti, 27.12.2012.
- ²³ Su 29/2013-12, 11.4.2013. »Pravica do nepristranskega sojenja, ki jo zagotavlja prvi odstavek 23. člena Ustave, zahteva, da sodnik ne sme postopati pristransko, tj. dajati prednost eni stranki, oziroma stranko neenako obravnavati. Nepristranskost sodnika je podana, če obstajajo take okoliščine, ki bi pri razumnem človeku zbudile upravičen dvom, da o zadevi ne bo mogel odločati nepristransko.«.(prvi odstavek 6. člena EKČP, 23. člen Ustave) Up-692/04, <http://odlocitve.us-rs.si/sl/odlocitev/US24443>, 11.4.2015. Zakon o pravdnem postopku 1999: Čl.70 »Sodnik ali sodnik porotnik ne sme opravljati sodniške funkcije: če je sam stranka v pravdnem postopku, zakoniti zastopnik ali pooblaščenec stranke ... ali če je bil v isti zadevi zaslišan kot priča ali izvedenec, če je v isti zadevi sodeloval v postopku pred nižjim sodiščem, če so podane druge okoliščine, ki vzbujajo dvom o njegovi nepristranskosti.«
- ²⁴ K 193/47 Zahteva za varstvo zakonitosti, 27.12.2012.
- ²⁵ I Ips 188/2013.
- ²⁶ Kazenski zakonik 1951, str. 77.
- ²⁷ Okrajno sodišče Ljubljana Ks 645/56-4, 24.10.1956.
- ²⁸ Prav tam.
- ²⁹ Kž 971/56.
- ³⁰ To je bilo mogoče na podlagi 30.člena Ustave Republike Slovenije in določb čl. 420 in 421 Zakona o kazenskem postopku v zvezi z določbami 20. Čl. Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o kazenskem postopku (ZKP-G, *Uradni list RS*, 101/2005).
- ³¹ III Ks 645/56, zahteva za varstvo zakonitosti.
- ³² III. Ks 645/56.
- ³³ I Kr 77/2013.

STANISLAV ZORE

Marija Pomagaj, varuj nas vojne!

Spoštovani gospodje škofje, dragi bratje duhovniki in diakoni, dragi bogoslovci, dragi redovniki in sestre redovnice, spoštovani predstavniki državnih oblasti in civilno družbenih organizacij, dragi bratje in sestre romarji. Priromali smo k Mariji Pomagaj, da bi se njej in po njej dobremu Bogu s hvaležnostjo poklonili ob spominjanju 70-letnice konca druge svetovne vojne. Z molitvijo zahvale se oziramo v čas, ko se je po šestletni moriji končalo gorje, ki je pomorilo 50 milijonov ljudi, od tega jih je trideset milijonov umrlo med civilisti.

S kakšnim hrepenenjem so ljudje pričakovali ta dan. Dan, ko bi utihnilo orožje. Dan, ko jih ne bi bilo več strah. Dan, ko se ne bi bali oditi spat, ker ne bi vedeli, ali bo noč minila mirno, ali pa bodo ponoči doživeli nenapovedan obisk, ki pogosto ni jemal samo imetja, živeža in živine iz hleva, ampak je mimogrede vzel tudi življenje tega ali onega gospodarja, žene, sina, hčere. Z obiskom je odšel v noč in nikdar več se ni vrnil. Kako težko so pričakovali čas, v katerem bi lahko orali svoje njive in kosili svoje travnike, v katerem bi lahko želi svojo pšenico in se veselili polnih kašč. Kako težko so pričakovali čas, v katerem bi soseď spet lahko bil samo soseď. Čas, v katerem ne bi bilo potrebno šepetati in se neprestano ozirati naokrog, če te morda ne poslušajo nepoklicana ušesa. Hvala Bogu po Materi Mariji, da je ta dan prišel. Zlo, ki je šest let pustošilo po Evropi in je v vojno norost potegnilo ves svet, je bilo premagano.

Toda kako je mogoče, da se je mrtvaški ples 2. svetovne vojne sploh začel? Mislim, da lahko pritrdimo misli Dobrice Ćosića, ki

pravi: »V sodobnem času se vsaka vojna začne z veliko lažjo. Večja je vojna, večja je laž o njenem cilju!« Kakšne obljube, kako svetlo prihodnost, kakšno veličino so svojemu narodu obljubljali njegovi voditelji. Kakšna blaginja, kakšna vsesplošna enakost in bratstvo sta zvenela iz besed. Vse te obljube so bile laž. Navdihoval jih je hudič, ki je »lažnivec in oče laži« (Jn 8,44). Ljudje so verjeli besedam, ki so donele iz zvočnikov. Dali so se prepričati, da morajo namesto orodja vzeti v roke orožje. Da jim zemlje ni treba obdelovati, ampak jo morajo osvajati. Da jim ni treba proizvajati dobrin, ampak jih lahko vzamejo bogatim. Verjeli so celo, da je treba za osvajanje zemlje in za jemanje dobrin drugim ubijati. In so začeli ubijati. Jude, Rome, Slovane ... Sosome, krajevne veljake, posestnike ...

Res je, bratje in sestre. Niso se vsi dali prepričati, da je treba osvajati zemljo, da je treba jemati dobrine. Mnogi, najbrž kar večina, so bili v to prisiljeni. Raje bi orali njive in delali v tovarnah, a so jim porinili orožje v roke in jim zagrozili: ubijaj, ali pa boš ubit. Ker so mimo domov hodile različne vojske, največkrat ni bila odločitev posameznika, katera vojska ga bo vzela s sabo. Ko so zahtevali, je moral z njimi – v nasprotnem primeru bi trpeli njegovi domači. Zaradi tega so naši možje in fantje nosili uniforme vseh vojskujočih se strani. In ko se danes Bogu zahvaljujemo za konec 2. svetovne vojne, lahko samo v spoštljivi grozi priznamo, da mora naše bogoslužje ostajati zgolj na ravni zahvale za konec vojne in prošnja za mir. Takoj ko bi zapadli skušnjavi, da bi začeli slaviti zmago, bi začeli deliti ljudi, ki so bili ne po svoji krivdi in največkrat tudi ne po svoji odločitvi na tako različnih straneh.

Zato me strese mraz, ko z neznosno lahkostjo in neodgovornostjo lepimo ljudem etikete in prištevamo ene med heroje in druge med izdajalce domovine. Res je, da heroje potrebujejo režimi tega sveta, Bog pa, ki je edini gospodar in sodnik zgodovine, zmaguje z mučenci. Slava herojev traja tako dolgo, dokler obstajajo njihovi spomeniki, mučenci pa so zapisani v knjige večnosti.

Res je, da se je pred sedemdesetimi leti s podpisom nemške kapitulacije formalno končala druga svetovna vojna. A pri nas so bile razmere bistveno bolj zapletene, na kar kaže tudi ugotovitev,

ki jo je leta 1990 je izrekel tedanji predsednik skupščine republike Slovenije: »S konstituiranjem te skupščine lahko menimo, da se je končala državljanska vojna, ki nas je lomila in hromila.«

Ne moremo si torej zatiskati oči pred vso resnico, saj nas bo po Jezusovi besedi resnica osvobodila. Ko je namreč en del Evrope proslavljal mir in svobodo, si je drugi del Evrope nadel črne rute in potihoma, na skrivaj ihtel za pomorjenimi. To so bili strašni časi: eni so igrali na harmoniko in prirejali mitinge, drugi pa so padali v brezna in rudniške rove, za njimi pa so ostajali žalujoči, ki niso smeli žalovati. Prizadeti, ki niso smeli pokazati svoje bolečine. Sirote, ki niso bile deležne sočutja in so bile desetletja zaznamovane. Ob koncu 2. svetovne vojne so nad enimi vihrale zastave, drugi pa so jokali nad svojimi otroki in se niso dali potolažiti zaradi otrok, ker jih ni več (prim. Jer 31,15).

Čeprav se je vojna končala, je po sredi našega naroda zazijal prepad, iz katerega še vedno vpije vprašanje, ki ga je Bog postavil Kajnu: »Kje je tvoj brat?« (1 Mz 4,9). Ali kot je na sprejemu ob 70-letnici konca druge svetovne vojne dejal predsednik republike: »Kako je mogoče, da smo skoraj tri četrt stoletja po koncu druge svetovne vojne odpustili Nemcem in Italijanom, brat bratu pa ne?« Morebiti pa je sedaj, po sedemdesetih letih, končno napočil čas, da se v resnici ozremo naokrog in se vprašamo, kje so naši bratje. V zagovarjanju svojega prav, v obrambi neomadeževanosti lastnih postopkov in korakov, v povečevanju ideologij smo spregledali človeka: človeka, ki je z veseljem živel, človeka, ki je hrepenel po svobodi, človeka, ki se ni mogel odpovedati svojim svetinjam in je zaradi tega moral umreti: človeku življenje lahko vzamemo, srca mu ne moremo vzeti nikoli, lahko si prilastimo oblast nad njegovim telesom, ne moremo pa se polastiti njegove duše.

Zato smo se zbrali na Brezjah, dragi bratje in sestre. Zbrali smo se pri Mariji, ki jo tukaj kličemo z imenom Marija Pomagaj. Zbrali smo se pri tisti Mariji, h kateri se je največkrat dvignil roteč glas bolj iz srca kot iz ust vernih na vseh straneh in v vseh uniformah, ko so bili prestrašeni in so doživljali stisko. K njej so klicali tisoči, ki so jih gnali na morišče in jih premišljeno, organizirano ubijali. K

Mariji Pomagaj so v sedemdesetih letih prihajali tisti, ki niso imeli groba, na katerem bi prižgali svečo in izjokali solzo. Bolečino in žalost so prinesli k Mariji Pomagaj. In k njej so prihajali tudi tisti, ki so v tistih podivjanih časih ostali živi, da so se ji zahvalili. Če boste utegnili, si pogledajte votivne podobe okoli Marijinega oltarja, pa boste spoznali, kaj vse je Marija Pomagaj z materinsko nežnostjo poslušala v vseh teh letih tukaj na Brezjah.

Kot kristjani se zavedamo, da mir neizmerno presega vse naše človeške poskuse. Ljudje podpisujemo premirja in istočasno pripravljamo orožje za novo vojno. Zato resnični mir ni sad zgolj človeških prizadevanj, ampak je vedno tudi sad našega sodelovanja z Bogom. To je papež Frančišek položil na srce diplomatskemu zboru pri Svetem sedežu, ko jim je dejal, da mir prihaja k nam kot dragocen dar Boga, istočasno pa je to tudi osebna in družbena odgovornost, ki jo moramo sprejeti z vso prizadevnostjo. Kot kristjani ne moremo dvomiti, da nam bo Bog naklonil tisto, kar potrebujemo, kot možje in žene pa, ki vsak dan napredujejo na svojem zemeljskem romanju, smo odgovorni za graditev miru. Potrebno je konkretno in usklajeno delovanje, dobro premišljena dejanja, predvsem pa, da je vsak v svojem malem ali velikem vsakdanjem svetu graditelj miru, čeprav imamo različne naloge, dolžnosti in službe. Končni mir bo vzpostavljen šele tedaj, ko bomo prebivali pod novim nebom na novi zemlji. Takrat, ko bo Bog uresničil besede iz Janezovega Razodetja: »Glej, vse delam novo« (Raz 21, 5). Do takrat pa bo mir položen v naše roke. Slonel bo na naši razumnosti in človečnosti, ogrožala pa ga bosta naše prepričanje v svoj prav in naša nepremišljenost. Najbolj pa bo mir ogrožen takrat, kadar bodo v našem svetu ideologije dobile prednost pred človekom, kadar bodo ideje pomembnejše od brata.

Ob našem romanju in ob dejstvu, da je papež Frančišek napovedal sveto leto Božjega usmiljenja, mi že nekaj časa ne da miru naslednje razmišljanje. Kot sem že omenil, je ob koncu vojne sredi našega naroda zazijal prepad. Na eni strani so ostali heroji in tisti, ki so jih poveličevali in slavili, na drugi strani so ostali pomorjeni in tisti, ki so za njimi žalovali, jih objokovali in zanje molili. V sami

sredini pa so ostali tisti, ki so morili. Ne tisti, ki so dali ukaze in so vodili morijo, pač pa tisti, ki so stali ob breznih in žrtvah. Ko pomislim nanje, se mi prav ti zdijo največje žrtve. Heroji so se jim odpovedali. Ko so bolj ali manj prisiljeni opravili svoje, jih niso več potrebovali. Zamolčali so jih, jih skušali pozabiti. Marsikateri je moral tudi umreti. Žalujoči so imeli oči preveč zalite s solzami, da bi mogli prepoznati njihovo izobčenost, njihovo trpljenje. Zato vas danes prosim, pa ne da bi pozabili na njihova dejanja, pač pa da jih v svojem krščanskem usmiljenju izročite Božjemu usmiljenju. Naj se dotakne njihovih src, naj jih napolni s kesanjem in tudi njim povrne mir, po katerem hrepenijo kakor nočna straža po jutranji zori.

Dragi bratje in sestre, po Mariji Pomagaj danes prosim usmiljenega Boga, ki se je k človeštvu sklonil v svojem Sinu, naj nam podari duha odpuščanja. Naj besede apostola Pavla v Pismu Efežanom: »Bodite drug do drugega dobrosrčni in usmiljeni ter drug drugemu odpuščajte, kakor je tudi vam Bog milostno odpustil v Kristusu« (Ef 4,32), postanejo naše življenjsko vodilo. Odpuščanje v ničemer ne pogojuje in spreminja resnice. Kristusova molitev za odpuščanje na križu ni v ničemer spremenila dejstva križanja. Jezusa pa je osvobodila, da je lahko rekel svoje zadnje besede: »Oče, v tvoje roke izročam svojega duha.« Tudi mi z odpuščanjem izročimo vse mrtve v Očetove roke. Hkrati pa naj se po Mariji k Bogu dviga naša ponižna in iskrena prošnja za naš narod in za vse narode sveta: Marija Pomagaj, varuj nas vojne. Oče miru, nikoli več vojne. Amen.

TAMARA GRIESSER-PEČAR

Slovinci: razdvojen narod

Letos mineva sedemdeset let,¹ odkar so zavezniki premagali fašizem in nacizem, ob tem se poraja seveda vprašanje, kaj konec druge svetovne vojne dejansko pomeni. Odrešitev od takega strašnega in nepravilnega sistema, kot je nacionalsocialistični samo po sebi, ne pomeni še osvoboditve. O osvoboditvi lahko govorimo šele takrat, kadar oblast temelji na demokratičnih vrednotah in spoštovanju človekovih pravic, kot je to ugotovilo Ustavno sodišče Republike Slovenije leta 1998.² Pod pojmom »osvoboditev« namreč večina ljudi ne razume samo osvoboditve od tujega jarma, temveč odpravo sistema, ki uveljavlja oblast z nasiljem. Kot pa se je izkazalo, je obstajala bistvena razlika med zahodnim svetom (Anglijo, Francijo in Združenimi državami Amerike), kjer je oblast temeljila na demokratičnih osnovah in normah (svobodne in tajne volitve, dosledna ločitev vej oblasti, večstrankarski sistem, spoštovanje človekovih pravic, predvsem tudi svoboda govora in mišljenja) in vzhodno oz. jugovzhodno Evropo, h kateri je spadala tudi Jugoslavija, kjer ni prišlo do osvoboditve, ker je nacionalsocialističnemu režimu sledil drug totalitarni režim, namreč komunistični. Torej – drugače kot na Zahodu – v Sloveniji ni sledil svoboden, demokratičen sistem, kot so si to zamislili predstavniki predvojnih tradicionalnih strank, ki so se spomladi leta 1942 združili v Slovensko zavezo in že jeseni 1941 sklenili konsenz o tako imenovanih »londonskih točkah«. Zaporji in taborišča so zamenjali samo stanovalce, delno pa so se tam znašli tudi tisti, ki so preživeli koncentracijsko taborišče Dachau. Ljubo Sirc je v *Delu* napisal: »Če Ozna prevzame oblast od Gestapa, s tem še ne nastane svoboda – razlika je le v tem, da odslej Slovence začnejo preganjati in pobijati

Slovenci namesto Nemcev. To s stališča liberalne demokracije ni velik napredek.«³

Mednarodnopravno nesporno je, da je nemška, italijanska in madžarska okupacija Slovenije predstavljala kršitev predpisa o prepovedi vojne v Briand-Kellogovem sporazumu. K temu sporazumu je 27. avgusta 1928 pristopilo 15, kasneje 60 držav (med njimi tudi Sovjetska zveza). V Sloveniji ni nobenega večjega razhajanja mnenj o njihovih nadvse nizkotnih in in tudi mednarodnopravno ter moralno neopravičljivih dejanjih. Fašizem in nacionalsocializem sta kot totalitarni ideologiji po vsem svetu naletela na globok odpor, dejanja komunistov proti človekovim pravicam v zatiranih državah pa še vedno veljajo za manj obsodbe vredna, če ne celo za povsem neprimerljiva z dejanji fašistov in nacionalsocialistov. Prav nasprotno, komunisti, ki so šele po napadu Nemčije pristali na strani zaveznikov, so si prisvojili pridevek »antifašisti«, ker so zatrjevali, da je komunizem največji sovražnik fašistične ideologije in so odklonili vsako primerjavo. Medtem ko se na zahodu to mnenje počasi vendar spreminja, smo v Sloveniji daleč od tega. Tako nacionalsocialistični režim kot tudi komunistični so spremljali masovni umori, deportacije, koncentracijska taborišča, genocid, preganjanje, zaničevanje človekovih pravic. Komunistični totalitarizem, ki ni vladal samo v Sovjetski zvezi in v državah za železno zaveso, v Albaniji, Jugoslaviji, temveč tudi na Kitajskem, Severni Koreji, Kubi, je povzročil okoli 100 milijonov človeških žrtev.

Slovenska komunistična partija (KPS) je bila kot del Komunistične partije Jugoslavije (KPJ) sekcija Kominterne in kot taka seveda vezana na Hitler-Stalinov pakt o nenapadanju, ki sta ga za dobo desetih let podpisala nemški zunanji minister Joachim von Ribbentrop in ljudski komisar za zunanje zadeve Vjačeslav Mihajlovič Molotov v navzočnosti Stalina 24. avgusta (z datumom 23. avgust) 1939. 28. septembra pa sta državi podpisali še »Mejno in prijateljsko pogodbo«. Del obeh pogodb sta bila tudi tajna protokola, v katerih sta si državi razdelili interesna območja in obljubili medsebojno podporo pri okupaciji sosednjih ozemelj. Sodelovanje obeh držav je bilo zelo obširno na vseh mogočih področjih. Pod-

pisali sta tudi tri gospodarske sporazume. Sovjetska zveza (SZ) je omogočila nemško oborožitev. Ker je bila nemška vojna industrija izredno odvisna od surovin, ki jih Nemčija ni imela, je za njo zaradi angleškega bojkota uvažala SZ surovine z vsega sveta. Sama pa je v Nemčijo izvažala 40% nafte, 30% niklja in 70% fosfata.⁴

Sovjetska zveza je začela drugo svetovno vojno na strani nacistične Nemčije in je bila njena zaveznica skoraj dve leti. Nemčija je 1. septembra 1939 napadla Poljsko,⁵ SZ pa je zasedla del Poljske 17. septembra. SZ je potem leta 1940 zasedla in priključila baltske države: Estonijo, Latvijo in Litvo, napadla še Finsko, ki pa se ji je zoperstavila. Za vse to je bil podlaga pakt Hitler-Stalin, ki je bil sicer podpisan za deset let, dejansko pa je veljal do Operacije Barbarossa 22. junija 1941, torej do nemškega napada na SZ. Po podpisu pogodb z Nemčijo je Sovjetska zveza čez noč preusmerila vse komunistične partije. Konec septembra 1939 je bila direktiva iz Moskve, da v ospredju ne stoji več borba proti fašizmu, temveč tista proti imperializmu. Dolgoletna komunistka Angela Vode, ki so jo zaradi njenega kritičnega stališča do pakta Hitler-Stalin izključili iz partije, piše v svojih spominih: *»Prepovedano je bilo izražati dvom o tej zvezi. Prav zato so tudi prepovedali vso protihitlerjansko propagando. [...] Treba je bilo verjeti in nič misliti in nič dvomiti.«* In: *»Kadar se v komunizmu pojavi dvom, je že izgubljen. A v meni je bilo toliko dvomov. [...] Tej nezmotljivosti se je pridružil še misterij o Stalinovi enkratni veličini, absolutni nezmotljivosti. Njegove – tudi edinstvene zločine – so slavili kot najmodrejša, najdaljnovidnejša dejanja zgodovine.«*⁶

Komunisti v Jugoslaviji/Sloveniji takoj po nemškem napadu, 6. aprila 1941, niso organizirali upora proti okupatorjem. Okupacije sploh niso opredeljevali kot izraz imperializma. KPS je 29. in 30. junija 1940 na tretji konferenci v Vinjah Veliki Britaniji in Franciji pripisala odgovornost za izbruh druge svetovne vojne ter zahtevala dosledno oporo na SZ.⁷ V času pred napadom na SZ je bil za komuniste v ospredju boj proti angleškim, francoskim imperialistom ter domači gospodi, ne pa boj proti okupatorjem. Zato so tudi 26. aprila 1941 ustanovili *»Protiimperialistično fronto«* (PIF), ki so

jo popolnoma obvladovali, čeprav so bile ustanovne skupine še krščanski socialisti, sokoli in levi intelektualci.⁸ To se tudi ni spremenilo, ko se je po nemškem napadu na SZ PIF preimenovala v Osvobodilno fronto (OF) in so k njej pristopile še druge skupine – bilo jih najmanj 15. OF namreč dejansko ni spremenil bistva ciljev PIF, iz preračunljivosti je samo spremenil poudarek in vrstni red svojih ciljev. Član Centralnega komiteja KPJ in njen glavni ideolog Edvard Kardelj je še po nemškem napadu na SZ v partijski šoli na Rogu razlagal, da je bila vojna Velike Britanije proti Nemčiji med leti 1939 in 1941 imperialistična, z drugimi besedami nepravična. Po njegovem je postala pravična šele po nemškem napadu na SZ. To pa zato, ker so se Združene države Amerike (ZDA) bojevale s silami, ki so bile usmerjene proti SZ. Podobno je bila po njegovem vojna ZDA proti Japonski samo zato pravična, ker so ZDA preusmerile japonske sile, ki bi sicer napadle SZ.⁹ Vendar je Kardelj še leta 1944 razlagal, da je fašizem »samo izraz imperializma. Zato tudi ni glavni strateški sovražnik, in je važen izključno le za taktiko proletariata. [...] Glavni sovražnik proletariata je ostal imperializem.«¹⁰

Zgodovine druge svetovne vojne v Sloveniji ni moč razumeti, če se ne upošteva dveh ravni dogajanj. Na eni strani so Slovenijo oz. Dravsko banovino, kakor se je imenovala v času Kraljevine Jugoslavije, zasedli trije okupatorji, namreč Nemčija, Italija in Madžarska, na drugi strani pa je prišlo do boja med samimi Slovenci. Komunisti so namreč neposreden upor proti okupatorju po 22. juniju 1941 povezovali z bojem za revolucijo in nov socialistični red. Z drugimi besedami, komunistom ni šlo zgolj za osvoboditev iz jarma okupatorjev, ali pa sploh ne v prvi vrsti za to, temveč za nov družbeni red. Tega pa si večina ljudi ni želela. Medtem ko je tradicionalna stran zagovarjala strogo legalistično stališče in priznavala jugoslovansko begunsko vlado z Dražo Mihajlovičem kot vrhovnim poveljnikom in vojnim ministrom na čelu, po koncu vojne pa naj bi ljudje na volitvah odločali o svoji lastni usodi, so si komunisti prizadevali za nasilen prevrat družbenega sistema. Komunisti so upor proti okupatorju izkoristili za svoje načrte o prevzemu oblasti. Že oktobra 1940 je Edvard Kardelj v Zagrebu

napovedal, »da bodo šli komunisti v oborožen odpor proti okupatorju samo, če bodo imeli možnost za revolucijo in če bo v interesu Sovjetske zveze.«¹¹ Pripadnost tej ali oni smeri je hkrati pomenila tudi odločitev za London ali Moskvo.

Iz te razdvojenosti so izhajali usodni tokovi, ki so deželi dali pečat do osamosvojitve in katerih posledice še danes občutimo. Razpoke, ki so dobesedno zazijale v duši slovenskega naroda, občutimo deloma še danes – v političnem in zgodovinskem pogledu. Še danes namreč obstajajo posebne občutljivosti, ki izvirajo iz tistih dni in ki obremenjujejo notranji mir. Če se ozremo na leta 1941 do 1945, se razcepljenost in razpoke niso zarezale samo skozi družbo, temveč tudi skozi ljudi same. Gre za številne Slovence, ki so v sebi občutili razkol, ker so na eni strani čutili notranjo nenaklonjenost do zasedbenih oblasti in delno pripravljenost, da se aktivno uprejo okupatorjem, na drugi strani pa se niso mogli identificirati s politično silo, ki je organizirani upor vodila, ker je brezobzirno skušala uresničiti svoje lastne težnje po oblasti. Raven boja proti okupatorju je bila prikrita z ravnjo nekega drugega boja – boja za bodočo družbeno in državno ureditev. Zaradi tega se je bila tudi državljanska vojna Slovencev proti Slovincem, ki se je začela v tistem trenutku, ko so si komunisti prilastili odpor proti okupatorju. Geslo je bilo: Kdor ni za nas, je proti nam, kdor se ne podredi tako imenovani narodnoosvobodilni borbi, je izdajalec. V tem sklopu ni bilo prostora za ljudi z drugimi svetovnimi nazori, ki so iskali drugačno pot v prihodnost in ki so hoteli ubrali druge poti odpora proti okupatorju. Te ljudi so preganjali s surovo silo – že med vojno z obskurnimi skrivnimi procesi in z divjimi likvidacijami brez obsodbe, ki so se nadaljevale tudi po t. i. »osvoboditvi«, pa s politično montiranimi procesi, ki so končali s številnimi nesorazmerno visokimi kaznimi s prisilnim delom in usmrčitvami.

1. Slovenija med okupacijo 1941–1945

Prva raven medvojnega dogajanja je bila torej okupacija. Slovenijo so po napadu Hitlerjeve Nemčije na Jugoslavijo 6. aprila 1941 zasedle sile osi: Nemčija, Italija in Madžarska. Največji del slovenske dežele so zasedli Nemci – namreč Štajersko, Mežiško dolino, Gorenjsko in Zasavje – medtem ko so Italijani zasedli Ljubljano, Notranjsko, Dolenjsko in Belo krajino. Manjši del so zasedli Madžari: namreč večino Prekmurja in slovenski del Medjimurja.

Vse tri okupacijske sile so načrtovale kolikor mogoče hitro priključitev slovenskega ozemlja svojemu državnemu ozemlju, vendar so Nemci že načrtovano priključitev rajhu najprej preložili, potem pa zaradi stalnih bojov s partizani začasno opustili. Do priključitve zaradi poraza 1945 nikoli ni prišlo, izjema je bila Mežiška dolina, ki je postala del dežele Koroške, in štiri občine v Prekmurju, ki so jih Nemci zasedli. Čeprav zasedena ozemlja niso bila formalno priključena nemškemu rajhu, so Nemci postopoma uveljavljali nemško zakonodajo. Tako so tudi začeli veljati nürnberški rasni zakoni in vojaška obveznost. Italijani so svoja zasedena področja 3. maja 1941 priključili Italiji in izdali statut o avtonomiji, Madžari pa so formalnopravno priključitev izvedli 16. decembra 1941, začela pa je veljati 27. septembra 1941.

Kot vse kaže, so vsi trije okupatorji imeli pred očmi isti cilj, namreč narodnostno uničenje slovenskega ljudstva. Taktično pa so delovali različno. Nemci so začeli takoj ponemčevati. Vsa slovenska krajevna imena, imena cest in javni napisi so morali izginiti, prepovedali so vse politične in kulturne organizacije, slovensko literaturo, slovenske šole in uporabo slovenskega jezika – tudi v cerkvah. Izdali so tudi uredbo o državljanstvu, ki je prebivalce razdelila v tri različne kategorije: nemške državljane, državljane na preklic in zaščitence in v zasedenih ozemljih so izpeljali »*rasne preglede*« *prebivalstva*. Sledile so množične aretacije, pošiljali so ljudi v koncentracijska taborišča (Mauthausen, Dachau, Ravensbrück) ter so načrtno izseljevati Slovence v Nemčijo, na Hrvaško in v Srbijo.

Izseliti so nameravali kar 220.000 do 260.000 Slovencev, dejansko pa so izselili 80.000 Slovencev, to je nekako 10 % Slovencev na ozemlju, ki je bilo zasedeno od Nemcev. V tej številki je upoštevanih tudi 17.000 Slovencev, ki so se z begom na italijansko-zasedeno ozemlje izognili deportaciji.

Italijanski okupator je v tako imenovani »Provincia di Lubiana« [Ljubljanska pokrajina] delovanje slovenskih kulturnih ustanov dovolil, časopisi so bili sicer strogo cenzurirani, vendar so vseeno še vedno izhajali v slovenščini, tudi slovenske šole so ostale. Medtem ko so nacionalsocialisti bili sovražni do vsega verskega in cerkvenega, je bil italijanski odnos do katoliške Cerkve drugačen. Cerkev je na področju dušnega pastirstva delovala še naprej precej neovirano. Visoki komisar Emilio Grazioli je v Ljubljanski pokrajini ustanovil nekak posvetovalni organ, Consulta [Sosvet], v katero je bilo imenovanih 14 predstavnikov političnega in gospodarskega življenja z nekdanjim banom Markom Natlačénom na čelu. Consulta pri Italijanih ni imela prav nobenega vpliva. Italijansko nasilje se je s časom stopnjevalo. Množično so pošiljali ljudi v italijanska koncentracijska taborišča. Člani Consulte tega niso sprejeli brez ugovora, vendar se ni nič spremenilo. Zaradi tega sta Marko Natlačen in liberallec Ivan Pucelj izstopila iz Consulte in to tudi zelo pogumno utemeljila. Pucelj je napisal Grazioliju, da narod ne more verjeti, da člani Sosveta nimajo nobenega vpliva in da *»nas narod smatra za soodgovorne, pa čeprav smo Vaši Ekselenci predložili kopicu prošenj, predlogov in protestov, pismeno in ustmeno. Vsled neupoštevanja našega prizadevanja sem bil prisiljen podati ostavko.«* In ban Natlačen: *»Ni si mogoče misliti javnega reda, kjer ni pravne varnosti.«*¹² V teku vojne so tako nemški kot italijanski okupatorji jemali talce iz civilnega prebivalstva in jih pogosto pobili. S tem so grobo kršili mednarodnopravne dogovore, posebno 50. člen IV. haaškega dogovora iz leta 1907. Sodnikom nürnberškega procesa so bili predloženi številni dokumenti takih kršitev od strani Nemcev in Italijanov.

Kot Nemci so tudi Madžari zanikali obstoj slovenskega naroda. Po njihovi razlagi Slovencev v Prekmurju ni bilo, bili so samo

»Vendi«. Odstranili so vse slovenske krajevne in javne napise in jih nadomestili z madžarskimi, madžarizirali so tudi družinska imena, zažigali so slovenske knjige, razpustili slovenske organizacije in odpustili slovenske učitelje. Razpustili so slovenske ustanove, madžarščina je postala poučevalni jezik v šolah. Večje število narodnozavednih Slovencev, predvsem intelektualce in duhovnike, so zaprli.

2. Slovenska gibanja: Upor in državljanska vojna

Slovenci, ki so se zaradi vojne in državljanske vojne znašli v veliki stiski, so se razhajali glede vprašanja, kako se soočiti z usodo naroda in katero prihodnost naj Slovenija izbere. Kdo je po kapitulaciji jugoslovanske armade leta 1941 pravno zastopal Jugoslavijo – torej tudi Slovenijo? Za tradicionalno stran je to bila jugoslovanska vlada, čeprav je zapustila Jugoslavijo in se preko Kaira zatekla v London. Komunisti pa so vztrajali, da je s tem, da je zapustila Jugoslavijo, izgubila legitimiteto. Mednarodno pravo daje prav tradicionalni strani. Mednarodni pravnik Dieter Blumenwitz je v svoji študiji o Sloveniji napisal: *»Prava oz. legitimna vlada v begunstvu je tista že obstoječa in v skladu z ustavo nastala vlada države, ki jo je nasprotnik kot posledico vojne ali zasedbe oropal njene dejanske oblasti ter se je morala umakniti na ozemlje druge države.«*¹³

Ker na nemškozasedenem ozemlju Slovenci niso imeli nobene možnosti udeleženja, slovenska beseda je bila prepovedana in večina izobražencev je bila v zaporu, deportirana ali pa je zbežala, so Slovenci v Ljubljanski pokrajini prevzeli politično in kulturno vodstvo. Od tam so prišle različne pobude, ilegalna navodila in tam so se začele razne vojaško-politične akcije, dokler niso po italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 Nemci zasedli tudi to ozemlje. Razvoj odpora v različnih taborih kot tudi dejaven razmah komunizma, ustanovitev »Osvobodilne fronte« (OF), »Varnostno-obveščevalne službe« (VOS), končno številne dejavnosti preko

meje, tudi trgovanje z orožjem preko meja z bodečo žico zaprtega mesta pod nemško okupacijo ne bi bilo mogoče.

Na obeh straneh, tako v tradicionalnem taboru, torej v taboru predvojnih legalnih strank in njihovih podpornikov, kot tudi v komunistično dominiranem taboru, so bile ustanovljene različne organizacije. Do sodelovanja med obema taboroma ni prišlo, ker je Vrhovni plenum OF pod taktirko KPS 16. septembra 1941 sprejel določene odloke, ki so tako sodelovanje onemogočili in na katerih so komunisti gradili legitimiteto svoje oblasti. Ključna sta bila predvsem dva. Vrhovni plenum OF se je preimenoval v »Slovenski narodni osvobodilni odbor« (SNOO): V 2. členu tega odloka je zapisano, da »*Slovenski narodni osvobodilni odbor za časa osvobodilne borbe edini predstavlja, zastopa, organizira in vodi slovenski narod na vsem njegovem ozemlju. Vsako organiziranje izven okvira Osvobodilne fronte slovenskega naroda je v času tujčeve okupacije škodljivo borbi za narodno svobodo.*«¹⁴ S tem je monopoliziral upor in vsako delovanje izven OF in partizanske vojske razglasil za škodljivo za narod. Sprejet je bil tudi »zaščitni odlok«, ki je uvajal strog disciplinski in kazenski sistem in ustvaril pogoje za usmrtitve Slovencev, ki niso sledili načelom, zapovedim in ukazom OF oz. KPS. Dejstvo, da je bilo »*postopanje naglo, ustno in tajno*« in da »*osebno zaslišanje krivca ni [bilo] potrebno*«, pomeni, da sploh ni bilo potrebno preverjati, ali so očitki o izdaji utemeljeni ali ne. Za »izdajalce« je predvideval smrtno kazen in zaplembo premoženja. Izdajalec je bil vsak, ki je deloval izven OF in partizanske vojske, tudi če je deloval proti okupatorju. Seveda OF ni imela nobenega pooblastila, da govori ali deluje v imenu naroda, saj zaradi vojne sploh ni bilo mogoče izvesti volitev ali referendumov. KP pa je bila od 1920 naprej ilegalna stranka. V OF tudi niso bile vključene predvojne zakonite stranke oz. njihovi izvoljeni predstavniki. Čeprav je bilo vabilo, naj vstopijo v OF, navidezno namenjeno vsem, je dejansko to veljalo samo za »*pozitivne sile*«, kar je po komunističnem razumevanju pomenilo za »*družbeno napredne*«. K tem pa niso šteli vidnih članov ustaljenih tradicionalnih strank, prav tako je KPS skušala preprečiti vpliv katoliške strani.¹⁵

Eksekucijski organ »likvidacij« je bila »Varnostno obveščevalna služba« (VOS), tajna organizacija, ki jo je Komunistična partija ustanovila avgusta 1941. Čeprav se je imenovala VOS OF je bila odgovorna samo Centralnemu komiteju KPS. Njeni člani so bili izključno člani KP in komunistične mladinske organizacije SKOJ. Začelo se je v Ljubljani, ko so člani VOS-a na cesti, pa tudi na domovih »likvidirali« t. i. »izdajalce«. Dejansko pa so to bili večinoma zavedni Slovenci, ki so bili prepričani protikomunisti. Nadaljevalo se je na podeželju. Spomladi 1942 – malo pred italijansko ofenzivo (15. julij) – je nasilje eskaliralo. Namen likvidacij vsekakor ni bil samo odstraniti nasprotnike revolucije, ki so jih potem še očrnili s pridevki kot »gestapovski agent«, »italijanski denunciant«, »gestapovski izdajalec« in podobno, temveč tudi ustrahovanje ljudi.

Vzporedno z vojno tujih sil proti Jugoslaviji in s tem tudi proti slovenskemu ljudstvu, je zaradi tega izbruhnila še državljanska vojna Slovencev proti Slovencem. Prilaščanje monopola oz. izključne pravice OF do odpora je zastrupilo ozračje med Slovenci v času, ko bi bilo nujno združevanje vseh sil proti okupatorju – tako socialističnih, kot krščanskih in liberalnih.

Leta 1942 so bili partizani že dobro organizirani. Še naprej so uporabljali taktiko, s katero so pričeli že leta 1941, da so z akcijami – predvsem z napadi in sabotažami – prizadeli okupatorje in se nato pred nevarnostjo umaknili. S tem so okupatorje spodbudili k neusmiljenim represalijam, pogosto k maščevanju, zaradi katerega so trpeli predvsem nedolžni vaščani. Klasični primer so Dražgoše.

Slovenci, ki niso podpirali OF, mnogokrat tudi tisti, ki so bili popolnoma nepolitični in so hoteli živeti v miru, so bili v Ljubljanski pokrajini pod pritiskom dveh strani: z ene strani so prišli partizani, zaplenili živež in živino, se maščevali nad posamezniki, včasih tudi nad celimi družinami, za katere so določili, da so jim sovražne ali pa da vsaj niso dovolj dejavno nasprotovale okupacijski oblasti. Z druge strani so italijanski okupatorji izvajali nasilje nad istimi vasmi in istimi družinami, ker naj bi podpirali partizane ali pa jih vsaj niso izdali. Požgane so bile cele vasi, mnogo ljudi je bilo odpeljanih v internacijo ali takoj umorjenih. Včasih so

bile iztrebljene cele družine. Na deželi je podeželju je prišlo do odpora proti nasilju partizanov, ki so jih vodili komunisti. Ker se je italijanska vojska umikala, so na tako imenovanih osvobojenih ozemljih ustanavljali neke vrste sovjetske republike. Vaščani so iz razlogov samoobrambe začeli ustanovljati vaške straže, na katere so potem komunisti aplicirali pojem iz ruske revolucije »*bela garda*«. ¹⁶ Nastale so povsem spontano v občinah, ki so svoje skupnosti skušale braniti pred surovim nasiljem, pred napadi na kmetije in hiše, pred ropanjem, požiganjem in umori. V stiski so orožje vzele tudi iz rok italijanskega okupatorja, vendar so ga uporabljale le v samoobrambi.

Na tradicionalni strani so bile poleg vaških straž še ilegalne legije (Slovenska legija, Narodna legija in Legija Sokol) ter četniki, ki so bili v Sloveniji bolj maloštevilni. Četniki so bili del jugoslovanske vojske v domovini, ki je bila pod poveljstvom vrhovnega poveljnika in vojnega ministra begunske vlade Draže Mihajlovića. Različne obveščevalne službe so vsaj do jeseni 1944 begunsko vlado in zaveznike oskrbovali s poročili iz okupiranega ozemlja. Mnogi so bili zaradi tega aretirani in so jih Nemci prepeljali v Dachau.

Po italijanski kapitulaciji so se vaške straže zbirale na gradu Turjak. Namen je bil, da stopijo v ilegalo in se napotijo? Po kapitulaciji Italije je prišlo jeseni 1943 do enega največjih zločinov v Sloveniji med vojno. Po padcu Grčaric in Turjaka je »ljudska oblast« uprizorila v Kočevju prvi montirani politični proces, na katerem je bilo 16 obtožencev obsojenih na smrt. Za kulisami pa so ubili nekaj sto nasprotnikov, tudi ranjence. To se je zgodilo kljub prizadevanjem, da bi med obema taboroma le prišlo do sodelovanja. Vaške straže, ki so se zbrale na Turjaku, so pripravljale prehod v ilegalo – proti nemškemu okupatorju. Nameravale so se napotiti zaveznikom naproti, ker so verjeli, da se bodo ti izkrcali na Balkanu.

Odgovor na dogajanja na Kočevskem je bilo Slovensko domobranstvo, ki je imelo za cilj boj proti boljševizmu – s pomočjo Nemcev. Slovensko domobranstvo med 2. svetovno vojno je eno najbolj zapletenih in z nekega vidika tudi tragičnih poglavij

slovenske zgodovine. Posebna tragika časa nemške okupacije, temnega poglavja slovenske zgodovine, je v tem, da je imel slovenski tradicionalni tabor po italijanski kapitulaciji samo dve možnosti. Pridružiti se komunistom, se sprijazniti s sovjetizacijo družbe, se odreči vsem svojim idealom in načrtom za prihodnost. Ali pa nasloniti se na okupatorja v borbi proti komunistični nevarnosti. Srednja pot je obstajala le v toliko, da se je na okupatorja opiral kolikor je bilo mogoče malo in odmaknjeno, samo v taktični kolaboraciji, ki je na drugi ravni tudi omogočala ilegalno dejavnost proti okupatorski oblasti. V bistvu je po tej poti tudi šel. Vendar je bila Slovencem zaprta prava srednja pot pogumnega skupnega boja proti okupatorski oblasti vseh odporniških skupin, ne da bi se morali podrediti določeni ideologiji ali določenemu državnemu sistemu. Partizani in komunisti so po italijanski okupaciji zavzeli skrajno nepopustljivo stališče, ki je bilo za protikomuniste nesprejemljivo. Za komuniste je bil edini pravi odpor komunističen in noben drug. Njihove oči so bile tudi že uprte v prevzemanje oblasti v bodoči Jugoslaviji.

Ustanovitev Slovenskega domobranstva je ustrezala nemškim vojaškim potrebam pa tudi izredni stiski protikomunističnega tabora po zlomu Italije 8. septembra 1943. Večina domobranskih oficirjev je videla v formaciji, kakršna je bila, nujno zlo, ki je pripomoglo k temu, da so se prikopali do orožja, da so lahko izurili vojake in se branili proti partizanom. V danem trenutku pa bi se priključiti zaveznikom, da bi skupno z njimi izgnali okupatorje iz dežele. Vrsta oficirjev okoli podpolkovnika Peterlina je delovala v tem smisku, dokler gestapo ni odkril njihovega ilegalnega delovanja in jih s Peterlinom na čelu aretiral konec 1944/začetek 1945 ter jih marca 1945 poslal v Dachau.

Politiki vseh zakonitih predvojnih slovenskih strank so skušali organizirati politični gremij. Ko je Narodni svet nehal legalno delovati in se v ilegali ni uveljavil, so leta 1942 ustanovili Slovensko zavezo. Po kapitulaciji Italije je tudi ta zamrla, tako da so predstavniki Slovenske ljudske stranke (SLS) in Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS) – pritegnili so tudi nekaj socialistov – znova skušali

doseči enotnost ter na noge postaviti narodno predstavništvo – Narodni odbor (NO) – z lastno slovensko vojsko, Slovensko narodno vojsko (SNV). Pogajanja so se strogo tajno pričela pomladi 1944. Sodelujočim je bilo vedno bolj jasno, da se bodo morali izrazito preusmeriti k zaveznikom. Končno je nastala z 29. oktobrom 1944 datirana »Narodna izjava«, ki je dala določene smernice za povojni red – za socialno in gospodarsko reorganizacijo države. Končno je 3. maja 1945 prišlo do ustanovitve slovenske vlade na Taboru. Vse vojaške enote, ki so bile na tradicionalni strani, so bile vključene v slovensko vojsko.

3. Dilema Cerkve

Cerkveno vodstvo si je prizadevalo, da bi prebivalstvu pomagalo toliko, da bi brez škode prestalo okupacijo. Škof dr. Gregorij Rožman je bil prepričan, da je oborožen upor nesmiseln za tako majhen narod, kot je slovenski. Velike žrtve bi bile zaman, vsekakor pa v nobenem sorazmerju s tu in tam mogočim delnim uspehom. Dejansko različna nasilna odporiška dejanja (za razliko od odpora v nekaterih drugih deželah) niso zmanjšala oblasti in moči okupacijskih sil. Kasnejši umik okupatorjev in njihov celoten poraz ni imel ničesar skupnega z dogajanjem na zasedenih ozemljih. Že vnaprej je bilo popolnoma brezizgledno, da bi tu mogli oslabiti okupatorjevo vojaško ali politično moč. Sicer ne smemo prezreti oboroženega upora kot »znamenja« in simbola uveljavljanja naroda in odklanjanja krivice. Vendar si moramo zastaviti vprašanje: v kakšnem sorazmerju je pozitivno delovanje tega znamenja z neznanskim trpljenjem civilnega prebivalstva? Ali v teh brezupnih razmerah moremo zagovarjati velikanske človeške žrtve, ki jih s tem povzročimo? Je bilo odgovorno slovenskemu narodu nalagati velikanske nesreče samo zato, da bi si ustvarili ustrezno moralno podobo in nato celo Osvobodilni fronti, ki so jo vodili komunisti, dali dobro izhodišče za kasnejšo oblast? Taka vprašanja si je zastavljajl škof in nanje odgovoril z jasnimi ne.

Ko je na cesti izbruhnilo odkrito nasilje in so morali umreti številni, tudi narodno zelo zavedni Slovenci, pogosto umorjeni kot domnevni »izdajalci«, je ta dejanja škof vedno glasneje obsojal. Izrecno je svaril pred »brezbožnim komunizmom«, kot je to storil že pred vojno na osnovi okrožnice »Divini redemptoris«. S stališča katoliške morale so bile »likvidacije« VOS-a popolnoma nevzdržne. Rožman je bil prepričan o zmagi zaveznikov. Komunisti pa se bodo, če bodo prišli na krmilo, držali na oblasti dolgo. Prepričan je bil, da je treba storiti vse, da bodo žrtve med prebivalstvom čim manjše. Hkrati pa je pri okupatorjih interveniral za vse, ki so ga za to prosili, ne glede na njihovo politično prepričanje.¹⁷

4. Sodni postopki in umori po vojni

Proti pričakovanju tradicionalne strani zahodni zavezniki niso izvedli invazije na Balkanu. Zaradi prodiranja partizanov so se slovenska Narodna vlada in Slovenska narodna vojska večinoma umaknile v britansko okupacijsko cono na Koroškem, kjer so jih Britanci nastanili v taborišču Vetrinje. Z njimi so šli mnogi civilisti. Britanci pa so slovenske domobrance konec maja predali Titovim četam. Večina je bila umorjena in je končala v kraških jamah, zapuščenih rudniških jaških, protitankovskih jarkih in izkopanih jamah po celi Sloveniji. Večina četnikov pa se je rešila v Italijo in je preživela.

Komunisti so v poteku vojne svojo oblast vedno bolj izgradili. Ustanovili so politične gremije, VOS-u je sledila tajna policija Ozna in njena naloga je bila predvsem varovanje t. i. »pridobitev revolucije«. Zato je svoje delo koncentrirala predvsem na evidentiranje in eliminiranje »notranjega sovražnika« – in to med vojno in po njej.

Takoj po »osvoboditvi« se je pričelo obračunavanje z vsemi političnimi sovražniki in z vsemi mogočimi viri nevarnosti za nove oblastnike. Peganjali so predstavnike tako imenovane »bele« in »plave garde«, ostanke nekdanjih političnih strank, člane Katoliške akcije, zastopnike Cerkve, sodelavce Intelligence service-a,

pa tudi predstavnike premožnejših plasti, predvsem podjetnike. Vse, kar ni bilo povezano v Osvobodilno fronto, je bilo sumljivo in večinoma pripeljano pred sodišče. Sumljiv je bil vsak, ki je kritično mislil o kateremkoli področju t. i. »ljudske oblasti«. Ključno vlogo pri uveljavljanju »revolucionarnega« terorja je imela OZNA, od 1946 UDV, bolj znana pod imenom »Udba« (Uprava državne bezbednosti). Prisotna je bila povsod in za doseg svojih ciljev ji je bilo vsako sredstvo prav. V najkrajšem času je zgradila gosto mrežo »neformalnih sodelavcev«. V vseh plasteh prebivalstva, v vseh starostnih skupinah so med drugimi pridobivali ljudi, ki so kdaj zagrešili kak prestop in so jih s tem tudi izsiljevali.

V skladu s celotnim strateškim načrtom je bilo tu sodstvo orodje politike, kar vsekakor nasprotuje načelu delitve oblasti. Sledili so procesi po vzorcu »Kočevskega procesa« (1943), pri tem je bila še posebno prizadeta katoliška Cerkev. Proti temu sovražniku komunističnega režima št. 1 je prav do demokratičnega preobrata 1990/1991 komunistični režim uporabil celo vrsto ostrih ukrepov.

Po »agrarni reformi«, ki je bila sprejeta leta 1945, so postala vsa veleposestva »ljudsko premoženje«, bila so poddržavljena. Prav tako zemljiška posest bank, podjetij, delniških družb in drugih pravnih oseb, Cerkev, samostanov, verskih ustanov in skladov. Zasežena so bila tudi zemljišča, ki so bila med vojno brez lastnika ali za katere ni bilo dediča.

Komunistična partija Slovenije je iz vojne izšla kot edina omembe vredna politična sila.¹⁸

Opombe

¹ Prispevek je rezultat izvajanja raziskovalnega programa *Nasilje komunističnega totalitarizma v Sloveniji 1941–1990* (št. pogodbe 1000-15-2721), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² U-I-248/96, <http://odlocitve.us-rs.si/sl/odlocitev/US19130>, pridobljeno 8.5.2015.

³ *Delo*, št.108, 13.5.1995.

⁴ Thierry Wolton, *Rot-Barun. Der Pakt gegen die Demokratie von 1939 bis heute*, Hamburg 2000, str.358-361. Tudi: Bogdan Musil, »Kooperation und Kampf: Das Verhältnis von Sowjetunion und NS-Staat«, *Ideologie und Verbrechen Kommunismus und Nationalsozialismus im Vergleich*, ur. Frank-Lothar-Kroll, Barbara Zehnpfennig, Wilhelm Fink Verlag: München 2014, str. 215-221.

- ⁵ Poljski zgodovinar Bogdan Musial piše, opira se na raziskave ruskih kolegov, da Hitler brez Hitler-Stalinovega sporazuma ne bi izdal povelja za napad Poljske 1.9.1939. B. Musil, »Kooperation und Kampf, str. 212-213.
- ⁶ Angela Vode, *Skriti spomin*, ur. Alenka Puhar, Nova revija: Ljubljana 2004, str.45.
- ⁷ Vida deželak-Barič, *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941-1943*, Razpoznavanja/Recognitiones 7, Ljubljana 2007, str. 30-31.
- ⁸ Več: Tamara Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod. Slovenija 1941-1945. Okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija*, Premiki, Mladinska knjiga: Ljubljana 2004, str.119-130.
- ⁹ Deželak-Barič, »Osvobodilni boj kot priložnost za izvedbo revolucionarnih ciljev«, *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1995, št. 1.2, str. 146.
- ¹⁰ Deželak-Barič, »Osvobodilni boj«, str. 140
- ¹¹ *Peta zemaljska konferenca KPJ: Izvori za istoriju SKJ*, Beograd 1980, str. 204.
- ¹² Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 79-80.
- ¹³ Dieter Blumenwitz, *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941-1946). Mednarodnopravna študija*, ur. Tamara Griesser-Pečar in Jože Dežman, Celovec 2005, str.65.
- ¹⁴ *Dokumenti ljudske revolucije*, knj.1, Ljubljana 1962, št. 38, str. 116.
- ¹⁵ Tanara Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 133-148.
- ¹⁶ Aleš Bebler, pravnik in predstavnik KPS na ustanovnem sestanku PIF, je pojasnil stališče komunistov Črtomirju Nagodetu, ustanovitelju Stare pravde: »Bela garda 'mora' biti, ker jo potrebujemo. Če je ne bodo ustvarili klerikalci, jo bomo morali organizirati sami.« Vode, *Skriti spomin*, str. 70-71.
- ¹⁷ Več: Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*, 174-199.
- ¹⁸ Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 456-522.

JOŽE DEŽMAN

Spominsko leto 2015: Poraz – osvoboditev – prenova

V nemškem zgodovinskem muzeju so ob sedemdesetletnici konca druge svetovne vojne pripravili razstavo 1945 – *poraz, osvoboditev, nov začetek* (dvanajst evropskih držav po drugi svetovni vojni). Napovedno pojasnilo pove, da se je z 8. majem 1945 s kapitulacijo nemške vojske (Wehrmacht) končala druga svetovna vojna v Evropi. Šest let vojne je zahtevalo milijone žrtev in dotlej nesluteno razdejanje. Okupacijski režimi in množični zločini, bežanje, preganjanje in prisilno preseljevanje je dolgoročno zaznamovalo države in ljudi. Posledice na politični, družbeni in osebni ravni so še vedno tu. Evrope danes ne moremo razumeti brez razumevanja dogodkov v času vojne pa tudi v času, ki sledi koncu vojne in nacionalsocialističnega terorja. Ob sedemdesetletnici nemške kapitulacije na razstavi predstavljajo položaj ob koncu vojne in neposredno po njej v Nemčiji, Avstriji, Češkoslovaški, Poljski, Veliki Britaniji, Danski, Norveški, Luksemburgu, Nizozemski, Belgiji, Franciji in Sovjetski zvezi. Predstavljajo stanja v družbi in političnem sistemu ob koncu vojne in ključne spremembe, ki mu sledijo. Poleg tega razstava ponuja vpogled v življenje vsakdanjih ljudi. Na podlagi 36 izbranih življenjepisov predstavljajo posledice vojnih let na usode ljudi, ne da bi skušali doživetja in trpljenje primerjati ali zmanjševati.

Temu projektu so očitali, da nima nobenega primera iz južne Evrope. Vendar je tudi slovensko izkušnjo mogoče predstaviti na podoben način. To se že dogaja v projektu Muzeja novejše zgodovine Slovenije, pri katerem sodeluje več kot 15 muzejev. Projekt *Pot domov* predstavlja najrazličnejše življenjske usode ljudi, ki jih vojne in revolucije raznesejo na različne konce sveta oz. odtrgajo

od njihove domovine in se potem na prav tako različne načine vračajo domov. V Gorenjskem muzeju v Kranju sodelujemo s predstavitvijo petih kranjskih usod v razstavi *Gospodje in tovariši*. Vsako srečanje z osebno usodo nam olajša dojemanje negotovosti in spremenljivosti človeške usode. Predvsem pa nas rešuje šablon-skih, ideologiziranih perspektiv, odpremo se presenečenju, namesto instrumentaliziranja nastopi personalizacija.

Slovensko spominsko leto 2015

Slovenski položaj v letu 2015 je glede memorialnega volumna poseben. Stoletnica začetka bojev na Soški fronti nas spominja na najhujše spopade vseh časov na slovenskih tleh. Slovenski skupni spomin na prvo vojno doživlja razcvet in silovite revizije. Habsburška monarhija ni več ječa narodov, slovenski polki postajajo »naši«. Oživljajo družinski, krajevni spomini. Prva vojna je vstopila na televizijske programe, v knjige, muzejske razstave ...

Sedemdeset let od konca druge svetovne vojne in množičnih umorov vojnih ujetnikov in civilistov, eksodusa Slovencev, nemške in italijanske manjšine, ki so mu sledili, pa je nadaljevanje temeljnega tranzicijskega spopada. Titofilna stran skuša braniti svoj dominantni položaj, grajen na tabujih, potvorbah in lažeh titoizma. Pri tem izvaja presenetljive propagandne obrate. Njihova gesla imajo po novem sosledje: okupacija – osvobodilna fronta – zmaga – osvoboditev. Torej poraz nacionalsocializma in zmaga »narodnoosvobodilnega boja«. V titofilnem narativu ni temeljnih pojmov, kot so: sporazum Ribbentrop – Molotov, stalinizem, boljše-vistična revolucija, državljanska vojna, razredni boj, enopartijska diktatura, kult vodje ... Nasproti njim pa raste dokazno breme, ki dokazuje, da je bil temeljni cilj slovenskih stalinistov zmaga v državljanski vojni in izvedba boljše-vistične revolucije pod stalinsko taktirko. Pod tem bremenom se titofilne sile umikajo in na letošnjih spominskih obredih v govorih vodilnih predstavnikov tega tabora zaznavamo številne revizijske tone.

Tretji slovenski spominski steber leta 2015 so 25-letnice prelomnih dogodkov v letu 1990: vzpostavitev političnega pluralizma z volitvami aprila 1990, začetki ustanavljanja slovenske vojske, sprava maša v Kočevskem rogu julija 1990, plebiscit decembra 1990.

Primerjava let 1945 in 1990 nam pove, da je bil leta 1945 poražen totalitarni nacionalsocializem. Zmagal je totalitarni titoizem. Začel je revolucionarni prevrat, v katerem je uničil demokracijo, skušal je uničiti zasebno lastnino, zasebno gospodarsko pobudo, kmetstvo, vere in cerkve, dolgoročno in sistematično je kršil temeljne človekove pravice. To je bil bolj zločin nad mirom kot razvoj miroljubne družbe. Titoizem je iz stalinistične faze prešel v samoupravno. Tudi v njej ni bil gospodarsko, politično in kulturno nič bolj uspešen kot drugi komunistični sistemi. Z razpadom komunističnih sistemov v sovjetskem vplivnem polju je propadel tudi titoizem. Leto 1990 je torej poraz titoizma in zmaga demokracije. Tako v spominskem letu 2015 slavimo tako zmago kot poraz titoizma, tako poraz kot zmago demokracije. Vendar osvobodilno leto, leto osvoboditve še od tretjega totalitarnega sistema je leto 1991.

Bilo je sedemdeset let miru, vendar do leta 1991 smo živeli v sistemu, ki je gradil na nasilju in permanentni revoluciji. Zato je vzpostavitev in nadaljevanje dialoga o tem, kako si bomo še naprej zagotovili mir in v kakšnem miru želimo živeti, temeljno vprašanje slovenske še ne zaključene tranzicije iz totalitarizma v demokracijo.

Seštevanje, pokop, dialog

Štetje mrtvih in živih žrtev fašizma, nacionalsocializma, titoizma, vojne, okupacije, revolucije, upora proti okupatorju in stalinizmu, kolaboracij z okupatorji in stalinizmom, državljanske vojne še traja. Število žrtev je bistveno večje, kakor smo si predstavljali. Torej je pred nami naloga, za zagledamo nevidno, da dojamemo nepojmljivo.

Temeljni spopad nevidne državljanske vojne, ki jo titofili vodijo proti demokratičnim silam oz. silam tradicionalne civilizacije in

kulture, je spor okoli pokopa umorjenih. Vendar ima ta dilema enostavno rešitev: če bomo ostali demokratična in pravna država, potem Republiki Sloveniji mednarodno pravo in slovenska zakonodaja ukazujeta raziskavo in ureditev vojnih grobišč, torej tudi žrtev revolucionarnega terorja. Samo če bomo zašli nazaj v barbarstvo, bodo umorjeni ostali nepokopani.

Izjemnega pomena je, da v preseganje bremen zločinske preteklosti poseže tudi civilna družba. Tako smo v državljanski pobudi *Resnica in sočutje* razvili vrsto dejavnosti, da bi sprejeli resnico s sočutjem. Da bi vključevali in ne izključevali. Pri tem je dragoceno sodelovanje umetnosti. Vse to pa naj vodi k temu, da se odpro »s prstjo zasuta usta« in da njihovo pripoved sprejmejo sočutni soljudje. S tem oblikujemo dialoško okolje. Z olajšanjem opazamo, da tak pristop razvijajo tudi okolja, v katerih tega prej ni bilo pričakovati, da svoje delovanje krepijo tudi tisti, ki so si že prej prizadevali za slovensko spravno prenovo.

Pri tem ne bo bližnjic. Če je število med- in povojnih smrtnih žrtev skoraj prešteto, pa tega še zdaleč ne moremo trditi za povojne žrtve, ki jih je povzročil titoizem. S priloženima tabelama ilustriram, da nas tako pri odkrivanju in sprejemanju resnice kot tudi pri razvoju novih ukrepov tranzicijske pravičnosti v korist žrtev čaka še veliko delo.

Nič se ne zgodi samo od sebe in tudi bližnjic ni. Vendar pa s preseganjem zločinskih in travmatskih bremen preteklosti utiramo pot v mirnejše, bolj dialoško sožitje v prihodnosti.

Priloga 1

Podatki o smrtnih žrtvah vojne in revolucije med prebivalstvom Slovenije, ki jih je leta 2014 objavila Vida Deželak Barič, iz popisa smrtnih žrtev vojne in revolucije, ki ga izvaja Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani

Povzročitelj smrti	Število žrtev
Nemške okupacijske enote	30.728
Nemške okupacijske enote v sodelovanju s tujimi enotami	773
Italijanske oborožene enote	6.212
Italijanske oborožene enote v sodelovanju z drugimi enotami	29
Madžarske okupacijske enote	203
Partizanske enote	24.563
Domobranske enote	3.617
Domobranske enote v sodelovanju (pretežno z nemškimi enotami)	1.549
Vaška straža (MVAC, Legija smrti)	472
Vaška straža v sodelovanju z italijanskimi enotami	129
Slovenski četniki	92
Oborožene enote NDH	823
Rdeča armada[1]	5.145
Enote zahodnih zaveznikov[2]	2004
Kozaki (general Vlasov)	172
Jugoslovanska kraljeva vojska in orožništvo	16
Četniki	205
Evropski odpor	23

Sam[3]	981
Pomožne uniformirane okupacijske enote (Wehrmannschaft, raztrganci)	72
Neugotovljene protipartizanske enote, Črna roka	129
Drugo (skrivači, različne vojaške enote, civilist[4])	63
Neugotovljen povzročitelj	20.723
Skupno	98.723

[1] Rdeča armada nastopa kot povzročitelj smrti med slovenskimi mobiliziranci v nemško in madžarsko vojsko ter vpoklicanimi v italijansko vojsko, ki so se bojevali na vzhodni fronti.

[2] Enote zahodnih zaveznikov so povzročile večino smrtnih žrtev v bombardiranjih naselij in komunikacij (okoli 1.500 žrtev), le manjši del žrtev pa so povzročile v bojnih spopadih v Sredozemlju in na zahodni fronti.

[3] Primeri, ko žrtev vojne nastopa kot povzročitelj lastne smrti, se nanašajo predvsem na nesreče z orožjem (npr. pri čiščenju orožja), na nesreče z eksplozivnimi sredstvi (številni so primeri, ko so otroci izgubili življenje pri igri z njim neznanimi, tj. eksplozivnimi predmeti), v manjšem a ne zanemarljivem številu (315) pa gre tudi za samomore.

[4] Civilist nastopa kot povzročitelj smrti praviloma v nesrečnih slučajih, ko npr. nehote z eksplozivnim sredstvom povzroči smrt nekoga drugega.

Priloga 2

Prihodnje raziskave bodo odkrile vse breme travmatske obremenjenosti prebivalstva Slovenije tako med drugo svetovno vojno kot v titoizmu. Mnogo oseb je nastopalo v različnih kategorijah, tako med žrtvami kot med storilci.

		med vojno	% preb.	po vojni	% preb.
žrtev (tudi med zamejskimi Slovenci)	>	90.000	6	15000	1
nemško izganjanje Slovencev	>	80.000	5,3		
slovenskih političnih emigrantov in ilegalnih beguncev iz Slovenije v titoizmu	>			60.000	4
izgon, pobeg, optiranje nemške in italijanske manjšine po 2. svetovni vojni	>			50.000	3,3
ekonomska emigracija na Zahod po 2. svetovni vojni	<>			200.000	13,3
mobilizirancev v komunistične in protikomunistične enote ter okupatorske vojske	<>	200.000	13,3		
diskriminirani veterani (protikomunistične in okupatorske vojske)	>			50.000	3,3
okupatorski zapori in taborišča	>	50.000	3,3		
titoistični zapori in taborišča	>			50.000	3,3
invalidi	<>	40.000	2,7	?	
osiroteli, ovdoveali	<>	30.000	2	15.000	1
konfiskacije, zaplembe, nacionalizacije	<>	30.000	2	100.000	6,7
Partizani, partijci in člani partizanske veteranske organizacije	>	100.000	6,7	200.000	13,3
Skupaj	>	620.000	41.3	725.000	48,3

Anton Štrukelj
Zaupanje in pogum

Novo pri Družini!

STANE GRANDA

Premalo znanja in ljubezni do resnice in domovine

O drugi svetovni vojni, zlasti njenem koncu, obstoji obsežna in raznovrstna domača in tuja literatura. Ne razlikuje se zgolj po ideološki pripadnosti in nacionalnosti avtorjev ter zanesljivosti podatkov, ampak predvsem v tem, kaj je v središču zanimanja avtorja in kakšen je namen knjige. Vsestranska neuravnovešenost je njena največja slabost. Trenutno je najbolj brana monografija Keitha Lowea, *Podivjana celina*. V zadnjem času so v Sloveniji izjemno odmevne akcije civilno-družbene iniciative »Resnica in sočutje 1945–2015«, ki želi »po sedemdesetih letih vzpostaviti proces dokončnega slovesa od druge svetovne vojne ter z njo povezane državljanske vojne in poveljnega nasilja.« Med slovenskimi avtorji poleg serije »Farnih plošč«, monografij, ki objavljajo pobite in zamolčane nasprotnike revolucije po posameznih župnijah, odmevajo zlasti dela Jožeta Dežmana in Tamare Griesser-Pečar. Izjemno veliko delo je opravil tudi Inštitut za narodno spravo.

Poizkus bilance

10. junija 2012 je izjemna zgodovinarica Vida Deželak Barič z ljubljanskega Inštituta za novejšo zgodovino za MMC RTV SLO objavila podatke o bilanci druge svetovne vojne pri Slovencih v mejah današnje Republike Slovenije. Navajam podatke: »97.500 žrtev je med Slovenci zahtevala vojna vihra 2. svetovne vojne in poboji takoj po njej. To predstavlja 6,5 odstotka prebivalcev današnje Slovenije ... Ocenjujemo, da je približno 83.000 ljudi izgubilo

življenje med vojno, več kot 14.000 pa po vojni. Med zadnjimi so večinoma umrli v povojnih pobojih, nekateri pa so umrli tudi zaradi posledic taborišč – zaradi izčrpanosti in obolelosti, kar nekaj pa je primerov, ko so ljudje umirali v nesrečah, ki so jih povzročijo orožja ali eksplozivna telesa ... Brez povojnih pobojev bi bilo žrtev za 15 odstotkov manj.«

»Ljubljanska pokrajina je zgubila 9,5 odstotka prebivalstva. Tukaj se je namreč vzpostavil zelo močan odpor proti okupatorju, ki je šel z roko v roki z revolucijo, čemur je sledila reakcija meščanskega tabora ... Na Gorenjskem je med vojno in po njej umrlo 7,3 odstotka prebivalstva, največje število žrtev pa tam predstavljajo partizani. Štajerska je izgubila skoraj 5 odstotkov prebivalcev, Primorska 5,6 odstotka, Koroška 6,7 odstotka. Najmanj je bilo prizadeto Prekmurje, kjer je bila populacijska izguba okoli 1,3-odstotna, kar tretjino žrtev od tega pa predstavljajo prekmurški Judje (okoli 500) ... Dogajanje v Prekmurju je bilo v veliki meri pogojeno z oddaljenostjo pokrajine od Ljubljane, kar je ustvarilo zelo specifično žrtvoslovno sliko v primerjavi z drugimi slovenskimi pokrajinami.«

»Največ žrtev je povzročil nemški okupator, več kot 31.700. Za okoli 20.000 ljudi nismo mogli ugotoviti, kdo je povzročil njihovo smrt – na vzhodni fronti na primer za veliko vojakov ne vemo, kaj je povzročilo njihovo smrt. Za Rdečo armado imamo ugotovljeno, da je povzročila nekaj več kot 5.000 slovenskih žrtev, vemo pa, da so na tej fronti umirali vojaki tudi v drugačnih okoliščinah – v nesrečah z orožjem, zaradi hudih zim, obolelosti. Partizansko-revolucionarni tabor je povzročil več kot 24.000 žrtev – med vojno in po njej ... Italijanski okupator je povzročil nekaj čez 6.400 žrtev. Protirevolucionarni tabor, v katerem so zajete vaške straže, četniki in vse tri veje domobranstva, so zakrivili smrt 4.400 ljudi – to so žrtve, ki so padle v njihovih samostojnih akcijah, ne pa žrtve, ki so jih povzročili v sodelovanju z okupatorjem (te žrtve so prištete k številu žrtev okupatorja). Zavezniške vojaške enote so predvsem v bombardiranjih pustile skoraj 1.900 žrtev. Več kot 900 žrtev je bilo zaradi nesreč – pri čiščenju orožja in podobno. Ustaši so povzro-

čili blizu 800 žrtev – večji del so to Slovenci, ki so bili izgnani na območje NDH, kar nekaj žrtev pa je iz časa umika hrvaških enot v Avstrijo ob koncu vojne.«

»Civilno prebivalstvo je trpelo enako kot možje na frontah. Ugotovljenih imamo več kot 23.000 civilnih žrtev. Je pa glede statusa, ki so ga žrtve imele v času smrti, največje število umrlih med partizani – več kot 28.000 partizanov je bilo ubitih, k temu pa je treba prišteti še 5.000 aktivistov OF in partizanskih sodelavcev. Domobranci pa so med vojno in po njej imeli več kot 14.000 žrtev.«

»Največ žrtev je terjalo leto 1945, kar je na prvi pogled nenavadno, saj je vojna trajala le do sredine maja. Številka je visoka tudi zaradi dogajanja neposredno po koncu vojne. Vendar je precej žrtev padlo tudi v začetnih mesecih leta 1945, torej še v vojnem času. Od začetka zime 1944/1945 je bil nemški okupator ob podpori različnih drugih slovenskih in tujih oboroženih formacij namreč v neprestani ofenzivnosti in partizanske enote so bojevale srdite boje oziroma so bile neprestano v spopadih. V omenjenih ofenzivah in še v zaključnih operacijah je leta 1945 padlo več kot 7.000 partizanov in več kot 1.000 aktivistov OF. V prvih mesecih tega leta je umrlo tudi okoli 6.000 civilistov bodisi doma kakor tudi v taboriščih, kjer so bile razmere še posebej slabe; zima je bila ostra, primanjkovalo je hrane, ni bilo ustrezne zdravstvene zaščite, taborišča so bila prenatrpana itd.«

»Splošna ocena je, da je Slovenija v primerjavi z drugimi evropskimi deželami visoko prizadeta. So pa države, ki so imele še višji odstotek žrtev. Na prvem mestu je Poljska, ki je imela 16-odstotno izgubo prebivalstva, kar je okoli 5 milijonov 600 tisoč ljudi. Več kot polovica – 3 milijoni – so bili poljski Judje. Številčno je najbolj trpela Sovjetska zveza, ki je dolgo nosila glavno breme te vojne. Po najnižjih ocenah je tam umrlo 24 milijonov ljudi, kar pomeni 14 odstotkov vsega prebivalstva. To so skoraj nepredstavljive številke. Tudi Nemčija naj bi izgubila okoli šest milijonov ljudi, kar je okoli 8,8 odstotka prebivalstva ... Zelo blizu Sloveniji pa je Madžarska, kjer je umrlo 6,4 odstotka državljanov, kar pa v številkah pomeni 580.000 žrtev vojne. Od nekdanjih jugoslovanskih republik je

imela največje izgube Bosna in Hercegovina (več kot 10 odstotkov prebivalstva oziroma 328.000 ljudi) ...

Francija je imela okoli 10.000 zunajsodnih pobojev med okoli 40 milijoni prebivalcev. Dokaj hitro so se dogovorili, da ne bo obračunavanja. Vzpostavili so več kot 300.000 kartotek kolaborantov, ki so jih preiskovali. Okoli polovico so jim sodili na sodišču, na smrt pa so jih obsodili 7.000 – kar nekaj od teh je bilo obsojenih v odsotnosti – smrtna kazen pa je bila dejansko izvršena v 791 primerih.«

V letih po objavi intervjuja spoštovane kolegice so številke še nekoliko narasle, popolnih podatkov pa ne bo nikoli. Zato je številka samo spodnja meja.

Kratek zgodovinski oris ozadja tragedije

Kraljevina Jugoslavija je dočakala drugo svetovno vojno podobno kot številne druge države bolj ali manj nepripravljena. Država brez zgodovinske tradicije notranjepolitično še niti ni bila trdno konsolidirana. V njej so obstajala močna nacionalna nasprotja, ki jih je v veliki meri vzpodbujal tudi srbski centralizem. Na predvečer vojne je bila država v gospodarski in politični krizi, ki jo je dodatno oteževalo dejstvo, da ni imela niti pravega državnega suverena s potrebno avtoriteto.

Pri Slovencih je bil položaj še posebno zapleten. Po prvi svetovni vojni smo izgubili Koroško, vso Primorsko in del Kranjske. Prebivalci ozemelj, ki so prišla pod Italijo in ki so prvi občutili fašistični režim, so bili izpostavljeni strahotnemu raznarodovanju in so se bili pripravljani povezati z vsakomer, ki bi jih tega rešil. Razvili so tudi narodnoobrambno in nadstrankarsko organizacijo TIGR, ki je skušala italijansko nasilje otopiti s pomočjo atentatov in sabotажami. Primorska duhovščina je delovala organizirano na duhovnem in socialnem področju na podlagi krščanskosocialnega program v Društvu svečnikov sv. Pavla.¹ V njej nekateri vidijo za Slovence najbolj primerno obliko odpora proti okupatorju.²

Nekateri najvidnejši pripadniki slovenskega naroda so imeli ob vstopu v nov jugoslovanski okvir celo identitetno krizo: so Slovenci ali Jugoslovani. Zadnje je bilo značilno predvsem za liberalno orientirane. Poleg klasičnih meščanskih strank je vse močnejša začela postajati komunistična partija, ki je taktično sicer načenjala nacionalno vprašanje, bila pa v bistvu internacionalistična. Njena moč ni bila v številčnosti ali privlačnosti političnega programa, poudarjanje socialnih krivic je imelo določeno privlačnost, ampak fanatičnega članstva, ki je bilo pripravljeno na žrtve. Partija se je stalno pripravljala na prevzem oblasti, kar je bil, poleg ustvaritve družbe po sovjetskem vzoru, njen trajni cilj. Imela je v Sovjetski zvezi izšolan kader poklicnih revolucionarjev, ki se je še dodatno okreпил s slovenskimi udeleženci španske državljanske vojne. Njihove vojaške izkušnje, zlasti pa poznavanje in obvladovanje metod medsebojnega obračunavanja so v slovenskem zgodovinopisju podcenjene.

Vodilna slovenska politična sila SLS je 1940. leta izgubila voditelja dr. Antona Korošca, v čigar senci se ni mogel razviti enakovreden naslednik. Liberalci so bili pomembni bolj intelektualno in kapitalsko kot številčno. Njihovih zvez z beograjskimi gospodarskimi, političnimi in zlasti vojaškimi krogi ne gre podcenjevati. Socialisti so bili razdrobljeni. Slovenska meščanska politika je bolj kot zaradi političnih nasprotnikov trpela zaradi frakcijskih in osebnih nasprotovanj. Izjemno močna in vplivna je bila njena krščanskosocialna struja, ki formalno ni imela lastne organizacije, bila pa je izjemno vplivna v delu akademske mladine, delavskih krogov in na podeželju.

Slovensko ozemlje so si razdelili nemški, italijanski, madžarski in hrvaški okupatorji. Vsem je bil skupni, čeprav v praksi nekoordiniran cilj, uničenje slovenskega naroda, predvsem njegove kulture. Meščanske stranke na čelu s SLS so si prizadevale, da bi Slovenci ostali tudi pod okupatorjem enotno ozemlje, ker bodo tako lažje preživeli. Prizadevale so si v duhu slovenske zgodovinske tradicije, ki je videla, da Slovincem najbolj škodi politično-upravna razdeljenost, katero so delno presegle šele v Jugoslaviji. To je bil

bistveni program Združene Slovenije. Iskanje tozadevnega razumevanja pri nemških ali italijanskih okupatorjih ni nikakršna oblika kolaboracije ali celo koketiranje z italijanskim fašizmom in nemškim nacizmom, ampak izrazito narodnoobrambna poteza. Razdelitev slovenskega ozemlja med različne okupatorje je vplivala na raznolikost odpora proti njem, kot kaže »bilanca« tudi na število človeških žrtev, po vojni pa predvsem na nesposobnost, da bi Slovenci kot narodna celota bili zmožni sprejeti skupno oceno, kaj se je v bistvu dogajalo med drugo svetovno vojno na Slovenskem.

Okupacijo kot posledico razpada Jugoslavije so meščanske stranke, ki nanjo niso bile pripravljene, morale priznati, kar pa ne pomeni, da so se z njo sprijaznile. Glede nove oblike delovanja so se vzorovale predvsem po dogajanju v času razpadanja Avstro-Ogrske. V Ljubljani so ustanovili Narodni svet, ki pa ga okupator ni priznaval in ga je celo prepovedal. Leta 1942 so ustanovili Slovensko zavezo, po kapitulaciji Italije Narodni odbor, ki je 3. maja 1945 slovenskega parlamenta skušal uveljaviti Narodno vlado. Čeprav so imeli člani teh organov močne zveze z jugoslovansko vlado v Londonu, njihovi načrti niso mogli biti uresničeni, ker so sloneli na napačni kalkulaciji: izkrcanju Angloameričanov v Istri oziroma njihovem prodoru na slovensko ozemlje in aktivno pomoč v obračunu s komunisti.

Komunisti, ki so na področju tistega dela Slovenije, ki ga je zasedla nemška vojska, do napada na Sovjetsko zvezo 22. junija delovali legalno in bi lahko govorili o prvi kolaboraciji na Slovenskem, so 26. aprila 1941 ustanovili Antiimperialistično fronto, ki so jo kasneje preimenovali v Osvobodilno fronto. Vanjo so povezali samo dele oziroma nezadovoljnejše legalnih slovenskih starojugoslovanskih strank, levega krila Sokolov, krščanske socialce in nekatere kulturnike, katerih aktivisti so komunistom uspešno pomagali zbrisati pravo naravo OF. Kljub trditvam o partizanskem gibanju kot delu antifašistične koalicije, to velja za Sovjetsko zvezo, ne pa ta demokratične države, do katerih so imeli stalno ideološke zadržke, kar so nekateri njihovi pripadniki specialnih sil plačali z življenjem. Med

»meščansko« in komunistično obliko odpora je zaradi cilja: obnova predvojne Jugoslavije ali vzpostavitve nove komunistične oblasti prišlo do nepomirljivih in nepresežnih nasprotij.³ Z razglasitvijo komunističnega monopola nad odporom 16. septembra 1941, ko je OF razglasila vsakogar, ki se je organiziral izven OF, za izdajalca – pa četudi je deloval proti sovražnikom – in za izdajalce predvidevala smrtno kazen, se je po mnenju dr. Tamare Griesser Pečar dejansko začela državljanska vojna. Njeni rezultati so razvidni v zgoraj zapisani »bilanci«, skoraj polstoletni komunistični vladavini, Slovenija je bila v Jugoslaviji najbolj stalinistična, predvsem pa v povsem razdvojenem slovenskem narodu,⁴ ki prav zaradi tega ne more normalno zaživeti v lastni državi, sicer največjemu dosežku v lastni zgodovini.

Dotatna tragika druge svetovne vojne pri Slovencih je v tem, da je edini, ki je izhajal predvsem iz slovenskih nacionalnih potreb in je dejansko predstavljal alternativo obema sprtima taboroma samoslovenec duhovnik dr. Lambert Ehrlich,⁵ bil že leta 1942 ubit. Že konec leta so ga hoteli likvidirati jugoslovansko nastrojeni liberalci, dne 26. maja 1942 pa so to uresničili komunisti.

Kako se je moglo Slovencem zgoditi kaj takega?

Tragika vojnega in povojnega dogajanja, ko je bil izvršen največji zločin nad Slovenci v slovenski zgodovini in to s slovenske, ne tuje strani, sproža vprašanja, na katera verjetno ni povsem zadovoljivega odgovora. Slovenci niso posebnost med evropskimi narodi, razen morda v tem, da so med zadnjimi prišli do lastne države. Vselej v zgodovini so bili med najbolj zvestimi državljani v državi, v kateri so živeli. Ob 100-letnici prve svetovne vojne velja posebno poudariti, da so glede na delež prebivalstva v Avstro-Ogrski monarhiji imeli največ človeških žrtev. Ne zato, ker bi jih vojaške oblasti posebno izpostavljale najnevarnejšim razmeram, ampak zaradi svojega domoljubja.

Slovenci so veljali za enega najbolj katoliških narodov in liberalni državljani v nekdanji podonavski monarhiji. Nekateri so jih

pogosto skupaj s Tirolci prištevali k »Hostienfresser«. Za njihov duhovni in verski razvoj je bilo dejansko veliko narejenega, zato je vse skupaj še manj jasno. Glede na podobno divjost v samouničevanju, ki so jo pokazali približno v istem času tudi katoliški Španci, Poljaki in Hrvati ter mogoče še kdo, se zastavlja celo načelno vprašanje, ali je ta pot iskanja sploh pravilna? Kot zgodovinar druge ne znam.

Iz podatkov, ki jih za ljubljansko škofijo v svoji izjemni seriji o mašnih ustanovah navaja Jože Maček⁶ (za mariborsko je podobna serija pred zaključkom), je razvidno, da je ta vrsta pobožnosti po prvi svetovni vojni med našimi ljudmi praktično povsem zastala. Vzrok je lahko v tem, da se je teh kapitalskih naložb – samo obresti so bile za mašne in druge dobrodelne namene – polastila nekdanja država in so z njenim koncem propadle, toda zdi se nam ne dovolj prepričljiv. Svoje je gotovo prinesla tudi sama vojna kot taka, moralen padec številnih naših vojakov, oktobrska revolucija ..., vendar nas tudi ta možnost odgovora povsem ne zadovolji. Slovenci smo po več kot osmih stoletjih zamenjali svoj državni okvir. Nova država ni bila katoliška, monarh je bil pravoslaven, toda ali bi to lahko bilo vzrok? Deklaracijsko gibanje, izjavljanje za mir, ki pa so ga mnogi razumeli kot izjavljanje za Jugoslavijo, je slovensko duhovščino dokaj razklalo. Približno tretjina, zlasti starejših duhovnikov, je ni sprejela. Ti so se odlikovali tudi po tem, da ob nemškem vkorakanju niso bili pripravljene razobesiti nemških zastav in so bili ponekod na Dolenjskem, kjer so kmetje Nemce pozdravili in celo hoteli premikati razmejitveno mejo v škodo Italijanov, žrtev nasilnih demonstracij. Med njimi so bili tudi nekateri kasnejši partizanski prvoborci. Nekateri mlajši duhovniki, zlasti tisti, ki so se navduševali za Kreka in Korošca, pa so se za njo in vladajočo rodbino tako navdušili, da jih je težko razumeti. Enostavno so jo zamenjali za nekadnjo Habsburško monarhijo in Jugoslavijo povsem posvojili. Vsekakor je ob razpadu Jugoslavije precejšen del duhovščine razmišljal, kako bi sodeloval pri njeni obnovitvi, kar jo je pripeljalo v različne tabore. Več seveda za staro, kot pa novo oblast, ki so jo ponujali komunisti.

Največja žrtev nastanka stare Jugoslavije so bili kmetje. Do začetka druge svetovne vojne so v Sloveniji predstavljali polovico prebivalstva. Z menjavo kron po prvi svetovni vojni, zlasti pa permanentno krizo, kmetijskim pridelkom z »juga« niso mogli konkurirati, 1929 pa je nastopila še prava gospodarska kriza, se je njihov položaj naglo slabšal. Nekdanja monarhija je, vsaj preko dežel, imela svojo agrarno politiko, Jugoslavija ne. Socialno vprašanje, tudi zaradi deagrarizacije, razvoja kapitalizma in nekaterih drugih vzrokov, se je zaostrovalo. K temu so nemalo prispevale tudi drugačne, boljše razmere v sosednjih državah. Nekateri duhovniki so to čutili, vendar so bili slabo slišani. Tudi v cerkvenih vrstah. Ivan Ahčin je leta 1937 zapisal: »Ko so se ustanovili Sovjeti, je zaradi nevarnosti svetovne revolucije, ki jo je druga internacionala iz Moskve pripravljala in jo pripravlja še danes, svet postal pozoren na komunistično nevarnost. Doživeli smo, da so komunistično stranko po mnogih državah pričeli preganjati in da so bili za njo uzakonjeni posebni izjemni zakoni. Zaradi tega so se komunisti zatekli v katakombe, k skrivnim, tajnim organizacijam in nelegalnemu delovanju. To jim je prineslo mnogo žrtev. A kar je bilo zanje hujše: ljudje, ki so bili enkrat, dvakrat v ječi, pozneje največkrat niso več hoteli pri komunističnih akcijah sodelovati ... Vodstvo komunistične internacionale je popolnoma pravilno sprevidelo, da po tem potu ne pride do zaželene svetovne revolucije. V tem usodnem trenutku je kominterna razglasila za svoje pripadnike podobno geslo kakor svoj čas Leon XIII. (okrožnica 'Graves de communi') za katoliško duhovščino: Ven iz katakomb med narod! Komunistična stranka in njena tajna organizacija je seveda ostala, prenesla pa je svojo delavnost med ljudske množice ... Pri tem komunisti natanko prisluškujejo utripom ljudske duše, nakar se pojavijo kot rešeniki iz vseh težav sedanjega časa ... S svojo prebrisano taktiko, ki pa seveda predpostavlja veliko izšolanost, izvežbanost in zanesljivost lastnih vrst, so komunisti po nekaterih državah skoraj brez težav osvojili socialistične strokovne organizacije, v katere so se vrinili in se polastili vodstva. Njihov velik uspeh pa je snovanje 'ljudskih front', s katerim so pod geslom borbe za demokracijo (!)

vdrli v politične trdnjave svojih nasprotnikov, se polastili vodstva in množic, ki jih sedaj vodijo pod rdečo komunistično zastavo Veliko se govori in piše o komunistični nevarnosti. Pri tem navadno obračamo poglede proti Moskvi, kjer je sedež druge Komunistične internacionale in od koder se vodi mednarodna komunistična propaganda, zelo razumno prikrojena posebnim razmeram vsake dežele posebej. Manj pa razmišljamo o skritem zavezniku komunizma, ki je sredi med nami in ki komunizmu pripravlja pot ter ga vabi v deželo. Ta skriti sovražnik pravega naravnega reda in zaveznik komunistične revolucije je naša družba sama ... Najmočnejše orožje v rokah komunistov je torej sedanja slabo urejena družba, ki s svojimi slabostmi in napakami daje komunistični prevratni agitaciji neprestano dovolj hraniva. Nevarnost komunizma torej obstoji ... Načela, s katerimi komunizem agitira, so predvsem pravičnost za vse male in nebogljene in one, ki trpe socialne krivice, potem pa enakost v državi, družabno in gospodarsko do temeljev preurejeni. Kje je človeško srce na zemlji, ki ne bi hrepenelo po pravičnosti in enakosti?«⁷

Ob vsem grmenju o komunistični taktiki in strategiji, laži, kot njegovi »nesmrtni duši«, je vendar treba najprej pogledati domače razmere in začeti ustrezno delovati. Kako bomo reagirali, ko bo nova levica v slovenskem parlamentu v naslednjem parlamentu število svojih glasov podvojila, krščanski demokrati pa se bodo tresli za vstop? Če ne jemlješ krščanstva resno, kot sv. oče Frančišek, drugače ne more biti! Odgovora, za kaj so Slovenci tako podivjali, ne da niti upoštevanje komunističnega terorja, niti zločini nasprotne strani. Ve se, kdo je začel! Vsekakor pa bi morali temu vprašanju namenjati več prostora kot doslej.

Omenili smo že, da so komunisti oziroma OF neverjetno spretno izrabili različne okupacijske sisteme, kar še danes onemogoča povprečnemu Kranjcu in Primorcu, da bi se sporazumela, kaj se je dogajalo med drugo svetovno vojno na Slovenskem. Ne glede na vse, pa je dejstvo, da je najvišjo ceno plačala Cerkev oziroma duhovniki. Že prva žrtev vojne na Slovenskem, radgonski župnik, je simbolično naznanil prihodnost, ki čaka duhovščino. Izganjanje s

Štajerske, klanje v Jasenovcu, beg na Kranjsko, likvidacije ... noben drug poklic ni plačal tako visoke cene! Pri tem je bil drugotnega pomena osebni nazor in politična orientacija duhovnika. Klasičen primer je Janko Komljanec (1892–1942), župnik v Prečni pri Novem mestu, ki je bil hud nasprotnik okupatorja, v začetku sodelavec, nato pa nasprotnik OF.⁸ Vtis je, da je mnoge duhovnike zanesla predaleč ljubezen do stare Jugoslavije, ki se je kasneje stopnjevala v antikomunizem. Veliko vlogo so pri mnogih zlasti mlajših imela tudi poročila o umorih številnih duhovnikov iz Španije. Mnogi so bili tudi slabo razgledani o mednarodnih razmerah, saj je bilo znanje tujih jezikov razen nemškega in seveda latinskega, razmerno šibko. Nerazumljivo je, kako so Angležem nekateri klerikalni vrhovi pošiljali spomenice v nemškem jeziku. O vnaprejšnji krivdi duhovnikov pri komunistih zaradi poklica in verskega prepričanja govore številni primeri izseljenih štajerskih, gorenjskih in primorskih duhovnikov po vojni, ki so sloveli po svojem antifašističnem delovanju. Kronski primer je duhovnik, pesnik in antifašist Filip Terčelj (1892–1946).

O odnosu slovenskih komunistov do duhovnikov obstaja bogata znanstvena literatura in številni tiskani spomini.⁹ Kljub veliki ponudbi napisanega, pa ostajajo nekatera vprašanja še odprta. Tako iz arhivskih virov ni mogoče potrditi imenovanja generalnega vikarja Andreja Ilca v partizanski Beli krajini, ki je na pobudo Kidriča prejel dekret od škofa Rožmana.¹⁰ Prav tako ni povsem nepričakovana trditev Petra Vodopivca, da je šel Metod Mikuž v partizane s škofovim soglasjem.¹¹ Predober zgodovinar je in preblizu je bil Mikužu, da bi kaj takega napisal na pamet. V zvezi s tem tudi proces proti škofu Rožmanu¹² bolj potrjuje politične razmere po drugi svetovni vojni, kot pa njegovo politično delovanje.

Po 70 letih od konca druge svetovne vojne je slovenski narod zaradi nje še vedno tako razdeljen, da začenja to ogrozati obstoj samostojne slovenske države. Ne samo zaradi ideoloških in političnih potreb in razlik, ampak tudi zaradi mnogih še narazčiščenih vprašanj. Bojim se, da bo njihovo popolno razkritje za mnoge tako šokantno, da bodo za spravo prosili. Vsi seveda nikoli. Vsekakor

pa se je treba strinjati z Romanom Globokarjem, da je nujna nova temeljita zgodovinska raziskava vojnega in povojnega časa.

Opombe

- ¹ Pelikan, Egon: Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom, Ljubljana 2002.
- ² Mira Cencič, Primorski krščanski socialci, edina prava sredina med NOB in revolucijo na Slovenskem: Kronika (Ljubljana), 2007, letnik 55, številka 2.
- ³ Bojan Godeša, Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno. Ljubljana, 2006.
- ⁴ Tamara, Griesser Pečar, Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija. Ljubljana 2004,
- ⁵ *Ehrlichov* simpozij v Rimu. Celje. 2002.
- ⁶ Jože Maček, Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem, Celje 2005. Jože Maček, Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1819-1853. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem, Celje 2008. Jože Maček, Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1854-1862. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem, Celje 2009. Jože Maček, Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1854-1862. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem, Celje 2009.
- Jože Maček, Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1863-1891. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem, Celje 2010. Jože Maček, Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1892-1960. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem, Celje 2011.
- ⁷ Ivan Ahčin, Nevarnost komunizma in naše delo, v: Bogoslovni vestnik 17 (1937) 21-24, 32.33.
- ⁸ Bogdan Osolnik je v nekem razgovoru največjo krivdo za razvoj kontrerevolucije na Dolenjskem pripisal zverinskim umorom Komljanca in katoliškega aktivista pročetniško usmerjenega Stanka Grahuta iz Šmarjete.
- ⁹ Naj navedem le osrednji deli: Palme mučeništva, Celje 1994 in Tamara Griesser – Pečar, Cerkev na zatožni klopi, Ljubljana 2005. – Omeniti je treba seznam slovenskih mučencev, poslan v Rim pred velikim jubilejem leta 2000: Slovenski mučenci – Martiri sloveni, Ljubljana 1998.
- ¹⁰ Osebna pripoved avtorju.
- ¹¹ Peter Vodopivec, Od Pohlinoe slovnice do samostojne slovenske države, Ljubljana 2006, str. 285.
- ¹² Tamara Grieser Pečaar, France ml. Dolinar, Rožmanov proces, Ljubljana 1996.

20. LETNIK (2010) 2

MEDNARODNA KATOLIŠKA REVIJA

COMMUNIO

DR. ANTON STRLE

LOJZE GROZDE

**ANTON
STRLE**

Naročila:

telefon **01/360-28-28**,

e-pošta: **narocila@druzina.si**,

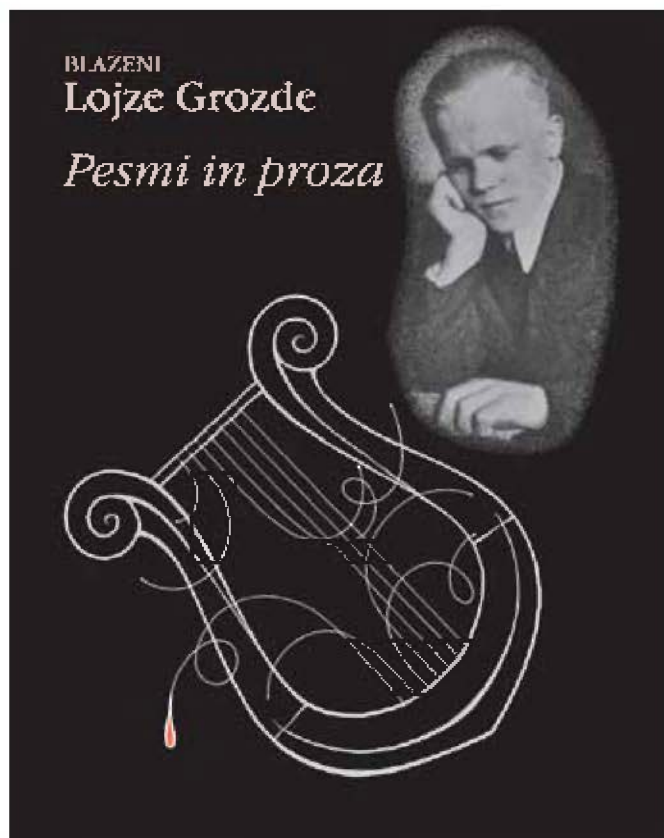
spletna knjigarna:

www.druzina.si ali nas

obiščete v naši knjigarni

• Krekov trg 1, Ljubljana

• Štula 23, Ljubljana-Šentvid

Naročila:

telefon 01/360-28-28,

e-pošta: narocila@druzina.si,

spletna knjigarna:

www.druzina.si ali nas

obiščete v naši knjigarni

• Krekov trg 1, Ljubljana

• Štula 23, Ljubljana-Šentvid

8,50 €

3 830031 150361

